

ശ്രീരാമവർഗ്ഗനാഥവരി.

ര ര മ ര ണ ാ

ഭാഷാചന്ദ്രപ്രബന്ധം

വി ^{പി} _ദ ^ന _ദ [ി] _ദ ^ന _ദ [ാ] _ദ ^{ഭി} _ദ ^ഷ _ദ ^{കം} _ദ

KK
M 34
(Mal.)

[Handwritten notes in Malayalam script, partially obscured and difficult to read.]

ശ്രീരാമവർമ്മ ഗുണമാവലി.

ര ര മ ര യ ണ ാ

ഭാഷാചമ്പുപ്രബന്ധം

വിചിന്നാഭിഷേകം.

കൊച്ചി

മലയാളഭാഷാപരിഷ്കരണക്കമ്മിറ്റിയിൽനിന്നു

പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നത്.

കോപ്പി ൫൦൦.

മംഗളാദായം (പവർ) പ്രസ്സിൽ അച്ചടിച്ചത്.

൧൧൦൩

പകർപ്പവകാശം
കമ്മിറ്റിക്കു മാത്രം.

വില അണ ൧

പ്രസ്താവന .

' സംസ്കൃതസാഹിത്യപ്രസ്ഥാനങ്ങളിൽ പലതിനേയും ഭാഷാസാഹിത്യകാരന്മാർ ഉത്തരോത്തരം അനുകരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. ചംബുപ്രസ്ഥാനം അവയിൽ പ്രധാനമായിട്ടുള്ള ഒന്നാണ്. അതിന്റെ അവതാരകൻ 'പുനം' നമ്പൂരിയാണെന്നാകുന്നു പല ഭാഷാപണ്ഡിതന്മാരുടേയും അഭിപ്രായം.

“മദനാസമരസമ്മദാന്തരോൽഭ്രാന്തകാന്താ -
മണിതമധുരമാധുര്യൈകവംശപ്രസൂതൈഃ.
മതുമതമണമോലും പദ്യഗദ്യൈരനേകൈ -
മ്ദദയതി 'പുന'മിനം ഭൂരി ഭൂചക്രവാളം.
മധുമൊഴി! 'പുന'മെന്നാ നൽക്കവീന്ദ്രേണ സാര -
സ്വതപരിമളമോലും പദ്യഭേദൈരനേകൈഃ.
പകലിരവു വളർത്തി സ്തുതയാനാപദാനാ
മധുരകുടിഭിരവ്യൈരനപിതാ രാഘവാദ്യൈഃ.”

എന്നു 'ചന്ദ്രോത്സവം' എന്ന മണിപ്രവാളകാവ്യത്തിൽ കാണുന്ന പദ്യങ്ങളിൽനിന്നുള്ള അനുമാനമാണ് ഈ അഭിപ്രായത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനം. പുനംനമ്പൂരി കോഴിക്കോടു സാമൂതിരിമഹാരാജാവിന്റെ സദസ്സിൽ രാജായിരുന്നു എന്നാണ് ഐതിഹ്യം. ഒരിക്കൽ ആ മഹാരാജാവിന്റെ സദസ്സിൽവെച്ച്,

“ഭാഷാകവിനിവമോടയം
 ഭാഷാകരവദിഭാതി ഭവനതലേ.
 പ്രായേണ വൃത്തമീനഃ
 സൃഷ്ടാലോകേ നിരസ്തഗോപ്രസരഃ.”

എന്നു് ഉദ്ധതനായ ഉദ്ദണ്ഡശാസ്ത്രികൾ ഭാഷാകവികളെ ആക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ പുനം അവിടെ ചെല്ലുകയും,

“താരിത്തനപികടാക്ഷാഞ്ചലമധുപകലാ -
 രാമ! രാമാജനാനാം
 നിരിത്താർബാണ! വൈരാകരനികരതമോ
 മണ്ഡലീചണ്ഡഭാനോ!
 നേരേത്താതോരു നീയാം തൊടുകുറി കളയാ -
 ണ്ണേണമേഷാ കളിക്കും
 നേരത്തിന്നിപ്പാറം വിക്രമന്ദവര! ധരാ
 ഹന്ത കല്പാന്തതോയേ.”

എന്നു രാജപ്രശംസയായി ഒരു പദ്യം ഉണ്ടാക്കിച്ചൊല്ലുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ ഉദ്ദണ്ഡൻ ‘അന്തഃപന്തസ്തീനതപ്പട്ടു’ എന്നു പറഞ്ഞു താൻ ഉത്തരീയമായി ധരിച്ചിരുന്ന ഒരു പട്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു സമ്മാനം കൊടുത്തിട്ടു്,

“അധികേരജമഗ്ര ഗൃഹിരഃ കവയഃ
 കവയന്തു വയന്തു ന താൻ വിനമഃ.
 പുളകോദഗമകാരിവചഃ പ്രസരം
 പുനമേവ പുനഃ പുനരാസ്തമമേ.”

എന്നൊരു പ്രശംസാപത്രവും കൊടുത്തു ധ്വന്നു കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ഇത്ര പ്രസിദ്ധനായ പുനം നന്നുതിരിയു

ടെ കൃതിയായിട്ടു യാതൊരു ഗ്രന്ഥവും ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടില്ല. 'കൃഷ്ണഗാഥ' പുറത്തിന്റെ കൃതിയാണെന്നു ചിലർ പറയാറുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും 'ആജ്ഞയാ കോലഭൂപത്യ' എന്നാദിയായ അതിലെ ശ്ലോകംകൊണ്ടുതന്നെ അതു 'കോലത്തിരി' രാജാവിന്റെ ആശ്രിതനായ ഒരാളുണ്ടാക്കിയതാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. പുനം സാമൂതിരിയെ വിട്ടു കോലത്തിരിയെ ആശ്രയിച്ചുവെന്നു വിശ്വസിക്കാൻ യാതൊരു കാരണവും കേട്ടിട്ടില്ല. അതുമാത്രമല്ല, പുറത്തിന്റെതാണെന്നു സർവ്വസമ്മതമായിട്ടുള്ള മേൽക്കാണിച്ച 'താരിത്തറപ്പി' എന്നിത്രാദി പദ്യംഘളിലേയും, കൃഷ്ണഗാഥയിലേയും രചനാരീതിക്കും വളരെ വ്യത്യാസം കാണുന്നു. ഇതിനുംപുറമേ ഗാഥയ്ക്കു നമ്പൂരിമാരുടെ എടുത്തിൽ, 'ചെറുശ്ശേരിപ്പാട്ട്' എന്നും, 'ചെറുശ്ശേരി' എന്നും അന്നും ഇന്നും നടപ്പുള്ള പേരുകൊണ്ടും അതു 'ചെറുശ്ശേരി' എന്ന് ഇല്ലപ്പേരുള്ള പേരെ ഒരു നമ്പൂരിയുടെ കൃതിയാണെന്നു വിചാരിക്കാനാണു് അധികം ന്യായം കാണുന്നതു്.

അതുകൊണ്ടു്, അനേകം ഗദ്യപദ്യപ്രബന്ധങ്ങൾ പുറത്തിന്റെ കൃതികളായിട്ടുണ്ടെന്നു ചന്ദ്രോത്സവകാരൻ പറയുന്നതു ഭാഷാചംബുക്കളെ ലക്ഷിക്കുകയാണെന്നു് ഒരു പക്ഷക്കാർ സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു. എന്നാൽ സാമൂതിരിരാജസദസ്യരായിരുന്ന പതിനെട്ടരക്കവികളിൽ അരക്കവിയാണു 'പുനം' എന്നും, മാറ്റു പതിനെട്ടു പേരും പുറത്തെക്കാൾ യോഗ്യരായ മുഴക്കവികളായിരുന്നു എ

നാം ഉള്ള ഐതിഹ്യത്തെ വിശ്വസിക്കുന്നതാണെങ്കിൽ അവരിൽ ചെന്നാസ്സനന്ദുരിപ്പാടു മുതലായ ചിലരുടെ ചില സംസ്കൃതഗ്രന്ഥങ്ങൾ മാത്രം പുറത്തു കാണുന്നതിനും മറ്റുള്ളവരുടെ കൃതികളായിട്ടു യാതൊരു ഗ്രന്ഥങ്ങളും കാണാതിരിക്കുന്നതിനും സംഗതിയെന്തു്? അർക്കവിയായ പുറത്തിന്റെ കൃതികളായി രാമായണം ഭാരതം മുതലായ ഭാഷാചംബുക്കൾ ഇത്ര വളരെയുള്ള സ്ഥിതിക്കു മറ്റുള്ള മുഴുക്കവികളുടെ കൃതികൾ ഇതിലും അധികം കാണേണ്ടതല്ലേ? എന്നൊരാക്ഷേപമുണ്ടു്; അതിനുള്ള സമാധാനം ഇങ്ങനെയാണു്:—കവിശബ്ദം പണ്ഡിതപദ്മമായമാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു മറ്റുള്ളവരൊക്കെ കാവ്യകാരന്മാരായിരുന്നവെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടതില്ല. അഥവാ അവരിൽ വല്ലവരും കാവ്യനിർമ്മാണം ചെയ്തിരുന്നവെങ്കിൽത്തന്നെ അതൊക്കെ സംസ്കൃതകാവ്യങ്ങളായിരിക്കും. പ്രാകരണം, മീമാംസാ, ജ്യോതിഷം മുതലായ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ പലതും അവരിൽ പലരും എഴുതിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം. 'മീലാതിലകം' മുതലായവ അതിൽ ചില പണ്ഡിതന്മാരുടെ കൃതികളാണു് എന്നുകൂടി ചിലർ പറയാറുണ്ടു്; അക്കാലത്തു കേവലഭാഷാകൃതികളെ സംസ്കൃതപണ്ഡിതന്മാർ കവികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അത്ര വകവെക്കാറില്ലെന്നു് ഉദ്ദണ്ഡപണ്ഡിതന്റെ പരിഹാസംതന്നെ തെളിയിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. അദ്ദേഹം പാരദേശികനായിരുന്നതുകൊണ്ടു മാത്രം അങ്ങനെ പറഞ്ഞതല്ല; അന്നത്തെ മലയാളബ്രാഹ്മണപണ്ഡിതന്മാരുടേയും നില അതുതന്നെ ആയിരുന്നു. അതുകൊണ്ടുതന്നെ ആയിരിക്ക

ണം, കേവലഭാഷാകവിയായ പുറത്തെ 'അരക്കവി'യെന്ന മറ്റുള്ളവർ കല്പിച്ചിരുന്നതു്.

പുറത്തിന്റെ ഭാഷാചംബുക്കളിൽ ഏതാണ്ടു പകുതിവിതം ഗദ്യപദ്യങ്ങൾ സംസ്കൃതമായമാണല്ലോ. ആ പദ്യങ്ങളിൽ, സന്ദർത്തിനു തക്കവണ്ണം പൂർവ്വകവികളുടെ കൃതികളിൽനിന്നു് എടുത്തു ചേർത്തിട്ടുള്ള ഭാഗങ്ങൾ വളരേയുണ്ടു്. അനാഗർഭരാഘവം, വിക്രമോർവ്വശീയം, ആശ്ചര്യമൃധാമണി മുതലായ നാടകങ്ങളിൽനിന്നും, ഭോജചംബു, കൃഷ്ണവിലാസം, മാഘം മുതലായ കാവ്യങ്ങളിൽനിന്നും അനേകം ശ്ലോകങ്ങൾ അതേപ്രകാരത്തിൽത്തന്നെയും, അല്ലാപ്പം ഭേദഗതി വരുത്തിയും ഇവയിൽ ചേർത്തുകാണുന്നു. ഇതു കവി തന്റെ അശക്തികൊണ്ടു ചെയ്തതോ മറ്റുള്ളവർ അറിയുകയില്ലെന്നു വിചാരിച്ചു ചില കകവികൾ അന്യന്മാരുടെ 'സർവ്വവിബന്ധനഹരണം' ചെയ്യാറുള്ള രീതിയെ അനുസരിച്ചു ചെയ്തതോ ആയിരിക്കയില്ല. കാളിദാസാദി മഹാകവികൾപോലും സപര്യതയുള്ള രഘുവംശകഥാരസംഭവാദി കാവ്യങ്ങളിൽ സന്ദർഭങ്ങൾ വ്യാപക പദ്യങ്ങളും പരസ്പരം വിനിമയം ചെയ്തിട്ടുള്ളതുകൂടാതെ, പല പുരാണശ്ലോകങ്ങളേയും ഈ ഷൽഭേദം ചെയ്തു് എടുത്തിട്ടുള്ളതായും കാണാനുണ്ടല്ലോ. വിശേഷിച്ചു, സരസനായ പ്രസ്തുതകവി ഭാഷായോഷ്ഠ്വംകര അപൂർവ്വമായ ആഭരണത്തിന്റെ ഭാഷ മനസ്സുകൊണ്ടു കണ്ടുപിടിച്ചു് അതു തയാറാക്കുവാൻ യതംചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ പണ്ടത്തെ വല്ല പണ്ടങ്ങളിലും ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന മണികളേയും കാഴ്ചയേയും അതേവിധ

ത്തിൽത്തന്നെയോ ചോർച്ചയ്ക്കുവേണ്ടി അല്ലാപ്പും ഭേദഗതിയോടുകൂടിയോ ഭാഷ മാറിയോ ഉപയോഗിച്ചതുകൊണ്ടു തന്റെ വേലയ്ക്കും സമയത്തിനും അല്ലാപ്പും ലാഭം കിട്ടിയെന്നല്ലാതെ ശില്പസാമന്ത്രിയുടെ യാതൊരു കാര്യവും ആർക്കും പറയാനിടവരുത്തിയിട്ടില്ല. എങ്കിലും “ഞാനായിരുന്നെങ്കിൽ ഉറക്കവും കൂടി കഴിക്കുമായിരുന്നെന്ന്” എന്നു പറഞ്ഞാൽ കവി പറഞ്ഞപ്പോലെ തങ്ങളായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഒട്ടും പരസ്യം കൂടാതെ സ്വാർത്ഥതകൊണ്ടുതന്നെ ഈ പണ്ടും പണികഴിക്കുമായിരുന്നു എന്ന് അഭിമാനിച്ചിരുന്ന അന്നത്തെ അന്യകവികൾ, ഇതുകൊണ്ടും പുനത്തിന് ‘അരക്കവി’ എന്ന പേരിനു മാത്രമേ അവകാശമുള്ളുവെന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കാം.

ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ ഉത്സവം, തേവർസേവ മുതലായ വിശേഷങ്ങളുള്ളപ്പോൾ അവിടെ കൂടുന്ന സുകുമാരകലാകോവിദന്മാരും സാഹിത്യകൗതുകികളുമായ ബ്രാഹ്മണാദിസഹൃദയന്മാർക്കു നിദ്ദോഷവിനോദമായ ഭഗവൽകഥാകാലക്ഷേപത്തിനുവേണ്ടി ചാക്യാന്മാർ കൂത്തും പ്രബന്ധവും മറ്റുചിലർ പാഠവും പറയുന്ന പത്മം ഇന്നും മലയാളത്തിൽ നടപ്പുള്ളതാണല്ലോ. പണ്ടത്തെക്കാലത്തു് ആഞ്ഞാഴിയിൽകാർതന്നെ ആ ആവശ്യത്തിലേക്കു യോഗ്യങ്ങളായ ഗദ്യപദ്യങ്ങളെ സംസ്കൃതത്തിലുള്ള ഓരോ പൂർവ്വപ്രബന്ധങ്ങളിൽനിന്നു സമുച്ചയിച്ച് എഴുതി സൂക്ഷിച്ച ഭാഷയിൽ ഫലിതമയമായ രീതിയിൽ അവയുടെ അർത്ഥവിവരണം ചെയ്യേണ്ട പ്രകാരങ്ങളും അഭ്യസിച്ചു

നൈപുണ്യം സമ്പാദിക്കുക പതിവായിരുന്നു. 'അക്കാലത്തു' അത്തൊഴിലിൽ പ്രത്യേകം വാസനയും വൈദഗ്ദ്ധ്യവുമുള്ള യോഗ്യന്മാർ അപ്പപ്പേരും പുതിയ പുതിയ ഫലിതകൈകൾ കണ്ടുപിടിച്ചു പ്രയോഗിച്ചു രംഗവാസികളെ സന്തോഷവിസ്മയതരംഗിതചിത്തവൃത്തികളാകാക്കിത്തീർക്കാറുണ്ട്. പ്രാചീനമായ ഈ ഊടുവഴിയെ അനുസരിച്ചും അനുകരിച്ചും പരിഷ്കരിച്ചും സമീകരിച്ചും പോരാത്തതിനെ പുതുവലായി ചേർത്തും വിശാലഹൃദയനും മനോധർമ്മജ്ഞാനമായ പുനം നമ്പൂരി ഭാഷയിൽ നല്ലൊരു പ്രബന്ധപന്ഥാവിനെ സഹൃദയസഞ്ചാരയോഗ്യമാക്കിത്തീർത്തു. 'അഭ്രകൃഷ്ണമഹാസാലതാലരജോഷ്ണരശ്മി'കളായും, 'മോധവീശ്ശിഷ്ടദ്രാക്ഷാസ്തബകശാലി'കളായും ഉള്ള നാടകാവുകളെക്കൊണ്ടു സുഗമമായ ഈ നവീനപന്ഥാവിൽകൂടിസ്തബ്ധരിച്ചു സുഖം അനുഭവിച്ചപ്പോൾ പിന്നെ പ്പലരും ആ പാതയെത്തന്നെ നീട്ടുകയും, അതേ തോതിൽ പല കൈവഴികളുണ്ടാക്കുകയും ചെയ്തുതുടങ്ങി. ഇങ്ങനെ കുറെക്കാലം കഴിഞ്ഞപ്പൊഴെല്ലാം നമ്മുടെ ഭാഷാസാഹിത്യസമുദ്രാജ്യവാസികൾക്കു പുരാണകഥാനഗരികളെല്ലാം ഈ പുതിയ പന്ഥാവിൽകൂടി സുഖപ്രാപ്യമായിത്തീർന്നു.

ഈ നവീനപന്ഥാവിനെ അഭിമുഖീകരിച്ചു പണി ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള പുരാണകഥാസൗധങ്ങളിൽ പലതിലും പ്രഥമസ്ഥപതിയുടെ മനോധർമ്മവും ശില്പചാതുര്യവും വേറെ കാണാം. വേറെ ചിലതിൽ തൽക്കർത്താക്കു

കൂടെ അർത്ഥസമീകരണവും വാസനാശുശ്രൂഷയും നിമിത്തം പല പണിക്കരുകളും കൈക്കുറവുകളും വന്നിട്ടുള്ളതും കാവ്യശില്പജ്ഞാനമുള്ള നോട്ടത്തിൽ സുവ്യക്തമായിരിക്കുന്നതാണ്. എന്നാൽ നമ്മുടെ മൃത്തശാലയിലെ ശിഷ്യപ്രശിഷ്യന്മാരിൽ മഴമംഗലം മഹാകേമൻതന്നെയാണ്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രബന്ധസൗധങ്ങളുടെ പാദുകം മുതൽ താഴികക്കടം വരെയുള്ള അവയവങ്ങളുടെ കൂടുകൂടും, അവയിൽ ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന ഉരുപ്പടികളുടെ ഗുണവും, അവയുടെ ചേപ്പും, മിനുക്കും, കൊത്തുവേല ചായം തേപ്പും, കണ്ണാടിക്കൂട്ടു മുതലായ അലങ്കാരപ്പണികളുമെല്ലാം സൂക്ഷിച്ചു പരിശോധിച്ചാൽ അദ്ദേഹം 'സ്ഥപതിമതിഗതിപ്രേക്ഷക'നായ 'സൂത്രഗ്രാഹി'യായിരുന്നുവെന്ന് ആരും സമ്മതിക്കാതിരിക്കുന്നതല്ല.

ഇങ്ങനെ ചാക്യാന്മാരുടെ പ്രബന്ധകഥനരീതിയെ അനുകരിച്ചുണ്ടാക്കപ്പെട്ടവയാണു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ; അങ്ങനെയല്ലാതെ ഈ ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളിൽ ഒന്നെങ്കിലും ചാക്യാന്മാരോ പാകന്മാരോ അതേവിധത്തിൽ തന്നെ രംഗത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിട്ടുള്ളതായി ആരും പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടില്ല. 'മേൽപ്പുത്തൂർ' നാരായണഭട്ടതിരിപ്പാട്ടിലെ സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടാകുന്നതിന് മുമ്പിൽ വന്നു മുതലായവരുടെ ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ തന്നെയായിരുന്നു രംഗത്തിൽ പ്രബന്ധം പറയുന്നവർ ഉപയോഗിച്ചിരുന്നത് എന്ന് ഇയിടെ ചിലർ പറഞ്ഞുതുടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്. അങ്ങനെ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നവർ താഴെ എഴുതുന്ന ചോദ്യങ്ങൾക്കെല്ലാം വിശ്വാസ്യമായ സമാധാനം പറയാൻ

ബാല്യതയുള്ളവരാണല്ലോ. പുറത്തിന്റെ പ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടാകുന്നതിനു മുമ്പിൽ രംഗോപജീവികൾ ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ എന്തെല്ലാമായിരുന്നു? അവയെല്ലാം ഇപ്പോൾ എവിടെ? അഥവാ പുറത്തിന്റെ കാലത്തിനു മുമ്പു പ്രബന്ധകഥനസമ്പ്രദായം തന്നെ മലയാളത്തിലുണ്ടായിരുന്നില്ലേണ്ടോ?

ചാക്യാന്മാർ പുരുഷാരം പറയുന്നതിലും, വിദ്വേഷകൻ പുറപ്പെടുന്നതിലും പ്രയോഗിക്കാറുള്ള ഭാഷാശ്ലോകങ്ങളെല്ലാം തോലന്റെ കൃതികളാണെന്നു പറഞ്ഞുവരാറുള്ളതു വാസ്തവമാണോ? തോലൻ എന്ന ആൾ ആരാണ്? അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലം എത്ര? വെരുമാക്കന്മാരിൽ ഒരാളുടെ സചിവനായി പഴമക്കാർ പറഞ്ഞുകേൾവിയുള്ള ആത്തോലൻ തന്നെയാണോ ഇത്തോലൻ? അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ അത്ര പഴയകാലത്തെ ആ ഭാഷാവിധി ഇന്നത്തെ വെണ്മണിവിധിയേക്കാൾ പുതുതായിക്കണ്ടുന്നതിനു വകാശമെന്ത്? ഭട്ടതിരിയുടെ സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടാകുന്നതിനു മുമ്പു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളായിരുന്നു പ്രബന്ധപാഠകന്മാർ സ്വീകരിച്ചിരുന്നതെന്നും സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടായപ്പോൾ അവയെ സ്വീകരിച്ചു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ കൈവെടിഞ്ഞുവെന്നും ഉള്ള അഭിപ്രായം ഭാഷാചരിത്രപണ്ഡിതന്മാർക്ക് ആദരണീയമായിത്തീർവാൻ ന്യായമുണ്ടോ? ഈ അഭിപ്രായം ശരിയാണെങ്കിൽ പ്രാചീനകേരളീയർ ഭാഷാപ്രണയികളും നവീനർ സംസ്കൃതവേഷപാതികളും ആകുന്നു എന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരുന്നില്ലേ? അങ്ങനെ സമ്മതിക്കുന്നവർക്കും, ചാക്യാർപ്പു

ത്തിൽ സംസ്കൃതശ്ലോകങ്ങൾ ചൊല്ലി ഭാഷയിൽ ഫലിതമയമായും ഹാസ്യഭ്രയിഷ്ടമായും അത്ഥം വിസ്തരിച്ചിരുന്ന സമ്പ്രദായത്തെ ആമുലാഗ്രം കണ്ണടച്ച് അനുഗമിക്കുന്നതായ 'കുഞ്ചൻ' നമ്പ്യാരുടെ തുള്ളൽപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ ആവിർഭാവത്തിനും വളർച്ചക്കും അവകാശം സിദ്ധിപ്പാൻ വഴിയുണ്ടോ?

ഈ വക വിരോധങ്ങളെ പരിഹരിക്കാതെ പ്രാചീനന്മാർ ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ രംഗത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിരുന്ന എന്നുള്ള സ്വകപോലകല്പിതമായ അഭിപ്രായം കേവലം പാമരവചനപരിപാടിയിൽ ത്യാജ്യമാണെന്നല്ലാതെ പണ്ഡിതമതരൂപേണ സിദ്ധാന്തകോടിയിൽ ഗ്രാഹ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അത്രമാത്രമല്ല, കളി, ജപം, സ്വാധ്യായം മുതലായ തേവാരങ്ങളുടെ ഇടയിൽ അത്യാവശ്യം നേരിട്ടാൽ സംസ്കൃതത്തിൽ, മുക്കിമുളി വല്ലതും പറയുകയോ ആംഗ്യം കാട്ടി മററുള്ളവരെ കാര്യം മനസ്സിലാക്കുകയോ ചെയ്യുന്നതല്ലാതെ മലയാളഭാഷയിൽ സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നതു തന്നെ അതിനിന്ദ്യമായി ഇന്നും കരുതിവരുന്ന ആശ്വബ്രാഹ്മണരുടെ സദസ്സിൽ ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ വെച്ചു നടത്തുന്ന ഭഗവൽകർമ്മപ്രസംഗങ്ങൾക്ക് ആപുരാതനകാലത്തു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ പ്രധാനമായി സ്വീകരിച്ചിരുന്നുവെന്നു വിശ്വസിക്കാൻ മേലും കീഴും ആലോചിക്കുന്നവർക്ക് ആർക്കും ധൈര്യമുണ്ടാകുന്നതു മല്ല.

അതിനാൽ പുനം മഴമംഗലം മുതലായ മഹാകവികൾ സംസ്കൃതത്തിലെ ഭോജചംബു മുതലായവയെ

പ്ലോലെ സഹൃദയന്മാർക്കു വായിച്ചു രസിപ്പാൻ മാത്രം ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ളതാണു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ എന്നു മാത്രമേ പറയാൻ തരമുള്ളൂ. “ഗദ്യപദ്യോഭയമയം ചംബുരിത്യഭിധീയതേ” എന്നു സാഹിത്യശാസ്ത്രവചനവുമുണ്ട്. ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളിലെ പദ്യങ്ങളുടെ വൃത്തമെല്ലാം സംസ്കൃതച്ഛന്ദശ്ശാസ്ത്രപ്രകാരമുള്ളവ തന്നെ. എങ്കിലും അവയുടെ രചനാരീതിയിൽ രസാനുഗുണ്യം വരുത്തുവാൻ തൽക്കർത്താക്കൾ വളരെ ശ്രദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഗദ്യങ്ങളിൽ ചിലതിനു സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളിലെ ഗദ്യരീതിയിൽനിന്നു പിന്നെയും വളരെ വ്യത്യാസമുണ്ട്. എന്നാൽ അതു, പണ്ടും ഇപ്പോഴും ഭദ്രകാളി, വേട്ടണ്ണരൻ മുതലായ ദേവതമാർക്കു പാട്ടു, തിറ, പാന മുതലായ ബലികൾ നടത്തുന്നതിനു കല്യാദുകുറുപ്പന്മാരും, പിന്നിയാളുടെ നേരേ പന്തം ഉഴിയുമ്പോൾ മന്ത്രവാദികളും ചൊല്ലുന്ന ‘കോളിവാക്യം’ എന്ന സ്തോത്രങ്ങളിലും, ദേവീഷേഖരങ്ങളിൽ സോപാനത്തു പാടുന്ന ബ്രാഹ്മണിപ്പാട്ടുകളിലും ഭൂരിപ്രയോഗമുള്ളതും ഏതാണോരു മാത്രാനിയമം കല്പിച്ചു കണ്ണസുഖപ്രദമാക്കി ഒരു വൃത്തജ്ഞായ വരുത്തിയിട്ടുള്ളതുമായ ഒരു പ്രത്യേകസമ്പ്രദായത്തിലുള്ളതാണു്. മാത്രാനിയമജന്യങ്ങളായ ഗണദേശംകൊണ്ടും, യതിരീയമങ്ങൾകൊണ്ടും, ആരോഹണാവരോഹണയോഗ്യങ്ങളായ പടവുകളോടും ചതുഷ്ഠാദാത്മകങ്ങളായ ഭിത്തികളോടുംകൂടി സുതോനിബലങ്ങളായ പദ്യതടാകങ്ങളും, സമതലത്തിൽ ഒഴുകുന്ന നദീപ്രവാഹംപോലെ സുഖാവഗാഹങ്ങളായ സാധാരണഗദ്യങ്ങളും, പദ്യരസാനുഭൂതികളിൽനിന്നു തട്ടിത്ത

ടത്തു് ഒഴുകിവരുന്ന നിഷ്പരങ്ങൾപോലെയുള്ള ഈ മാതിരി ഗദ്യങ്ങളും, നീളം, വീതി, താഴ്ച ഇവയെല്ലാം അതന്നു കുറിച്ചു നോരേ കെട്ടിനിറുത്തിയിരിക്കുന്ന തോടുകളെപ്പോലെയുള്ള ദണ്ഡുകളും തരംപോലെ കൂട്ടിയിണക്കി വായനക്കാർക്കു സുഖപ്രദമായിരിപ്പാൻ തക്കവണ്ണമാണു നമ്മുടെ പ്രബന്ധശില്പികൾ അവയെ നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

ഇതുവരെ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതെല്ലാം ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ സാമാന്യമായി പരാമർശിക്കുന്ന സംഗതികളാണു്. ഇതിൽ അവയുടെ ഉൽപത്തി, വളർച്ച, സ്വരൂപം അല്ലെങ്കിൽ സ്വഭാവം, പ്രയോജനം, കാലദേശകർത്താവിവേചനം ഇവയെല്ലാം സമഷ്ടിയായി പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഇനി അല്പം പറയാനുള്ളതു് ഇപ്പോൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതും, വഴിയെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാൻ വിചാരിക്കുന്നതുമായ രാമായണചംബുവിലെ സാഹിത്യത്തെപ്പറ്റി വായനക്കാർക്കു് ഒരു സ്വരൂപചൗക്കാതമുണ്ടാകുന്നതിനുവേണ്ടി അവയിൽനിന്നു് ഏതാനും ചില ഉദാഹരണങ്ങൾ എടുത്തു കാണിച്ചു ചുരുക്കത്തിൽ ഒന്നു് നിരൂപണം മാത്രമാകുന്നു.

ഇവിടെ ഇപ്പോൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതു, രാവണോദ്ഭവം, വിപ്ലവാനാഭിഷേകം, സുഗ്രീവസഖ്യം, അംഗുലീയാകം, ഉദ്യാനപ്രവേശം ഇങ്ങനെ അഞ്ചു കഥകളാണു്. ഇനി താടകാവധം, അഹല്യാമോക്ഷം, സീതാസ്വയംവരം, പരശുരാമവിജയം, ഖരവധം, ബാലിവധം, തോരണയുദ്ധം, ഈ കഥകളെ കൂടി വഴിയെ പ്ര

സിദ്ധീകരിപ്പാൻ തക്കവണ്ണം തയ്യാറാക്കുന്നുണ്ട്. ഇവയിൽ ഇപ്പോൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്ന കഥകളിൽനിന്നു മാത്രമേ ഉദാഹരണങ്ങൾ ഉദ്ധരിക്കുന്നുള്ളൂ.

അവയിൽ ഓരോ കഥയിലും ഉത്തരോത്തരം ഗുണാധിക്യം കാണുന്നു. ദീഗ്ദ്ധദീഗ്ദ്ധങ്ങളായ സംസ്കൃതസമസ്തപദങ്ങളുടെ അന്ത്യത്തിൽ ഭാഷാപ്രത്യയം വെച്ചു് ഒന്നോ രണ്ടോ പദങ്ങൾ ചേർത്തു പേരിനമാത്രം ഭാഷയാക്കീട്ടുള്ള ശ്ലോകങ്ങളുടെ ആധിക്യം മുമ്പു മുമ്പുള്ള കഥകളിലാണു കൂടുതലായി കാണുന്നത്. ഗദ്യങ്ങളുടേയും മാതിരി ഇതു തന്നെയാണു്. രാവണോദ്ഭവത്തിൽ ഒരു ഭാഷാഗദ്യം മാത്രമേയുള്ളൂ. അതു സംസ്കൃതപ്രയോഗബാഹുല്യംകൊണ്ടു കേവലം സംസ്കൃതഗദ്യങ്ങളെക്കാൾ കഠിനമാണു്. വിച്ഛിന്നാഭിഷേകത്തിൽ “ഘോര ഹര ശിവ ശിവ പുകഴരുതോത്താലഭിഷേകോത്സവ മഹിമ വിശേഷാൻ” എന്നാരംഭിക്കുന്നതും അതിദീഗ്ദ്ധവുമായ ഒരു നല്ല മലയാളഗദ്യമുള്ളതു് ഏതു മലയാളിക്കും അത്ഭുതം ഗ്രഹിച്ചു സുഖിക്കാവുന്നതാണെന്നു മാത്രമല്ല, അതിൽ വാരികോടി പഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്ന ഹാസ്യമയങ്ങളായ ഫലിതപ്രയോഗങ്ങളുടെ സന്ദർഭാചിത്രം ആലോചിച്ചാൽ കണ്ഠനമ്പ്യാർ തുള്ളൽ കൈവിട്ടു മുഖം കുമ്പിട്ടു “കൊച്ചിക്കു പോയങ്ങു തൊപ്പിയിട്ടീടണം” എന്നു തോന്നും. സുഗ്രീവസഖ്യത്തിലെ ഒന്നാം ഗദ്യത്തിൽ ലക്ഷ്മണനാൽ വിരൂപിതയായ ശുച്ഛണഖ “ഘരണം ഭൃഷണനം ഗ്രിശീരാവും പടയോടു കൂടെച്ചെന്നു സരോഷം പടുതകലന്നൊരു രാമശരാഗ്നിജ്വാലാമാലയിലിത്യംപാറ്ററ പൊരിഞ്ഞു

കണക്കെ വെന്തരിയുന്നതു കണ്ടു ഭയം പൂണ്ടു, ഹാ ഹാ രാവണ! വീര! സഹോദര! പാലയ പാലയ നായേ ശരണം” എന്നു മുറയിട്ടുകൊണ്ടു, ഹോസാകഹരത്തുടേ ചാടും ചോരകുടിച്ചു തിളച്ചു പുളച്ചും ചിലരെ നിന്നുംകൊണ്ടുത്തും തേച്ചും’ ‘ലങ്കാപുരിയിലേക്കു മണ്ടു’ന്നവിധം വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു വായിച്ചാൽ ബീഭത്സഭയാനകരസങ്ങളുടെ മൂർത്തിയായ ആ ശൂർപ്പണഖയെ എത്ര ധീരനും സ്വപ്നം കാണാതിരിക്കയില്ല. അതുപോലെത്തന്നെ രണ്ടാം ഗദ്യത്തിൽ മാരിചൻ മായാമൃഗരൂപം ധരിച്ച് ആശ്രമപാഠത്തിൽ കളിക്കുന്ന പ്രകാരങ്ങളേയും, അതുകണ്ടു കൌതുകാകൃഷ്ടയായ സിത, രാമനോടു് അതിനെ പിടിച്ചുതരുവാനായി കെഞ്ചി അപേക്ഷിക്കുന്നപ്രകാരങ്ങളേയും വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കിയാൽ,

ചൊന്നുമാനവിടെ മന്നിതെങ്ങിതുകൾ
 ചിന്തിയാതശിതബുദ്ധിയാ -
 കന്ന രാമനുമുഴന്നുപോയിതൊരു
 പെണ്ണു ചൊന്ന മൊഴി കേൾക്കയാൽ
 എന്നു ഞാനറിവെഴുന്നവകു പരി -
 ഹാസ്യനായിതു, കഴിഞ്ഞതോ -
 ക്കുന്നതെന്തു, മതി തെറ്റിടായ്ക്കിലൊര -
 നന്മമാകുമുളവാകമോ?

എന്നു ധീരോദാത്തനായ രാമനു പിന്നീടു പശ്ചാത്തപിപ്പാനിടവന്നതിൽ യാതൊരാശ്ചര്യവും തോന്നുന്നതല്ല. മൂന്നാം ഗദ്യത്തിൽ രാവണൻ സീതയെ അപഹരിച്ചു തേരി

ലേറിപ്പോകുമ്പോൾ സീതയുടെ രോദനം കേട്ടു മാറ്റമേ
 ഭൃത്തിൽവന്ന് എതിർന്നു ജടായുവിന്റെ പരാക്രമവും,
 നാലാം ഗദ്യത്തിൽ 'ജനകതന്ത്രജാവിരഹദശയിൽ 'വില
 പനശീല'നായി, അഹന്റിശം ഉണമുറക്കവുമൊക്കെ മ
 റന്നു. വനേഷു വനേഷു, ലതാസുലതാസു, രഥരീഷു
 രഥരീഷു, നദീഷു നദീഷു, നഗേഷു നഗേഷു, നടന്നംനോ
 ക്കിയുമാന്തി പിണഞ്ഞു കരഞ്ഞുമെരിഞ്ഞും, കണ്ടചര
 ചര ജാതികളോടു വിളിച്ചു വിളിച്ചുരചോദ്യം ചെയ്തും,
 പരിഭവമേറതു ചിന്തിച്ചിടയിൽ കോപംപൂണ്ടു കടക
 ണ് നോക്കു ചുവന്നു മറിഞ്ഞും, ചാപമുഴിഞ്ഞു കലച്ചു വ
 ലിച്ചും, ത്രിഭുവനമൊക്കെപ്പേടിപ്പിച്ചും,...ജനകതന്ത്രജ'
 യെ അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്ന രാമന്റെ വിപ്രലംഭത്തെ
 വിഭാവാനുഭാവസാത്വിക വൃദിചാരികളെക്കൊണ്ടു പരി
 പൂഷ്ടവും സുവ്യക്തവുമാക്കിത്തീർത്തീരിക്കുന്നതിൽനിന്നു വാ
 യനകാര്യം ഹൃദയദ്രവീകരണവിഷയത്തിൽ കവിക്കുള്ള
 സാമത്യാതിശയം അത്യാദൃശമായി വെളിപ്പെടുന്നു.

അംഗുലിയാകത്തിലെ ആദ്യഗദ്യത്തിൽ 'ദയിതാവി
 രഹക്ലാന്ത'നായ രാമൻ മാല്യവാൻ പർവ്വതത്തിൽ വസി
 ക്കുമ്പോൾ പന്നിഗഭീതനു വല്മീകാവാസക്രിയപോലെ
 വന്നുകൂടിയ വഷ്ണു കോലാഹലത്തെ വണ്ണിക്കുന്നതിൽ
 കവി തന്റെ കൈവശത്തിലുണ്ടായിരുന്ന അലങ്കാരപ്പെ
 ടിയെല്ലാം തുറന്നു കൊട്ടിയൊഴിച്ചിരിക്കുന്നു. സാമാന്യാ
 ധികദീഗ്ദ്ധമായ അതിലെ രണ്ടാം ഗദ്യത്തിൽ രഘുത്തമ
 നാജ്ഞാപിച്ചപ്രകാരം സീതാന്വേഷണത്തിനായി തെ
 ക്കൻ ദിക്കിലേക്കു പുറപ്പെട്ട 'ജാംബവദംഗദനിലഹന്തു

മൽപ്രമുഖനായ വലീമുഖവീരന്മാർ, അവരുടെ ജാതിസ്വഭാവത്തെയും ശൈത്യവീര്യബലവേഗാദികളേയും പ്രകടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു, 'കാടുകൾത്തോറും, നാടുകൾത്തോറും തടിനികൾ തോറും, ഗിരിമുകൾത്തോറും, മനുക്ലമാലയെ ബാക്കിനടന്നു ദക്ഷിണവാരിധി തീരം പ്രാപിച്ചപ്രകാരത്തെ വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതിൽ അന്യാദൃശമായ സ്വഭാവോക്തിചാതുര്യത്തെ വിശദീകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

അതിൽത്തന്നെ മറ്റൊരു ഗദ്യത്തിൽ ഹനുമാൻ ഇന്ദ്രവജ്രാഹതനായി വീണപ്പോൾ, വായുഭഗവാൻ അപത്യനാശംകൊണ്ടു മടങ്ങിയടങ്ങി ഏതോ ഒരു ഗുഹയിൽ ഒളിച്ചിരുന്നതിനാൽ വായുസഞ്ചാരമില്ലാഞ്ഞിട്ടു മൂന്നു ലോകത്തുമുള്ള സ്ഥാവരജംഗമങ്ങൾക്കൊക്കെ വന്നുകൂടിയ അവസ്ഥാന്തരം വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു വായിച്ചാൽ സഹൃദയന്മാരുടെ അവസ്ഥയും തത്തുല്യമായിത്തീരുന്നതാണ്. ആ പ്രബന്ധത്തിൽ ഒട്ടകത്തെ ഗദ്യം, ഹനുമാൻ അശോകോദ്യാനത്തിൽ ശിംശപാമൂലത്തിലിരിക്കുന്ന സീതാദേവിയെ കാണുന്ന ഘട്ടത്തെ വണ്ണിക്കുന്നതാണ്. ഇതു ശുഭസംസ്കൃതമയമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു നല്ല സംസ്കൃതപണ്ഡിതന്മാർക്കല്ലാതെ അതിന്റെ സാരസ്വ്യം അറാഭവിപ്പാൻ പ്രയാസമാണ്. അതു ബാണഭട്ടന്റെ കാദംബരീഗ്രന്ഥത്തിൽ ചന്ദ്രാപീഡ രാജകുമാരൻ മഹാശൈലപതയേയും കാദംബരിയേയും കാണുന്ന ഘട്ടങ്ങളിലുള്ള ഗദ്യങ്ങളെ അതിശയിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നതിൽ യാതൊരാതിശയോക്തിയുടെയും സ്വർഗ്ഗമില്ല.

ഉദ്യാനപ്രവേശം പ്രബന്ധത്തിൽ ഒന്നാം ഗദ്യം രാ
 വണൻ സീതയെ വശീകരിപ്പാനായിട്ട് അശോകോദ്യാ
 നത്തിലേക്കു യാത്ര പുറപ്പെടുന്ന സമയം ഉണ്ടായ ച
 ന്ദ്രോദയത്തെ പ്രിയാവിരഹാതുരന്മാരായവർ കാമോദ്ദീപ
 ക്കമാകുംവണ്ണം വർണ്ണിക്കുന്നതാകുന്നു. 'പ്രാചീരമണീവദ
 നംപോലെ, രജനീയോഷാമുകരംപോലെ, ഐന്ദ്രീകനക
 ത്തോട കണകൈ, മദനപ്പെണ്ണിൻ താലി കണകൈ, സു
 രതഗുരോരേശ്യാമാവണപോലെ, മന്മഥവരവിലെതിർത്ത
 പിടിക്കും വെൺമുത്തുക്കുട തന്നെപ്പോലെ, മന്ദം മന്ദം
 പോന്നുദിയായ ശശാങ്കഃ' എന്നാരംഭിക്കുന്നു. അതു വാ
 യിച്ചാൽ ജിതേന്ദ്രിയന്മാരല്ലാത്ത ഏതു യുവാക്കനാകും
 മാനന്മന്ധായ ഉദ്ദീപിക്കാതിരിക്കുന്നതല്ല. പിന്നത്തെ ഗ
 ദ്യം അഴകിയ രാവണന്റെ ഉദ്യാനത്തിലേക്കുള്ള ഏഴന്ന
 ഉള്ളത്തിന്റെ വട്ടങ്ങളെ വർണ്ണിക്കുന്നു. അതിൽ ശൈലോ
 ക്യവിജയിയായ രാക്ഷസചക്രവർത്തി സമ്പാദിച്ചവെച്ചിരി
 ക്കുന്ന അപൂർവ്വങ്ങളായ സംഭോഗസംഭാരങ്ങളുടെ സമൃദ്ധി
 മുഴുവൻ, കവി, വായനക്കാരുടെ മുമ്പിൽ നിരത്തിവെല്ലു
 ന്നതിൽ കാണിച്ചിരിക്കുന്ന കല്പനാവൈഭവം, അരസി
 കനാരെയുംകൂടി രസപ്രവാഹത്തിൽ നീന്തിക്കളിപ്പിക്ക
 ന്നതാണ്. സാമദാനഭേദങ്ങളെക്കൊണ്ടും സീതാവശി
 കരണം അശക്യമാണെന്നു കണ്ടപ്പോൾ വിടമകടമണി
 യായ രാവണൻ അഭിമാനം കൈവെടിഞ്ഞു, 'കഴൽപ്പ
 ല്ലചം കൈതൊഴാം തമ്പിരാട്ടി! കുളുക്കുച്ചിരിച്ചൊന്നു
 ഘോഷീട്ട്' എന്നിങ്ങിനെ കെഞ്ചിക്കേൺ' അപേക്ഷിക്ക

നാതാൺ ഒടുക്കത്തെ ഗദ്യം. ഇതിൽനിന്നു തന്റെ കവചതു തലകളെയും താൻ തന്നെ അറുത്തു ഹോമിച്ചു സാക്ഷാൽ ത്രിപുരാന്തകനെ പ്രസാദിച്ചിട്ടു വരും വാങ്ങുകയും, അഷ്ടദിക്പാലന്മാരെയും ജയിച്ചു കീഴടക്കുകയും, കൈലാസപദ്മം വൊക്കിയെടുത്തു് അമ്മാനമാടുകയും ചെയ്തു ത്രൈലോക്യവീരനായ രാവണൻ, ആത്മസംയമനവും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹവും ചെയ്യാൻ സാധിക്കാതിരുന്നതിനാൽ അതുനിമിത്തം മേൽ വരുവാൻപോകുന്ന 'സർവ്വവിനാശം' എന്ന അവസ്ഥയെ വാക്കുകളെക്കൊണ്ടു പറയാതെ തന്നെ നമ്മുടെ ചംബുകന്താവു ലോകത്തെ പഠിപ്പിക്കുന്നു.

ഭാഷാകവികളുമാന്മാരുടെ ജന്മശത്രുവായ ഉദ്ദണ്ഡകേശവിയുടെ മദഗർജ്ജിതം മുഴുവൻ ഒരു ശ്ലോകത്തിലെ 'വചഃ പ്രസരം' കൊണ്ടു തന്നെ കളഞ്ഞു് അദ്ദേഹത്തിന്നു 'പുളകോദ്ഗമം' ഉണ്ടാക്കിയ പുറത്തിന്റെ പദ്യനിർമ്മാണവാടവത്തെ പ്രകടിക്കാനൊരുങ്ങുന്നതാണെങ്കിൽ ഓരോ പ്രബന്ധത്തിലെയും പകുതിയിലധികം ഭാഗം ഇതിൽ പകർത്തേണ്ടിവരും. അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നതു 'കാണാനുപോണ പൂരം പറഞ്ഞുകേൾക്കുന്നതുപോലെ' വായനക്കാർക്കു ചർച്ചചർച്ചണത്തിനിടവരുത്തുന്നതാകയാൽ വൈരസ്യജനകമായിത്തീരുന്നതാണെന്നു വിചാരിച്ചു അധികം വിസ്മരിക്കുന്നില്ല.

൧. രാവണോത്ഭവത്തിൽ തപസ്സിനാരംഭിക്കുന്ന രാവണന്റെ സങ്കല്പം.

ഗൗരീ സൗഭാഗ്യരാശോ! ജയജയ തൊഴുതേ -

നമ്പിലെൻ തമ്പിരാനേ!

നോരേവന്നിങ്ങു തൃക്കാലിണയിലടിമവു -

ക്കീടുമസ്താനനാമാൻ

കാരണ്യത്തോണിതന്മേലഴകൊടു കരയേ -

റി പ്രഭോ! കാംക്ഷിതാത്മ -

പ്ലോരം വാരാകരത്തിൻ മുകരയിലണ -

കേണമേ! ഭക്തബന്ധോ!

സ്വർഗ്ഗം ബാലചന്ദ്രാകിത പുരിചിടയം

തിപ്പൊരിപ്പോര മൃന്നാം -

പ്രകണ്ഠം ഭോഗിവാർകണ്ഡലവുമരിയകാ -

കോളവു കണ്ണനാളേ

അഗ്രേ തൃക്കൈകൾ നാലും കമലഭവശിരോ -

മാലയു മാനിലയ്യാ

മുഖ്യാഭോഗം പുലിത്തോലുടയുമിഹ പുല -

മ്പേണമേ തമ്പിരാനേ!

വാമാലങ്കാരി വാമാംഗവുമണിക്ഷുപ്തം

ദേവദൈത്യാവതംസം

മമ്മാ തൃലക്കകളിൽ തങ്ങിന വരമഭയം

മാൻകിശോരം കുറാരം

വാർമേവു പന്നഗേന്ദ്രാഭരണമമല ഭ -

സ്യാംഗരാഗാഭിരാമം

പൃഥ്വിയും പൃണ്ണശോഭം മമ മനസി പുല -

മ്പേണമേ തമ്പിരാനേ!

ഇപ്രകാരം ധ്യാനിച്ചു പ്രാർത്ഥിച്ചു പലവിധ യോഗ
 ചയ്തുകളോടുകൂടി മഠായോഗികൾക്കും സുദൃഷ്ടരമായ ത
 പസ്സു വളരെക്കാലം ചെയ്തിട്ടും പരമശിവൻ പ്രത്യക്ഷനാ
 വാഞ്ഞതിനാൽ തന്റെ തലയറുത്തു ഹോമിഷ്വാനാരം
 ഭിക്കുന്ന രാവണന്റെ തൽക്കാലസ്ഥിതിയെ വണ്ണി
 ക്കുന്നു:—

വേണിബന്ധാൻ വലിച്ചങ്ങുദിതരസമിടം
 കൈകൾകൊണ്ടാത്മമൂല് -
 ശ്രേണീം നോക്കി ദീപ്താസിഭിരിറിയ വലം
 കൈത്തലൈരത്യദാരം
 താനേ തൻ കണ്ണുകാണപ്രമരണസമയേ
 കൈവളർത്തു വിശേഷി -
 നാച്ചാനം പത്തു വഴുതങ്ങുളമിരുപതു ഹ -
 സുങ്ങളും വീരമൗലേദ.

പ്രൗഢശാത്മാ കണ്ഠവാടിം ശ്രുതിതലനസിര -
 ബന്ധമാസ്സുസ്ഥമൂലം
 പാദേ ചേഷ്ഠംവിധൗ വിസുയമഴകിതു ദ -
 ക്ഷാരിയേ സാക്ഷിയുള്ളു
 വാടീലമ്മന്ദരമാസം, നന്തിഭണിതികൾ തേ -
 ടീലഹോ ഗൽഗദതപം
 കോടീലച്ചില്ലിപോലും വദനദഗകമേ -
 കൈകമാസിൽ പ്രസന്നം.

ഇതിലെ രസസ്മയത്തിനു നോക്കുക. അതിൽ തന്നെ നാല്പത്തൊന്നു മുതൽ നാല്പത്തൊമ്പതുവരെ പദ്യങ്ങളിൽ മിക്കതും കമാന്ദസംഭവം മുതലായ ഇതരഗ്രന്ഥങ്ങളിലെ ശ്ലോകങ്ങളുടെ വിശദീകരണമായ തർജ്ജമയാകുന്നു. അതിനുമേൽ രാവണോപദ്രവത്താൽ 'ഭയപരവശരായശ്ചമിഷും കിടക്കുന്ന ഇന്ദ്രാദികൾ 'വിധിഗിരിശന്മാരൊടു കൂടി' സാക്ഷാൽ മഹാവിഷ്ണുവിനോടു സങ്കടമുണർത്തിക്കൊന്നായി പാലാഴിതീരത്തണഞ്ഞപ്പോൾ,

ചക്രവാണിതരമാരിൽ വാണ തുളസീസു -

ഗന്ധഭരവും മഹാ -

ലക്ഷ്മിതൻ കുളർമുലയ്ക്കണിഞ്ഞു ദ്വഗനാഭി -

സൗരഭ്യമാവഹൻ.

മുഖ്യപാലുടൽതരംഗമാലയിലിറങ്ങി

വന്ന മുദു മാരുതൻ

തൽക്ഷണേന സുഖയാഞ്ചകാര സുരപുംഗ -

വാനസുരപിഡിതൻ.

എന്നു വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നത് "ആനന്ദയാമാസദി വൈകുണ്ഠം—നാപ്രാതശേഷോമുഹിമണ്ഡലോ" എന്നിത്യാദിയായ ശ്രീകൃഷ്ണവിലാസകാവ്യശ്ലോകത്തിന്റെ അനുകരണമാണെന്നു കിട്ടും എത്ര ഹൃദയംഗമമായിരിക്കുന്നു?

ആരാൽ കാണായിതപ്പോളമരപരിഷദാ -

മാന്തിയെച്ചെന്നു കാണം

നേരം തന്നെ ശമിപ്പിച്ചുരുളുമൊരു മഹാ

പ്രാഭവത്തിൻ നിധാനം

പാരിശേഷം ഭരിപ്പാൻ പുരികലതികയാ -

ഷീണദീക്ഷം കനകം

കാരണ്യത്തിനായിനേ ഷണമഭിമത ക -

ല്പദമം പത്മനാഭം.

എന്നിത്യാദി പദ്യങ്ങളിൽ സ്തുരിക്കുന്ന മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ മാഹാത്മ്യാതിശയം സാധാരണ കവികൾക്കു വാഗ്ദീക്ഷയമാകുന്നതാണോ?

ഉ. വിച്ഛിന്നാഭിഷേകം പ്രബന്ധത്തിൽ മൂന്നു മുതൽ ഇരുപത്തു നാലുവരെ പദ്യങ്ങൾകൊണ്ടു വിസ്തരിച്ചു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന നവോഢാസംഭോഗവണ്ണനം, കമാരസംഭവം എട്ടാംസ്കന്ദത്തെ പദംപ്രതി അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നതിനൊക്കാൾ അതിശയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നതായിരിക്കും അധികം ഉചിതമെന്നു തോന്നുന്നു. അതിൽ സാഹിത്യശാസ്ത്രങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുള്ള നായികാവസ്ഥകളെയും, വാത്സ്യായനതന്ത്രോക്തങ്ങളായ രതിശിക്ഷാശീതികളെയും സ്തുഷ്ടമായി ഉദാഹരിക്കത്തക്കവണ്ണം പണ്ഡിതനായ കവി അനേകം പദ്യങ്ങളെ നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ കേരളീയകവികളിൽ ചിലർ ചെയ്യാറുള്ളതുപോലെ ആഭാസവും അസഭ്യവുമായ രതിവണ്ണനത്തിന്റെ നിഴൽപോലും അതിൽ കാണാനിടവരുത്തിയിട്ടില്ല.

ഇത്ഥമഞ്ചിതസുഖാനി മരദമയമക് -

വംശമണിപീഠവി -

ന്ദ്രസ്തമൌകതികവതംസരതമതിനി -

സ്തുലാന്യനുബ്രൂവിവാൻ

ഇത്രിലോകവലയൈകസുന്ദരിയൊടങ്ങു
 സീതയൊടു ചേൺകൊ -
 ണ്ടുറഞ്ഞളിഞ്ഞു നിജ രാജധാനിയിൽ മണക -
 ലൻ ശുശ്രൂഭേതരാം.

അങ്ങനെ അവർ സുഖമായിരിക്കുന്ന കാലത്തു റു
 ഭുനായ ദശരഥമഹാരാജാവു രാമനെ യുവരാജാവായി
 അഭിഷേകം ചെയ്യാൻ നിശ്ചയിച്ചു വട്ടംകൂട്ടി. അപ്പോൾ
 മന്മഥരാഭിഷിതാശയയായ കൈകേയി സ്വപശഗനം റു
 ഭുനമായ ഭന്താവിനെ നിബ്ബന്ധിച്ച് അഭിഷേകം മുട
 കി രാമാദികളെ വനവാസത്തിനയയ്ക്കുന്ന സമയത്തു്
 അയോദ്ധ്യാവാസികൾക്കുണ്ടായ ശോകപാരവശ്യത്തെ ക
 വ വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

തൽക്ഷണേന നിജ മാതൃദത്തമഴകോടു
 വല്ലുലയഗം മുദാ
 ലക്ഷ്മണാഗ്രജനുദഗ്രസതപനിധി ചാത്തി -
 നോരു സമയാന്തരേ
 കൈനീളെ മുറകൊണ്ടയോദ്ധ്യമുഴുവൻ മു -
 ഴങ്ങിയിതു, വാക്കുകൊ -
 ണ്ടുകുമാരം ബത പുകഴ്ത്തുമാദികവയേ
 നമോടസു കിനാത്മനേ.

* * * *

ദുഃഖംപൊരാഞ്ഞഥ വസിഷ്ഠമുനിന്രനപ്പോൾ
 തൃക്കണ്ണടച്ചിതുടനശ്രുരസരീപരീതം

അകോപ്പതാൻ മഹിതരാമശശാങ്കതപ -
മുൾക്കൊണ്ടു കാഞ്ചതിനു കാരണമായ് ചമഞ്ഞു.

ഇങ്ങനെ 'കാനായാത്ര മുതിന്നദശായാം പരമപ
തിവ്രതജനകതന്ത്രജാ വേണുണവരൊടു യാത്ര പഠ'യെന്ന
തിനെ വിവരിക്കുന്ന രണ്ടു സംസ്കൃതശ്ലോകങ്ങൾ ശാങ്കന്ത
കും നാലാമങ്കത്തിൽ ശങ്കന്തളയുടെ യാത്രാപ്രസ്താവം മു
ഴുവൻ വായനക്കാരെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

രാമാദികൾ ഗംഗ കടന്നു വന്നപ്രദേശത്തിലെത്തു
മ്പോൾ അവരെ കാണാൻ വരുന്ന ശബരതരുണിമാർ
ടെ ഹായയെ കവികൾ ശ്ലോകത്തിൽ എടുത്തു വെച്ചിരി
ക്കുന്നതു് എത്ര വിപണനായ ചിത്രകാരനെയും വിസ്മ
യിപ്പിക്കുന്നതാണു്. ഇതു 'പ്രോമഗ്രാഹ്യസ്തനീഭിഃ ശബ
രയവതിഭിഃ കൌതുകോദഞ്ചദക്ഷം കൃച്ഛാദനാപീയമാനഃ'
എന്ന രാമായണചംബുകാരന്റെ കുറിപ്പിനെ വലുതാ
ക്കി എഴുതിയതാണെങ്കിലും എത്ര മൂന്നാഹരമായിരി
ക്കുന്നു.

ചേണേലും നൽപ്രവാളാശ്ശുകമതിശിഥിലാ
താങ്ങിയുംകൊണ്ടു പിന്ന -
ശ്രോണീഭാരാ ദരാകമ്പിതകചവില്വം -
നഞ്ജുഗുഞ്ജാകലാവാഃ
സാന്നദം വന്നോരോരോ ശബരതരുണിമാർ
കൂട്ടമിട്ടാസപദിച്ചാ -
രോനം ഭൂലോകചന്ദ്രം കന്തുകവിലസീതേ
കണ്ണിൽവെച്ചൊട്ടുനേരം.

അതിനുശേഷം പഥികസ്മൃതികൾ സീതയോടു ചെയ്യുന്ന സംഭാഷണങ്ങളും ഉപദേശങ്ങളും, സ്മൃതികളുടെ സ്വഭാവത്തെ എത്ര ഹൃദയംഗമമാക്കിപ്പറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നു അനുഭവരസികന്മാർക്കു മാത്രമേ അറിഞ്ഞുകൂടു.

൩. സുഗ്രീവസഖ്യം പ്രബന്ധത്തിൽ ലക്ഷ്മണനാൽ വിരൂപിതയായ ശുപ്തബവ, വരവധാനാന്തരം—നേൾ ചരണഗരീ ഗോപുരമാറ്റേ ചെയെന്നാണലറിച്ചെടുത്തുകൂടിക്കി ത്രിദശമഹാരിപു നിശിചരവെരുമാൾ ശൈത്യകൂട്ട ദശഗ്രീവൻ താൻ തെളിയിലിരിക്കും മണിയരംഗാങ്കണ ഭൂവി ഗതപാ മൃക്കും മുലയ്യും പ്രാഭൃതമാക്കി?—രാവണനോടു പഴിച്ചു പറയുന്ന രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങൾ നോക്കുക:—

സംഘല്ലാഭോഗ! വല്ലേൻ പറവതിനിഹ ഞാൻ
പെട്ടപാടിനാനിനിക്കി _

പ്പെൺചെങ്ങാതിക്കു പാർക്കുപൊഴുതിലൊരുടയോർ
പാരിലില്ലെന്നു വന്നു

ഡംഭം കാട്ടിബുദ്ധോനോ ദശമുഖ! മണിസിം _
മാസനോ ചേന്നു മീശ _

കൊമ്പും മെല്ലെത്തിരത്തി പ്രഭുജ്ജനാരിയു _
ണിലൊരൊരോ വിശേഷാൻ.

ഉള്ളിൽ കിഞ്ചന നാണമില്ലയി ഭവാ _

നോതാഭൂശീം പശ്യമാം

തള്ളിത്തള്ളിവരുന്ന ശോണിതഡരി _

സന്ദൃണ്ണാസാദരീം

കൊള്ളിക്കോ പുനരിന്നി നിൻ പടയുമൊ -
 ട്ടെശപട്ടും ശൌത്യവും
 വെള്ളിക്കുന്നു പരിച്ചെടുത്തു പുകൾകൊ -
 ളിടും പ്രഭാവങ്ങളും.

അതിനു രാവണന്റെ മറുപടി:—

പോരും പോരായ് വന്നെന്നൊടു പരഷമുണ -
 ത്തുന്നതാർ ചെയ്തതിപ്പാ -
 രീരേഴികൾ കലൻള്ളവരിലൊരവനി -
 പ്പാവകമ്മം ദുരാത്മാ.

റോരേ ചൊല്ലിന്നതന്നേ പകരമതിനുവി -
 ളിടവാൻ ചന്ദ്രമാസം
 പോരായുന്നല്ലി തൈരാവതകരടഭിദാ -
 പാടവോന്മേഷശാലി

ദേവേന്ദ്രൻ താനിതെങ്കിൽ കഥയ കഥയ പൊ -
 ലോമിയെച്ചെന്നടിച്ച -
 പ്പവാർമൽക്കൊക്കയും നാസികയുമരിവൊ -
 ന്നേരയും ചെയ്തറിന്നേ.

മോഹാലിന്നമ്മൊടേറിത്തൊഴിൽ തടവിന്തി -
 ന്നഗ്നിതാനെങ്കിലോ തൽ -
 സ്വാഹാദേവീപ്രസംഗം ജഗതി വടുവറ -
 ത്തിടവൻ ഗുഡഗുഡം”

കാലാനിന്നിതു പിണച്ചതെങ്കിലോ
 ശുലമേറവനുരസ്ഥലാന്തരേ

ബാലനെനൊടു പടയ്ക്കണഞ്ഞ നാഥം
 ചീളിവെട്ടതു മറന്നുപോയിരോ?
 വായ്ക്കുന്നചുഷ്പകവിമാനവരം നമുക്കി-
 ണ്ണൊണ്ടമൃഗമിളകിടിന വൈരശാലീ,
 സൗഖ്യം കെടുത്തതൊരു വൈശ്രവണോടേ

(മെങ്കിൽ

ഭൈക്ഷം പിടിയ്ക്കുമവനിന്നിയടങ്ങുമോ നാം?
 ഇങ്ങനെ രാവണന്റെ ആത്മപ്രശംസാചുവ്വമായ പ്ര

തിയ്ക്കെ കേട്ടപ്പോൾ ശുപ്തനവ പറയുന്നു.

കേട്ടാലും പുനരെങ്കിൽ നീ തവ ഗിര
 ലോകേഷു കണ്ടാലുടൻ

കേട്ടാലും താമയ കാന്തനെ വരി-
 പ്പാൻ ഞാൻ നടക്കും വിധൗ

ആവെഴു ബാണധനുർയെ കൊടുവരേ
 കണ്ടിടീനേൻ പൃഥുവ-

ഭദ്രമുഖൗ കൌചന രാമലക്ഷ്മണതയാ
 ദേധാ സ്ഥിതൗ മന്മഥൗ.

ത്രൈലോക്യത്തിലൊരോതരം തരണരെ
 കണ്ടേനൊരുത്തന്നുമേ

മാലാരിപ്പതിനുള്ള ഭംഗിതികയെ
 കണ്ടീല കൊണ്ടീല ഞാൻ,

തൗ ലോകോത്തരകാന്തികനുള്ളമിള -
 നേത്രോത്സവൗ കണ്ടുടൻ

ചേലേത്തുന്ന നിലാവിലിന്ദുശിലപോ
 ലേ ചൊരലിഞ്ഞീടിനേൻ
 വിണ്ണോരല്ല, മുനീനൂരല്ല, ഞെജ -
 നാരല്ല, യക്ഷൗഘമ -
 ലുന്വേ കിന്നരനാഗകിമ്പുരപ്പസി -
 ഭുനാരുമല്ലാരുമേ
 അന്വായം മയി ചെജ്ജതൊട്ടമനക -
 ന്യാത്തുന്വചിത്തസ്സയോ -
 തന്നമുദ്യതി ലക്ഷണൻ കരതലേ
 പോർവാഴ്ചമാലോളയൻ.

ധന്യാ തയോരരികിലുണ്ടിരുൾ കൊണ്ടൽമധ്യേ
 മിന്നുന്ന മിന്നലൊടു റോരിടുമംഗരോവാ,
 തനപംഗി കാചന വിലോചനവിഭ്രശ്രീ -
 സന്നാഹവഞ്ചിതജഗത്രയയൈയ്തു സാരം.
 പൂവിൽപ്പെണ്ണിനുമില്ല താറ്റശമരോ
 ലാവണ്യമെല്ലാരുമ -
 ദേവസ്ത്രീകളവൾക്കു താളിവിഴിവാൻ
 പോലും തരം പോരുമോ?
 വേർ വാച്ചിടിന വിയ്യമംഗജനുളോ -
 നഞ്ചമ്പുമായന്തികേ
 കാവൽക്കാരനസൗ തദീയകൃപയാ
 വെല്ലുനീതുവീതലം.
 നിമ്ബുളാദങ്ങളമ്മാണികളിരുവരുമാന് -
 ചെജ്ജതെല്ലാം ചൊറുക്കാം

കുടും പോന്നിടിലോ ചെററതിനു വകരവും
വീണ്ടുകൊള്ളാമൊരുന്നാൾ.

ധമ്മില്ലംകൊണ്ടു മെല്ലെപ്പിയിതവനേ, മ-
യ്യോ തദാനീം ചിരിച്ചാ-

ഭൂമല്ലാർവേണി, ചൊല്ലാമിതു മനസിപൊരാ -
യുന്നിതെല്ലായിലും മേ.

“കയ്യുകിൻ വായ്ക്കൊണ്ടാകലിതഗിരിവരോ
രാവണോ നാമ ധീമാൻ
പൊയ്യല്ലെങ്ങൾക്കിതിന്നുണ്ടുരവെറുമുടയോ” —
രെന്നു ഞാൻ ചൊന്നുനേരം.

“കയ്യൻ താൻ വന്നെതിക്കിൽ ചെറുമൊവിരവിൽ
പുഴികപ്പിപ്പ”ന്നെന്നായ്.

കയ്യംകൊട്ടിച്ചിരിച്ചൊന്നാജ, നതു പൊരാ -
യുന്നിതെല്ലായിലും മേ.

രച്ചുകൊള്ളമഭിമാനിയെക്കിൽ നീ
ശ്ചകൊന്നു തരികന്നരാധമെ.
ഇല്ലയുണ്ടു മമ തിരുതിന്നിളം -
പച്ചമർസമനായോരനാദരം.

കണ്ടിവെന്നകഴലാളെ നീ ബലാൽ
കൊണ്ടുപോന്നു കളയേണമഞ്ജസാ.
ഇണ്ടൽ തീരുവതുമല്ല, കണ്ണുനീർ
കണ്ടൊഴിഞ്ഞു മമ തന്തുവാംബുജേ.

ഇങ്ങനെ സോദരിപ്രേരിതനായ രാവണൻ സീതാ

ഫരണത്തിനുള്ള ഉപായം ആലോചിച്ചു, മാരിചന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നു തന്റെ ആഗമനപ്രയോജനം പറഞ്ഞു പ്ലോൾ മാരിചൻ പറഞ്ഞമറുപടി കേട്ടു, രജ്ഞീചരവരി പൃഥ്വൻ.

“കോപം കലർന്നിട ചുവന്നു മറിഞ്ഞുനേത്രം -
വ്യൂപാരവേപിതചരാചര”മാകുംവണ്ണം പറയുന്ന
ക്കാനിതു്.

എന്നേ ഭോഷാ! മനുഷ്യപ്ലഴുവിനെ നിതരാം
പേടിയുണ്ടോ ഭവാനൊ -

ട്ടിന്നിശ്ശൈയ്ക്കും നടിച്ചിടുന്ന നിശിചരവം -
ശത്തിലല്ലേ പിറന്നു?

വിണ്ണാർ നാഥൻ തൊഴും നമ്മെയുമഴകിതു നീ
പിന്നെ നിന്നെക്കണക്കെ

ത്തന്നേ കല്പിച്ചു ജല്പിച്ചതു, ജളജനമു -
ഭാഭാഷിക്കേതാടി പാർമേൽ.

ത്രൈലോക്യേ സൗരഭംകൊണ്ടുരവെരുകിന പി -
നാപദാനകലമ്പൻ -

മാലാജാലങ്ങൾ തൂക്കും നിശിചരവെരമാൾ
ഞാനിരിക്കേ വിശങ്കം.

നിലാളിക്കുന്നതെന്തെങ്ങൊരു മനുജശിശും
വന്നരത്തിൻ കിശോരം

ചിലാലേ പേടിച്ചു രാഷ്ട്രഭവ വിഴുകി വന്നാ -
ന്തത്തെവന്നാശ്രയന്തം.

ഇങ്ങനെ മരിചരവണന്മാരുടെ ഉക്തിപ്രത്യക്തി

കുറെ മുഴുവൻ ഉദ്ധരിച്ച് ഈ പ്രസ്താവനയെത്തന്നെ ഒരു ചംബുകാവ്യമാക്കുന്നില്ല; ഇനി ജടായുവും രാവണനും തമ്മിലുള്ള സംഭാഷണത്തിൽ ഇതിലും രസോദ്ദിഷ്ടതയുള്ള പദ്യങ്ങൾ വളരെയുണ്ട്. ശ്രീരാമൻ മാർദ്ദവധം കഴിഞ്ഞു് ആശ്രമത്തിൽ മടങ്ങി വന്നപ്പോൾ സീതയെ കാണാഞ്ഞു ശോകാതുരനായിട്ടു നോദര കാണുന്ന പക്ഷിമൃഗാദികളോടും വൃക്ഷലതാദികളോടും സീതാവൃത്താന്തം ചോദിക്കുന്ന ഭാഗം ശോകരസം തുളുമ്പുന്ന ശ്ലോകങ്ങളെ കൊണ്ടു വായനക്കാരെ കായികാതിരിക്കുന്നതല്ല. രാമലക്ഷ്മണന്മാർ ഇങ്ങനെ സീതാനേചഷണം ചെയ്തു സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ “മൈഥിലീപക്ഷപാതം നിമിത്തം പക്ഷപാതം” സംഭവിച്ചു് ആസന്നമൃത്യവായിക്കിടക്കുന്ന ജടായുവിനെക്കണ്ടു സീതാവൃത്താന്തം അറിയുകയും ഭക്തവത്സലനായ ഭഗവാൻ “താനേ തൃക്കൈത്തലംകൊണ്ടുണിചിരകൃതലോടിത്തലോടി” കൊണ്ടിരിക്കവേ ആപ്തക്ഷിസാവ്ഭൌമൻ “വോനോർ നാട്ടീനു താണീടിന കനകചിമാനം കരോ”കയും ചെയ്യുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ “ജടായുവിനോടു ശ്രീരാമൻ പറയുന്നതായ ഒരു പദ്യമാണു താഴെചേർക്കുന്നതു്. അതിന്റെരൂപം ഒരു സംസ്കൃതപദ്യമാണു്. അതും ചംബുകാരൻ ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അതു രണ്ടും നോക്കിയാൽ ഇക്കവിയുടെ പരാവർത്തനപാണ്ഡിത്യം സ്പഷ്ടമാകും.

മൂലം.

താത! തപം നിജതേജസൈവ ഗമിതഃ
 സ്വപ്നം നനു സ്വപ്നീതേ

ബ്രഹ്മമസ്താവദിമാം വധുഹൃതികഥാം
 മാദ്രാതുരഗ്രേ കൃമാഃ
 രാമോട്രഥം യദി കൈശ്ചിദേവ ദിവസൈ —
 റ്റിളാനമൽകന്ധരഃ
 സാദർശം ബന്ധുജനൈശ്ച സേന്രവിജയീ
 വക്ത്രാസ്വയം രാവണഃ.

ഭാഷാ

സ്വപ്നാകത്തിന്നു യാത്രാ സ്വയമുദയവതി
 താത! തേ സ്വപ്നീ ഭൂയാൽ.
 ചൊല്ലേണ്ടാ നി വധുഹൃതികഥ ജനക -
 സ്യാന്തികേ ചെന്നിരുന്നാൽ.
 ചൊല്ലാം ഞാൻ രാമനെങ്കിൽ കതിവയദിവസൈ
 രാവണൻ വന്നു താനേ
 ചൊല്ലും മന്ദാക്ഷശാലീ തലകളെ നമയ -
 ന്നാനപിതോ ബന്ധുജാലൈഃ

൪ — അംഗുലീയാങ്കം പ്രബന്ധത്തിന്റെ ആരംഭം:—
 സുഗ്രീവാ! കാണിതഗ്രേ ദിശിദിശിവളുരു -
 ന്നോരു കാർകാലലോലോഷം
 മൽകാന്താനോപഷണത്തിന്നിതു ബത! വിഷമം
 കാലമലോകയേഥാഃ
 കിഷ്കിന്ധായാമിരുന്നാവൊളമിതിനാവധിം
 വാക്നീ ഞാനുമെന്നാ -
 ലിക്കാലത്തെക്കഴിച്ചീടുവനിയ മഹിതേ
 മാല്യവാന്തന്നുപാനേ.

എന്നുള്ള നിശ്ചയത്തോടു കൂടിയാണു്. ഇതിൽ,
 ഇത്ഥം നാനാപ്രകാരം വനഭൂവികലിതോ -
 നാദവേഗം പരഞ്ഞും
 പ്രത്യക്ഷം കണ്ണനിർവാഞ്ചവശധൃതികര -
 ണ്തും പിണഞ്ഞും വിമോഹം
 മദ്ധ്യേ സൗമിത്രി ചെന്നങ്ങതിമുദുവചനൈ -
 രാശപസിപ്പിച്ചു മുച്ചൈ -
 ത്താത്താപം പൂണ്ടുമയ്യോ രഘുവരവിരമാ -
 തങ്കമെന്നൊന്നു ചൊൽവു.

എന്നുവരെയുള്ള ഭാഗത്തിൽ സീതാ വിരഹാതുരനായ രാമന്റെ അവസ്ഥയെ ഗദ്യപദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു 'വിക്രമോദ്വേശീയം' നാലാമങ്കത്തിന്റെ പകുപ്പുപോലെയാണെങ്കിലും സാരസ്വതംകൊണ്ടു വളരെ പുതുകിയിരിക്കുന്നു. അതു കഴിഞ്ഞിട്ടു 'സേതുബന്ധം' എന്ന കാവ്യത്തിൽ നിന്നെടുത്തുചേർത്തിരിക്കുന്ന മൂന്നു പ്രാകൃതപദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടും,

തെളിഞ്ഞു ദിക്പാളി സരസിക -
 ജിലംഭോരഹകലം
 വിരിഞ്ഞു പൂന്തേനിൽ കൊതിയോടു -
 മലഞ്ഞു മധുകരം,
 കുറഞ്ഞു മേഘച്ചാത്തധിഗഗ -
 നമോരം തെളിമകൊ -
 ണ്ണണിഞ്ഞു ചന്ദ്രാക്ഷൗ ശിവ ശിവ!
 ശരൽക്കാലമഹിമാ.

എന്ന ഒരു ഭാഷാശ്ലോകംകൊണ്ടും ശരദാഗമം വർണ്ണിക്കുന്നു. അനന്തരം സൂത്രീവാജ്ഞാകരനായ 'ജാംബവദം ശദഹനമൽപ്രമുഖ'നായ വാനരപുംഗവന്മാർ സീതാനോപഷണം ചെയ്ത് ദക്ഷിണസമുദ്രതീരത്തിൽ ചെന്നു, സമ്പാതിവാക്യത്താൽ അംഭോധിമധ്യത്തിലുള്ള ലങ്കാനഗരിയിലാണു സീതാവാസമെന്നറിഞ്ഞു സമുദ്രലംഘനം ചെയ്യാൻ സമുദ്യുക്തന്മാരായ സമയം അവരിൽ ആരും അതിനു ശഃഘതന്മാരല്ലെന്നു കണ്ടു്, പൂർവ്വകഥാപ്രസംഗതുപേണ—

കൊണ്ടാടിക്കൊണ്ടിവർണ്ണം ബുധജനമകടം
ജാംബവാൻ ചൊന്നവാചാ.

കുണ്ഡാത്മതപം കളഞ്ഞെഞ്ചിതരുചി ഹനമ—

ദപകത്രപത്മം ചകാശേ

പണ്ടേതിൽ പത്തിരട്ടിച്ചുദിതമൊരുബലാ—

ധികൃ,മയ്യാ മഴക്കാർ

കൊണ്ടുണ്ടാം മൂടൽ നിങ്ങും പൊഴുതു പുകൾവെടും
ഭാനമാനെന്നപോലെ.

ഉത്സാഹം കൺമിഴിച്ചു, മുറുവലൊളിതുട

ന്ത, ഭജാവിച്ചുമുഖൈ-

രുത്മാനം ചെയ്തിതയ്യാ, വിനയമതിർകട—

ന്നാഭാരാമ്യം വളന്നു

ബുധ്യന്മേഷം തഴച്ചു, ചെറുതുകളികളി—

പ്പാനൊരുവെട്ടെഴുന്ന,

ചിത്രം ചിത്രം തദാനം വിജിതവഗവരം

വേഗസാരം തദീയം.

ഏനുള്ള ഹന്ദമൽപ്രഭാവവണ്ണനയും, അതിനെ തുടർന്നു,

അഥജാംബവതോ വിനച്ചുപാദൈ
തദനുജ്ഞാനവതംസിതോത്തമാംഗഃ.
സരിതാം കചിതുർദ്വിലംഘനായ
തപരമാണാം മതിമാദധേ ഹന്ദമാൻ.

കിഷ്കിന്ധായുവരാജനോടൊരു നിയോഗം
പൂണ്ടുടൻ നീലനോ -

ടഗ്രേ യാത്ര പരഞ്ഞു വാനരഗണം
നോക്കിച്ചിരിച്ചുണിനെ.

രക്ഷോവംശദവാഗ്നി പിന്നെ ഹനുമാൻ
മമ്മാ മഹേന്ദ്രാചലേ

ലക്ഷ്മീവാനദയാദ്രിമേൽ ദിനകരൻ
പോലേ കരേറിടിനാൻ.

ചാരു കൈതൊഴുതതന്ദ്രമഞ്ജനം -

മാരുതൗ സ്വപാതരൗ മഹാമനാഃ.

പാരിലുള്ള ജനമാശ്രു കേൾക്കുമോ -

രാരുവന്നിതി ജഗാദ മാരുതഃ.

“രക്ഷോനാഥേന നീതാം ജനകകലശിവാ -
മാലികാം കണ്ടുപോയ്ചെ -

ന്നഗ്രേ ശ്രീരാമദേവൻതിരുവടിയൊടുണ -
ത്തിടുവാൻ തദപശേഷം

ഉഗ്രാകാരം കടപ്പാനുദധിമിത തുട -
ങ്ങുന്നിതിത്താൻ വിനാശേ

സുഗ്രീവാജ്ഞാവതംസപ്പുതുമലർമണവും

ചേർത്തുകൊണ്ടുത്തമാംഗേ.

ഇപ്രകാരം ഉച്ചത്തിൽ പ്രതിജ്ഞയും,

കോസലേന്ദ്രതനയാ സുവണ്ണലതമേലു-

ലാവിന പയോധര-

സ്മിതമഞ്ജരിയിൽനിന്നു പാൽമധുനകൻ

മത്തമധുപായിതം

വാസിതം ജനകനന്ദനാസ്തുനവിലേപ

മേളനവശാനമ

പ്രാദുരസ്മി മതിദിപ്തംണേ മരണരോഗ

ഹാരിവര! മൌഷധം. (ദൈവതം)

കാതിടഞ്ഞ മിഴിതന്നിൽനിന്നു വഴിയുണ

സാന്ദ്രകരണാമൃതാം-

ഭോധിതൻ നടുവിൽ വാങ്മയം മധുപമിണ്ണ-

ഴം തിരുമുഖാംബുജം.

കാതലേദമൊരു ധീരതാമണിനികേത

നാം ദശരഥപ്രിയം

പ്രാദുരസ്മി മതിദിപ്തംണേ മരണരോഗ-

ഹാരിവരമൌഷധം.

ഇങ്ങനെ ഒരു പ്രാർത്ഥനാസപ്തകവും കഴിച്ചിട്ടു, പ്ലവനക-
മ്ത്തിൽ ഉദ്യുതനായ ഹനുമാന്റെ അവസ്ഥയെ വർണ്ണി-
ക്കുന്നു.

ഇതും വാദീ ഹനുമാൻ മറുക്കു വിടിലെ-

ട്ടോരു ദൃഷ്ട്യാ നിതാന്തം

പൃഥ്വിമംഭോധിവേലാം ധൃതിനിധി സഹസ്ര

നീളെയൊന്നാലുലോകേ

അത്യന്തം നീലമേതന്വിശിവിഴൽ വരവാൻ
 പാത്തിരിക്കുന്ന സേതു -
 പ്രസ്താവത്തിന്നുമുമ്പേ പൊലിമയൊടൊരനു -
 ലിട്ടപോലേ ചമഞ്ഞു.

കാണെക്കാണെ വളർന്നിതക്കപിവൃഷാ
 പശ്യൻ ദിശം ദക്ഷിണാം
 ഭാനുദന്ദപമുദിച്ചവണ്ണമിളകീ
 തസ്യാവലോകങ്ങളും.
 മാനപ്രോതഭടമുന്നതം ഹനുമതോ
 വാലാഗ്രലീലായിതം
 മാനത്തവൈഴമുന്വർവാപി തിരത -
 പ്ലവണ്ണമാനോളിതം.

ഗാഢം മുൻകൈ പതിച്ചുങ്ങുദധി മുകരെ
 ച്ചാടുവാൻ മകുടാനാം
 പ്രെഘരൻ താഴേപതിഞ്ഞവൊടു ചുവടുമുറ -
 ച്ചുന്നിവിന്നോരനോരം
 പാടേ താങ്ങീടവല്ലാഞ്ഞഗവുമവറിയും
 ദിഗ്ഗജഘ്നങ്ങളും വാർ -
 തേടും നാഗേന്ദ്രനും നൽക്കമപവിവൃന്ദൻ
 താനുമൊന്നങ്ങമന്ദ്രം.

സമുദ്രലംഘനംചെയ്തു ഹനുമൻ ലങ്കാനഗരിയു
 ടെ ഉത്തരഗോപുരത്തിലിറങ്ങി 'തന്ത്രകൃതന്തര'വായി
 ട്ടു സൂർയാസ്തമയവും കാത്തിരിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടായ അ

സ്വകാരത്തിന്റെ വ്യാപ്തിയേയും വഴിയേ സംഭവിച്ച ച
ന്ദ്രോദയത്തേയും വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

കാളികായകളായകാളിയകളി-
നാപത്യകസ്തുരികാ-
കാന്താകന്തളകാളികാകരിഘടാ
കാലാരി കണ്ഠോപമൈഃ
സാഹൈഃ സന്തമസൈസ്സമം സമുദിതാ
സ്തുസ്യാവസാനേ തത
സ്കാരാശ്ചാപി സമന്തതഃ സ്ഫുടതരം
ബഭ്രോജിരേഭ്രോജിരേ.

അന്നേരം മന്ദമന്ദം വിമലകളിർനിലാ-
വായ മാലേയപങ്ക
സ്വന്ദം കൊണ്ടൊക്കെ മേളിച്ചൊരുതെളിമ ദിശാ
യോഷിതാമാദധാനം.

മിന്നം പ്രാചീവധൂടികഴകിലുടനണി-
ത്തേരരു പൊന്താലിപോലേ
നന്നായ് മേളം കലനൈന്ദവമുദയഗിരൗ
മണ്ഡലം പ്രാദുരാസീൽ

ആസ്സമയത്തു ഹനുമാൻ,—

എന്നീവണ്ണം നടന്നങ്ങവിടെയവിടെയാ-
രാഞ്ഞുനോക്കും ദശായാം
മിന്നം പ്രത്യഗ്രതാദ്യതികബളിതദി-
ങ് മണ്ഡലം കണ്ടകാണേ

ധന്യശ്രീ വിശ്വപങ്കേന്ദ്രമുഴുമതി ല-
 കേശപരൻ താനിരിക്കും
 പൊന്നിൻ പ്രാസാദമഗ്രേ തെളിവിനൊടു കരേ-
 റിടിനാന്തരധയെയ്യും.

ആരാഞ്ഞു മൈഥിലസുതാം ദശകണ്ഠഗേഹേ
 ശ്രീരാമഭൃതനാഥ വസ്യമനോരഥോഽസൗ.
 നേരേ നിരാകലമിരങ്ങി ബഹുദ്രമാധ്യാ-
 മാരാമഭൃമിമതിസൗരഭിണീം ജഗാഥേ.

രമ്യം കാഞ്ചനാകാഞ്ചനീമയമുപാ-
 ത്രുന്ദോ മഹാശിംശപാം
 തന്മൂലേ രംഭുനാഥധർമ്മഹരിണീം
 കണ്ടാനകണ്ഠാദരം
 ജനാതകശമായ ചിദ്രസകലാം
 സൗഷ്ഠ്യമൂലേ പരാം
 നിർമ്മായാമൃതരൂപിണീം മുനിവരൻ
 കാണന്നപോലേ തദാ.

ഇനി അഞ്ചു ശ്ലോകംകൊണ്ടു സീതാദേവിയുടെ ത-
 ല്ലാലാവസ്ഥയെ വർണ്ണിക്കുന്നതുകൂടി ഇവിടെ പകർത്തേ-
 ണ്ടതാണെങ്കിലും വിസ്തരഭയത്താൽ അങ്ങനെ ചെയ്യു-
 ന്തില്ല.

൫. ഉദ്യാനപ്രവേശം. ഇത് 'ആശ്ചന്യചൂഡാമണി'
 നാടകത്തിൽ 'അശോകവനികാകം' എന്ന അഞ്ചാമക

ഞെ ചാക്യാന്നാർ അഭിനയിക്കുന്ന രീതിയിൽ വിസ്തരിച്ചു് ഒരു പ്രബന്ധമാക്കിയിരിക്കുന്നതാണു്.

വൈദേഹീം നിരമാൻശോകവനികാ -

മധ്യേ നിധായസുരോ -

ന്മാദീ രാക്ഷസചക്രവർത്തി സഹസാ

സമ്പ്രാപ്യ ശത്രുഘോരം

ജാതാനന്ദമണഞ്ഞഴിഞ്ഞനുസരി -

പ്പാനെന്തുപായം നമു -

ക്കേതേനം പുറാരെന്നു സന്തതമസൗ

ചിന്തിച്ചിരുന്നീടിനാൻ.

എന്നാരംഭിച്ചു്,

ലങ്കാധീശൻ തദാദീം പലപരിചു നിരൂ -

വിച്ചുകണ്ടുൾരാത്രേ

ശൃംഗാരക്കോപ്പു വാണിച്ചിനിയ ജനകജാ -

സന്നിധൗ ചെന്നശങ്കം

സംഗംചേർന്നു നാനാവിധമധുരവചോ -

വൈഭവൈരാശപസിപ്പി -

ച്ചംഗീകർത്തവ്യമിനോ പുനരിതി സുഭൃശം

കല്പയാമാസ ശൃശം.

ഇങ്ങനെ നിശ്ചയിച്ചുറച്ചു്, അതിനു വേണ്ടുന്ന ഒരു ക്ഷണമോടുകൂടി പുറപ്പെട്ടു്,

ആലോലാകൃതി രാക്ഷസാധിപതിതാൻ
 ഗുഡോദരേ ശിംശപാ-
 മൃലേ ചെന്നു മനോഭവന്നു മനസാ
 നേന്നാശു മാരോത്സവം.
 നീലാംഭോദചതുരപമോ വെറുനില-
 ത്താമ്മാറുനിശ്ശങ്കമാ-
 യോലക്കത്തിൽ വിദേശരാജതനായാ
 മൂന്നിട്ടിരുന്നിടിനാൻ.

അപ്പോൾ—

സീതാ, നീലപ്പനംപൂക്കുലയൊടെതിരിട്ടാ
 കൈശികേ ഗാത്രവല്ലീ-
 മാതാമ്രാമുടി പാടീടിന കരതളിർകൊ-
 ണ്ഢാനനം ഹാദയന്തി
 നാഥം ചേതോഭിരാമം ദശരഥതനായം
 ഭാവയന്തി വിഭിന്ന-
 സ്വേദാർദ്രാകഞ്ചിതാംഗീ സഭയമുടനീയ-
 ന്നീടിനാളുഡഖേദം.
 അന്നേരം ചുറ്റുമുറായമരപുരചകോ-
 രാക്ഷിമാരങ്ങുമിങ്ങും
 നിന്നു കൺകൊണ്ടു സീതാമിടയിടെ വടിയോ-
 ടാശപസിപ്പിച്ചു ഭൂമോ

പൊന്നുതൊഴുപ്പിലാമ്മാതിസുരഭിലമാ-
 പൂർണ്ണ താമസമസ്യ
 വിന്നാത്മാ'കാഴ്ചയുവച്ചുസകലപദനി-
 യുന്ദിനീം വാചമുചേ.

ത്രൈലോക്യസുന്ദരി! മനോഭവവീരമാലേ!
 നീലാരവിന്ദമിഴി! നിർമ്മലഗാത്രരേഖേ!
 ലീലാനിധേ! സുരതകൈരവ ചന്ദ്രികേ! നീ
 മാലാശു തീർത്തരുൾ വിദേഹസുതേ! മദീയം.

എന്നിത്യാദിയായി,

ദശഗ്രീവൻ ഭ്രാന്ത്യാ പലവഴി പരഞ്ഞോരളവയോ
 വശം കെട്ടുതൃന്തം താളമിഴി നിണ്ണീയമനസാ
 കചാഗ്രൈരാച്ഛാദ്യ പ്രകൃതിമധുരം വക്ത്രകമലം
 വചോ മന്ദം മന്ദം ജനകതനയാ വ്യാഹരദിദം.

നിനക്കു ജീവിക്കയില്ലുണ്ടോരാശ
 മനസ്സിലെങ്കിൽ കഴിവുണ്ടിദാനീം
 ഭരാനർത്ഥമില്ലെന്നെയെടുത്തു നേരേ
 വനത്തിലാക്കി തൊഴു രാമചന്ദ്രം

ചൊല്ലേണം നല്ലതെല്ലാരോടു മിനിവിരവോ-
 ടെന്നെയും കൊണ്ടുമെല്ലെ

ചെല്ലു വല്ലായ്ചു ചൊല്ലു ചരണതളിരടു-
 ത്താംപ്രകാരം വണങ്ങു

കല്യാണാവസമപ്പോളയി മമ കമിതാ
 രാമഭദ്രോ ദയാർദ്രൈ-

രല്ലോലൈ ദൃഷ്ടിപാതൈ രഭയമരൂമി-
ല്ലേതുമേ സംശയം മേ

ഇങ്ങനെ സിതാവാക്യം കേട്ടപ്പോൾ രാവണൻ, ഭേദോ
പായം പ്രയോഗിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

രാമൻ പാത്താൽ മനുഷ്യപ്പുഴു, രജനിചരാ-
ധീശപരൻ ഞാൻ, കൊടുക്കാ-
ടവാസസ്ഥാനമോത്താലവനാഴകിയല-
കാപുരി മാളശാനാം.

സാമാന്യം തൂയപുമ്പടകളുടുപ്പുവ-
ച്ചാത്ത, വന്നങ്ങുടുപ്പാൻ
വാർമേൽ പാരുഷ്യമേലും മരവുരി, ദയിതേ!
ഞങ്ങളിൽ കാണുകഭേദം

ശ്രീകൈലാസേ, സുമേരൗ, സുരമിഥുനമനോ-
നന്ദനേ നന്ദനേ, ഭൂ-
ലോകേ, പാതാളലോകങ്ങളി, ലുദയഗിരൗ,
ചന്ദനോദ്യാനമാദ്യേ.

ആകാശേ, ഭൂശ്ലസിന്ധൗ, ഹിമശിഖരിതടേ,
ഞാനമാന്യേളി ചെയ്യാ-
മേകാന്തേ ഹന്ത കാന്തേ! രഘുതനയപിശാ-
ചെന്നു മിണ്ടാഞ്ഞേടോ നീ

നിത്യം നിത്യം പ്രഭാതേ സജലജലധര-
ധാനഗംഭീരമോരോ

പുത്തൻ വാദിത്രഘോഷം രജനിചരവധു-
ഗീതിഭേദാനയാതം.

മധ്യേ മധ്യേ മുഴങ്ങും ജയബിരുദമഹാ ...
ശംഖസംഘാതമന്ദ്രം

മുശേല! പാഷേണമേ നീ ദശമുഖപദവി-
സൗരഭം ചാരുശിലേ!

പ്രത്യുഷേ മുക്തമുഖൻ വെരിയപരുവമേ -
ലേരി ദാത്യുഹസംഘം

ബദ്ധാമോദം ചിലയ്ക്കും പലതരമെരിവാ
വാവിടും ലോരലോരം.

മതപാ ബാലാനുരജമും വലിയ ചിലമുര-
മ്പേർപ്പലിപ്പുടുമയ്യോ

മുശേല! ചിവിടഴയ്ക്കും ദശരഥതനായ -
പ്രാഭവം നന്നൊരോന്നേ, ,

മുങ്ങിപ്പൊങ്ങിടുമൈരാവതമദമലിനേ
ദിവ്യ ഗംഗാപ്രവാഹേ

ഭംഗ്രാ സിന്തേ! കുളിക്കാ,മമരതരു തരം
വാസസീ മാനനിയേ,

ശംഖധ്വാനാഭിരാമം ഗമന, മതിമനോ
ഹാരി തേവാരലക്ഷ്മീ -

രംഗം മാണിക്യരത്നാ പലമയ, മമലേ!
മാമകീനം പ്രഭാവം, ,

കാട്ടാനപ്പൂർ കലന്നിടിന കലുഷജലേ
പലപലേകട്ട്മാർദ്ദ്രേ

മാട്ടിങ്ങൽനിന്നുരുണ്ടിടിക്കരിനകപാ-
ലാകലേ സ്തനാകേളി.

വാട്ടം തട്ടാതവസ്രം മരവുരി, തുണകൂ-
ളീഗണം, വൻപിശാചിൻ

കൂട്ടം തേവരിവൃന്ദം, ദശർഥതായ-
പ്രാഭവം നന്നൊരോന്നേ,

ഉൺമാൻ കന്യാംഗി! പൊന്നിൻ തളികക, ഉപദം-
ശങ്ങളോരേന്നമമ്മാ

രമ്യം നാനം പയോജപ്രതികൃതിവദനേ!
പത്തുമുന്തറ ഭേദം.

പൊന്നാടത്തിന്നുമേലേ മണിനിലയിലിരി-
പ്പാലവട്ടം പിടിപ്പാൻ

പൊന്നാനേൽക്കണ്ണിമാരുടെ പവധി, സുഖമോ-
ത്തിടുസീതേ! തദാനിം.

കഷ്ടം കാട്ടാവണക്കിന്നിലയിലശന, മ-
ല്ലാ കോക്കാനിവരേ-

ച്ചുട്ടിട്ടുന്തൊട്ടും കവി, ചെറുതകര-
ച്ചാറു പാനീയസാരം,

നഷ്ടശങ്കം തത്രണാം കരലിലുടനിരി-
പ്പ, അമിഷം നരച്ചിൽ

വട്ടത്തിൽപ്പാഞ്ഞു വീര്യം, തവ സഹചരനോ
ത്തിടു സീതേ! വിശേഷം.

ഈ ഗ്ലോകങ്ങളിലെ ഭാഷാരിതിയും കവിതാചാതുര്യവും സഹൃദയന്മാർക്കു ആസ്വാദ്യമായിരിക്കുമെന്നു വിചാരിച്ചു മാത്രമാണു് ഈ ഭാഗം ഇത്രത്തോളം നീട്ടി പിടിച്ചതു്. ഇനി, ഇപ്രകാരം കാമകീർത്തനം ചപലനുമായ ആ രാക്ഷസചക്രവർത്തിയുടെ ഭീഷണികൾക്കു്, ആക്ഷലസ്മിരത്തവും വീരപത്നിയുമായ ദേവി, അത്ഥംഗംഭീരവും മിതാക്ഷരവുമായിട്ടു പറയുന്ന മറുവടിയും കൂടി ഇവിടെ കാണിച്ചു് ഈ ഭാഗം അവസാനിപ്പിക്കാം.

ഇത്ഥം നിശാചരപതേച്ഛചനം നിശമൃ

ശ്രദ്ധാ വിദേഹതനയാ വിദയം ബഭോക്ഷേ.

“നകരഞ്ചരാധിവ! ഫലം കിമു വാക്പ്രപഞ്ചൈ

രെയുതും നാനകീതു നിമിത്തമനന്തമ്ജാലം

ഓക്കേണം നീ നദേ നിൻകലതിലകമയം

താടകാം, പന്നെയുണ്ടോ -

നോക്കേണ്ടു തത്തന്ത്രജേ മുമിമഖമഥനൊ

തം വിരാധം കബന്ധം,

ആക്കം കോലും ഖരം, ഭൃഷണ, മിതമൊടു മാ-

രീച, മെന്നായിദാനീം

നീക്കം ചെററില്ല നേരേ ദശരഥസുതനോ -

ടാരെതിക്കുന്നതോത്താൽ?

ഇരുപതു ചെവികൊണ്ടും മഗ്നമാനാണുവത്തോ -

ടുരഖൊരുമൊരു ഘോഷം കേൾക്കുമാറുണ്ടശങ്കം.

തിരവിയ രഘുനാഥജ്യാനിനാദം തദാനീ -

മറിവു മുഴുവനുണ്ടാം നല്ലതും തീയതും തേ.

ഇങ്ങനെ പ്രസന്നഗംഭീരങ്ങളും പ്രേഷ്യശോഭപലങ്ങളുമായ ഗദ്യപദ്യങ്ങളെകൊണ്ടു സമ്പൂർണ്ണമായ ഭാഷാചംബുഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ അപരിചിതനാരായ ഭാഷാഭിമാനികളെ ഭാഷാസാഹിത്യവനിതയുടെ സൗന്ദര്യദർശനത്തിൽ അന്ധനാരെന്നുതന്നെ പറയേണ്ടതാകുന്നു.

തൃപ്പൂണിത്തുറ ഇടുവയ്ക്കു ഗ്രന്ഥശാലയിൽനിന്നു കിട്ടിയതും, ഇരുപതിലധികം ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ അടങ്ങിയതും, വളരെപ്പഴക്കംചെന്നു ഭൂവിച്ചു തുടങ്ങിയതുമായ ഒരു താളിയോല ഗ്രന്ഥമാണ് ഇവയുടെ മാതൃക. അതിലെകയ്യെഴുത്തിന്റെ അവ്യക്തതകൊണ്ടും ഏടകളുടെ പഴക്കംകൊണ്ടും ലേഖകപ്രമാദംകൊണ്ടും ഇതിൽ അച്ചടിത്തൊറ്റുകൊണ്ടും അവാടവിടെച്ചില അബദ്ധങ്ങൾവന്നിട്ടുള്ളതിനു വായനക്കാരോടു ക്ഷമായാചവാം ചെയ്തല്ലാതെ ഗത്യന്തരമില്ല.

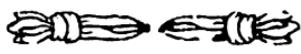
സംസ്കൃതപണ്ഡിതന്മാരല്ലാത്ത സാധാരണ വായനക്കാർക്കു ഭാഷാകാഠിന്യം നിമിത്തം അർത്ഥം മനസ്സിലാവാൻ പ്രയാസമുള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ ഓരോ ചുരുങ്ങിയ വ്യാഖ്യാനവുംകൂടി പുസ്തകങ്ങളുടെ ഒടുവിൽ കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്. ആ വ്യാഖ്യാനമെഴുതുന്ന അവസരത്തിൽ പല ശ്ലോകങ്ങളുടെയും അർത്ഥത്തിൽ എനിക്കുണ്ടായ സന്ദേഹങ്ങളെ പരിഹരിച്ചു സഹായിച്ചു തന്ന സംസ്കൃതപണ്ഡിതർ ബ്രഹ്മശ്രീ പി. എസ്സ്. അനന്തനാരായണശാസ്ത്രികൾ അവർകളോടും, വ്യാഖ്യാനം എഴുതുവാൻ സഹകരിച്ച മലയാളപണ്ഡിതർ മ. രാ. രാ. പി. കൃഷ്ണൻ

എളിയതു് അവർകളോടും, വിദ്വാൻ മ. രാ. രാ. ജി. ശങ്കരകൃഷ്ണൻ അവർകളോടും എനിക്കുള്ള പ്രണാനുമന്ദനത്തെ കൃതജ്ഞതാപൂർവ്വം ഇവിടെ രേഖപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളുന്നു.

ഈ കമ്മറിയിൽനിന്നു് ഇതുവരെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിട്ടുള്ള പലപ്പസ്കുകങ്ങളെയും, കമ്മിറിയുടെ, നിർദ്ദേശം അനുസരിച്ചു യഥാവസരം ഭംഗിയായി അച്ചടിച്ചു തന്നിട്ടുള്ള 'മംഗളോദയം' അച്ചുകൂടം, 'രാമാനുജ'മുദ്രാലയം ഇവയുടെ ഭാരവാഹികളോടു് ഈ കമ്മറിക്കുള്ള മൈത്രിയേയും ഈ അവസരത്തിൽ സാദരം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു.

ഭാഷാപരിഷ്കരണ
കമ്മിററി 'അപ്പിസ്റ്റ്'. }
൧൭൭൮൧൦൩.

കെ. പരമേശ്വരമേനോൻ.
പണ്ഡിതർ.

ശ്രദ്ധിപത്രം.

ക്രമം	വരി	അശ്രദ്ധം	ശ്രദ്ധം
11	5	കവികളുക	കവികളു
16	13	എല്ലാക്കും	“എല്ലാക്കും
17	9	തങ്കലിക്കാച്ചതേ	തങ്കലേകാച്ചതേ
19	6	ദ്രമശ്ച	ദ്രമാശ്ച
21	2	പോകെന്നു	പോകെ'ന്നു
23	9	മനുജേന്ദ്ര	ദനുജേന്ദ്ര
25	20	സന്ത്രാസയാന്നിവ	സന്ത്രാസയന്നിവ
31	15	സ്സന്ദിശ്ശീ	സ്സന്ദിശ്ശീ
„	16	പെരമാഗനാ	പെരമാംഗനാ
32	17	സ്മൃത്തവ്യാ	സ്മൃത്തവ്യാ

രാമായണം.

പ്രബന്ധം.

വിഷ്ണുനാഭീഷേകം

ഫരിഃ ശ്രീഗണപതയേ നമഃ.

നാരായണൻ മനസി വന്നു വസിക്കിലപ്പോൾ
കൂത്തു ചേരും ദുരിതസന്തതി വല്ലവനും
ശ്രീരാഘവേ ഗിരിമുഖേയുഷി ചിത്രകൂടം
നേരേ മുനീന്ദ്രഭയസന്തതിയെന്നുപാലെ. ൧

ശ്രീരാമാദ്വൈദ്യസ്മൃതജ്ഞാഭിമതവരദാ -
രാനപിതൈസ്സപസ്യ ദാദൈ -
സ്സൈപരംനാളൈനാ ചേക്ഷം നയമുടയ സുമ -
ന്ത്രാഭിഭിമന്ത്രിജാതൈഃ
വർരം വരരം വളന്നീടിന പരമസുഖാം -
ഭോനിയയൗ മുങ്ങി നീന്തി
പ്പാരം കർണാതവണ്ണം ദശരഥനഥ സര -
കേതപുഷ്പാം നൃചാത്സിൽ. ൨

താപ്യം മന്ദാക്ഷരാഗോദിയസുമധുന്യാ -
രാജപുത്രൗ തയാ ചേ -
ന്നാവിർപ്പീലം പ്രമോദാമൃഗജലധിതരം -
ഗേഷു സംശ്രീധരാനം

ലാവണ്യോദേകഘൃണ്ണത്തജ്ഞിമരമണി -

യാകൃതിം മൈല്യ മൈല്യ

സ്തേവിച്ഛ രാമചന്ദ്രം തൈളിവിലചസരം

പാർത്തു രാജാ രസാനാം.

൩

കതുകചകിതരംഗപ്രീളധോളായമാനാം

ത്രിഭുവനമധുരംഗീം ശ്രസ്തുസാരംഗനേത്രം

ജനകദുഃഖിതാം താം പ്രേയസീം മന്ദമന്ദം

മനുക്ലമണിമാലംബാലികാചനപനൈഷിത്. ൪

ഉത്സംഗേ ചേർത്തു ബാലാം കഥമപി സവിധം

പ്രാപിതമാളിവന്റെ -

ഭദ്രനാമക്ഷരം കോമളകരതലസം -

വീതബിംബാധരോഷം

വക്ത്രം മന്ദാക്ഷനത്രാ പലമരി വലമം -

നം തുലോമംസഭാഗേ

ഹസ്തേനോന്നാമ്യ ചൂഷൻ നവമദനരസം -

നനപഭ്രന്ദമന്ദം.

൫

മനസി കനമുലാവും പ്രീള കണ്ഠാണ്ടുവേണി

കുതകരികിൽ മറഞ്ഞിട്ടാസ്ഥിതാം മുശുഗംഗ്രീം

മുദ്രഹസിതസുധാഞ്ജുഴ ചാടി നീന്തിക്കളിക്കും

മധുമേധുരവാചം രാമചന്ദ്രോ ബഭാഷേ. ൬

“സുരതമലരിലേത്തും ചാരുപുന്തോരിലുദ്ദൃൽ -

പരിമളമിളകീടും ദിച്ചമാധുർയ്വ സീമ!

ഉരസിജകലശാഭ്രാം ഭൂമെ നിപ്പാറയ്ക്കു വന്നി -

ടരികിലലനനേത്രേ മോഖിനോജനോയം.” ൭

നമുൾമുഖംകൊണ്ടു കോൽമുഖംകൊണ്ടു
 വിരലുകൾകൊണ്ടു വാചകങ്ങൾകൊണ്ടു
 വരവശ്ശയ്യോ സാ നിന്നുടനീളം മെല്ലെ
 പരിസരഭൂമി ചെന്നുചേരുകൾ കരുകൊണ്ടി. വ

ഇമാമകാർഷ്ണികം കിമവി പ -
 റിരബ്ധം പ്രണയിനീ
 ശനൈരാരോപ്യാകം സ്മരകൃ -
 കലജ്ജാപരവശം
 ഇദം ഹൃദ്യപ്രോദ്യൽപ്രചരപ -
 ഉകോസ്സമരഹന -
 സ്മനരഭോഗം ബാലാമുരസി സ -
 ദയം നിർത്തമവി. ൻ

“സുന്ദരാംഗി! സകൃദസുഭംഗകേ
 മന്ദമല്ലയ ഭൂശോഭ്യാഗതം.
 നന്ദതു പ്രതിനവോല്ലലസ്രജം
 മണ്ഡനേന സുഭംഗേ ജനോ ഹൃദയം. പ

ആവോളം താഴ്ന്നി വക്ത്രം നിന്ദി.സി.തലച്ചിതോ -
 ഭൂപയം ഭീമ! കൈത്താർ
 നിവിഷത്തികൽ നന്ദായ് നിർത്തതരമം -
 പ്പിച്ചു നിശ്ചാസവിനാ
 മേവുന്ത കാണിതെന്തിന്നോരു വിന്ദയൽ തിര -
 ണേതു മ. സാഹസം ഞാൻ
 ഭേവിച്ചിലെത്ര കഷ്ടം പുനരിതു ചിരിയാം
 വേടി നിർത്തലമല്ലോ. പ

ഉസംഗോയം വിപുലജഘനേ!
 ഭൂഷയസൈപഷ പാണിഃ
 സംവായായ സ്പൃഹയതി ശന്നൈ-
 മപ്തയസപാത്ര പാദേഃ
 വക്ഷസ്യസ്തിനവിച കചയോ-
 സ്സൈപമാമോപ്യ ഭാരം
 സത്തംസത്താലിവിതവിയേം
 മദ്ധ്യമുല്പാഘയസപ.

൧൨

കീം മുശ്യം മുഖപകജം നമയസേ
 നിഷ്കാരണം ബാലികേ!
 ഗാത്രം മേ ശിശിരീകുരുഷ്വ മധുര-
 സ്തിയലോപാംഗാപ്പുനൈഃ
 സ്പൃഷ്ടം ത്വാം സ്പൃഹയാമി ഗാത്രമഖിലം
 പാണിദപയേനേതിമ-
 ഭീതിർഭൂദരസാ വരാംഗി! ന പരം
 ദപാവേവ വക്ഷോരുമയ.

൧൩

സോഡമലകന്ധി നരഹം
 സുന്ദരി! തുണ്ണിം തവാ സികാമേനം
 പഞ്ചശരസ്പ്രഹതം മാം
 സഞ്ചീവയചാരഗാത്രീ! പരിമംഭഭഃ.

൧൪

ആസ്മം തച്ചുടലമുഗാക്ഷി! മന്ത്സേ ചേ-
 ദദ്രോഷസ്മനഭരയോമതിപ്രസംഗഃ
 ഘൃതേ മേ മധുരസുധാമുചാ സതുണ്ണേഃ
 വാചം വാ ശിശിരയ വൽഗുവാണി! കണ്ണൈഃ”

൧൫

കിമവികിമവി വീടീമല്ലയന്തപ്രനിച്ഛോ -
 വിദധദനനയോകൈതരന്തരാശപാ സപൂരം
 മുഹൂരവി കരപത്മേനംഗുശന്തന്തരാംഗം
 ക്ഷണമതന്ത വിസ്രംഭോന്തുവീടക്ഷ.സീതാം.എന്ത
 വിണ്ണോർപാളീവിമനാവലി കഴൽപണിയും

കേളീസൈശയേഷു മേളം

മിന്നം പൂന്തേൻമണം ചിന്തിന വിമലമല -

കാവില്യം ജാതലിലം

സ്വണ്ണാംഭോജനമാധവീപരിമളമിടചേ -

ന്നോളമേന്തും നദീനാം

പുണ്യാനാം വാരിച്ചരങ്ങുളിലുമനദി നം

പേശലാംഗ്യം സരമേ.

എ

പാരിലെങ്ങുമിടതിങ്ങമാറു മുകിൽമല -

കൊണ്ടലമിരുണ്ടു വൻ -

മാരിപെണ്ണോരു മണം കലന്നിയലുമൊടി

മാസദിവസംഗമ

സൈപരമാൻ ചില മച്ചുകുങ്ങുളിലടച്ചു

പുക്കു ജനകാത്മജാ -

വാരികുംകുചഭരം പുണൻ ദ്രുമമന്വ -

ഭ്രാന്തസിജോത്സവാൻ.

എ

വിഗ്രഹാച്ച ശയനൈ പരാത്മവീം

നാനന്തേനമഞ്ചലാം സ തത്പര

ബ്രഹ്മകരംക്ഷ ഘനശബ്ദവിക്ലബ്ദാം

താം വിവൃത്യവിശതീം ഭൂജാന്തരം.

എൻ

വഞ്ചനാടകപരമം ജഗതി കൈവ-

ഉത്തു കുളർചെണ്ണിലാ-

വും ചൊരിഞ്ഞുദിതചന്ദ്രബിംബകമനീയ-

ശാരദനിശാന്തര

മംജുവാണിയൊടു ചേൻകൊണ്ടതുലകേളി-

സൗധമണിമന്ദിമാ-

ദഞ്ചിതാമലചന്ദ്രികാമനുബഭൂവ

ഭൂവലയ ചന്ദ്രമഃ.

൨൦

ശീതളിതൃതദിഗന്തരാളമിടഃചര-

മാരൊരു ഹിമം ചൊരി-

ഞ്ഞുതുമൊന്നു തിരിയാത്തവാറുലകിടം നി-

റഞ്ഞ തൃചിനാഗമേ!

പ്രീതിപൂണ്ട മനുവംശമെഴിലിമണി മര-

വീരകലഭേവതാ-

മേദരോഷ്ണുളമുലത്തടങ്ങി മുറുകെപ്പ-

ണൻ രതിമേയിവാൻ

൨൧

കേളിപ്പുകാവിലയ്യും ചിലകുറി മടിയിൽ

ച്ചേത്തു മോദന സീതരം

ബാലാമാളികരാംഭോളിതാമലകമഴി-

ഞ്ഞുയലാടും ദശായാ

ചേലാൻനുകതവാശാൽ കലടവതനസം-

ഭ്രാന്തി ഭാഷിച്ചു മല്ലേ

ലിലായാമോമൽതൻ കോമളഗളളവി പേ-

ഗേന ഗാവര പുണ്യാൻ.

൨൨

കണ്ഠാസക്തജ്ജമുണ്ണാജ്ജയഗളാ -

പാദാശ്രയോരാകലം

രണ്ടും വെച്ചുണികാൽത്തലങ്ങളഴകോ -

ടുത്താനിതാസ്യാംബുജാ

കൊണ്ടോടിപ്പുലരിങ്ങ കേളിശയനാ -

ദഭ്യത്ഥിതം ചുണ്ടുകൊ -

ണ്ടുണ്ടോരാമലിരക്കുമാറ്റു വിരിയു -

ന്നേരത്താരാചുംബനം.

൨൩

ഇത്ഥമഞ്ചിതസുഖാനി മറ്റുമയമക് -

വംശമണിപിംവി -

സ്ത്രസ്തുചമയക്തികചതംസരതമതിനി -

സ്തുലംന്ത്യാബഭ്രുചിവാൻ

ഇത്രിലോകവലയൈകസുന്ദരിയോടങ്ങു

സീതയൊടു ചേർന്നുകൊ -

ണ്ടുൾത്തെളിഞ്ഞുനിജരാജധാനിയിൽ മന്നാക -

ൽന്നു ശുശ്രൂഷേതരം.

൨൪

രമകൽ കണ്ടുതേജോമഹിമ നികൃതനൌ -

പോന്നുവാക്കും ജരമ -

പ്യാമോദക്രീവിരിഞ്ഞിടന ചമലവന -

ചന്ദ്രികാമെന്നുചോലേ,

പാമുണ്ണും കാത്തുനില്ക്കുന്നവനെ നിജമഹി -

മാത്രരക്ഷക്കു കല്പി -

ച്ചുമന്ദം വിശ്രമിച്ചാൻ മന്ദസി കൊതികൊളു

ത്തിമഹിവാലചെയലേ.

൨൫

ആരാൽവിളിപ്പിച്ചു മന്ത്രിവൃദ്ധാൻ
പാരംഗതാൻ നീതിമഹാബുരാരേഃ
നേരേ വസിഷ്ഠഃ പണിഞ്ഞിരുന്നി
സ്വരാട്സവോ വാചമുവാച രാജാ. ൨൬

“കല്യാണം ചേർത്തു മേന്മേലവിലതന്നമതാം
പുവ്വുഭൂലാലകന്മാ -
രല്ലാതും മേ പുകൾപുവേരിമളമുലകീ -
രേഴിലും പെണ്ണുദാരം
കല്യാഭോഗം തുലാം നാളവനിയെ മുഴുവൻ
കാത്തു വിഖ്യാതശൈത്യം
സ്വപ്ലോകക്ഷേമസൗഖ്യ ശ്രിയമനുഭവിയും
ദേവദ്രയം ഗതാസ്തു. ൨൭

ക്ഷോണീം വാടാതവണ്ണഃ പരിചൊടു പരിപാ -
ലിച്ചു പുത്രകലാക്കി
ക്ഷീണതപം വന്ദണത്താൽ വിചിനളവി വസി -
ക്ഷേണമേ ജാതിധർമ്മം
നീന്നാൾ ബാല്യംതുടങ്ങിട്ടവരെയനുസരി -
ച്ചെന്നപോലേ ധരണ്യാം
വാണേൻ ഞാനിന്ദി വിശ്രാന്തിസുഖമനുഭവി -
ക്ഷേണവേണുന്നതിമ്മേ. ൨൮

എപ്പോഴിജ്ജം വന്നു ഗാന്ധമുടലിൽ -
പറവീ മദിയേ ബലാ -
ലപ്പോൾ കാന്തിരക്ഷേവ പോയ വഴിയിൽ
പുല്ലം മുളച്ചീടുമോ?

കെൽപ്പം കേവലമിന്നു ലോകബഹുമാ-

നപ്രായമായി നമു-

ക്കിപ്പോൾ വാഞ്ചിതമിന്നു രാജ്യഭരണം

രാമകലാക്കീട്ടുവാൻ."

൨൯

ശ്രുതപാഗിരം ഭദനം കണ്ണസുധായമാനം-

മുക്തപ്രസാദവേദനംസ്സുഖീഭവത്തമംസ്മേ

ഭക്ത്യാഭിനമ്യ നൃപതിം ജയസാധുശ്ചൈവ്വ

ഖത്താഭിമോദിതമൈവമുച്യതേനൻ.

൩൦

മുതലോടുകൊണ്ടു കളരോത്തരളം ജനാനാ-

മാപുരയൽ കമപി ഹന്ത മനോവികാരം

രാമാഭിഷേകമധിതോത്സവമെന്നു വേണ്ടു

കീഴ്ത്തൽ നിറഞ്ഞുലകിടങ്ങുളിലൊച്ചകൊണ്ടു. ൩൧

സംഭാരമോരോന്നു വസിഷ്ഠവചം

സംഹാദിതം പെരജനൈരതന്ത്രം

സംഹൃല്ലമല്ലീമധു കണ്ടു മണ്ടു

വണ്ടിണ്ടുപോലേ ജനമാത്തന്നത്തു.

൩൨

മൃത്യുനന്ദബാഷ്പവിസരോ വദനേ പ്രജാനാ-

മാവിർബ്രഹ്മ മകന്ദേ ഇവാരവീനേ

രാമസ്യ കാന്തിമഭിഷേകദിനേ ഭവിശ്രീം

പ്രക്ഷാദ്യ ചക്ഷുഃശിവ വീക്ഷിതുമാദിദം. ൩൩

ശ്രീരംഗചന്ദ്രനെ വിചിച്ഛരിക്കത്തിരുത്തി-

ട്ടാരൂഢമോദിതി വാചമുവാച രാജാ

“ഭാരം നിധായ മമ ഭൂഭാണം തവംസേ

സൈപരം വസിപ്പു തിനതിവ കുതുഹലി ഞാൻ”

സിമാതീതം ധരണിവലയം -

വാസിനാം ദേഹഭോജം -

മാമോദാംഭോനിധിമധികമു -

ഋഗ്വേദം പഠനപലാത്മാ

കാമം തത്ര പ്രഥിതമഹിമാ

രാമചന്ദ്രാഭിഷേകം -

ശ്രീമാന്നാമാ സ വലു ശുശ്രൂഷേ

പുണ്ണവീര്യഷധാമാ.

൩൫

ഗദ്യം ൧. ഹര ഹര ശിവ ശിവ പുകഴരുത്തോത്തോ
 ലഭിഷേകോത്സവമഹിമവിശേഷം - പുരവരമൊക്കെ
 നിരക്കെയടിച്ചുങ്ങിനവഹിമസലിലഷു കലക്കം മൃഗ
 മദപകംകൊണ്ടു തളിച്ചപ്പതുമതുമാശിമാർ വരിയിട്ടു
 ഴകൊടുമെഴുകി വിചിത്രം പൂപ്പടയിട്ടുണി പട്ടുവിതാന
 പ്ലണിയും തീൻ; കർപ്പൂരത്തിരി പലവു നിരത്തി കന
 കവിളുകൾ നീളെത്തൂക്കി ധരണീന്ദ്രാണാം തരമേ
 കാഞ്ചന കൈനിലകളുമങ്ങനവധി തീൻ; ചതപരവി
 മികളുരചർ പെരുന്തരുവതുഴമുടയ നടകുറവുകളെ
 ണിത്യാദികളിൽ വിശുദ്ധി വരുത്തി ക്ഷയിതവിതാനം
 കനിവിലൊരോരോ കാഴ്ചകൾ കാണാൻ കമലാക്ഷീ
 ണാം കനകസരഭളിതനവധി തീൻ; വേശഗ്രഹങ്ങ
 ലിലരിയ വിനോദം; കുരിശുരച്ചും കരൾനിരചേർത്തും
 മാലകൾ കോർത്തും താലികൾ തീർത്തും പത്തികീറു
 കൾ പലവ ചമച്ചും മുത്തുകോപ്പുകൾ പന്തി ചിരി
 ചും പൂത്തുകിൽ നല്ലതെടുത്തു തെറിഞ്ഞും കാന്തരെ
 ടിടയിൽ വഴക്കു പഠഞ്ഞും ഭൂഷണജാലം പുതുമവെടു

ത്തും ദൃഷണമുള്ളതു വാത്ത്ത് തീത്തും ഖൊൻമണിമാല
 കൾ ചെണ്ടവജത്തിയു മംബുജസുധയകവൻപു വള
 ത്തും പുരികഴൽ ചീകിയുലത്തിതിരുകിയു മണിനയന
 ങ്ങളിലഞ്ജനമെഴുതിയു മവരവർ വൈകുളത്തെനു പര
 ണ്തും പല പല പദ്യമതിടയിൽ മുരണ്ട കുവിളികമ
 സത പൂണ്ടു നടന്നു; പാഠകജാതികൾ മുളിയണഞ്ഞും
 സ്മരതകൂട്ടം ചമയമിയന്നും പാമശയ്യും പഠവാൻ വ
 ല്ലേൻ; സകലജനാനാംമുകളിൽ താവിന കെഴുതുകമ
 ണ്ടോ വിവരിക്കാറു; “ജയ ജയ നരവര നന്നിതു തോ
 ന്നിയതെന്നു കേചന; ഗുണഗണമോദാനന്ദകൊടു ക
 ണ്ടോലണിമുടി ചേപ്പൻ തോന്നാതോ പുനരെന്നു കേ
 ചന; നട്ടുപനമ്പഴമുണാൻ കമ്മം വന്നു ദേശമനെ
 ന്നു കേചന; പനയെന്നെന്തു പറഞ്ഞീടുന്നതു കല്ലുകവു
 ക്കും കാച്ചു നറുപഴമത്രേ ന്നനമിതെന്നു കേചന; നല്ല
 നയജ്ഞൻ വിനയവുമുണ്ടിവനല്ലൽ കെട്ടക്കും പ്രജ
 കൾക്കെന്നു പറഞ്ഞു കേചന; ചിഡിച്ചിട്ടമിതെന്നതുമാ
 ളം പേടിക്കണ്ടോ വത്സനു രാമനു വത്സലഭാവം പാരം
 പ്രജകളിലെന്നു കേചന; അന്ധിയമേത്രം ശങ്കിക്കേണ്ടോ
 ബഹുമതി രാമനിലനുജന്മാക്കും പാരമിതെന്നു പറഞ്ഞു
 കേചന; മാത്സ്യത്തിനു വിളമ്പിയമായതു നാരികള
 ല്ലോ വത്സന്മാരെയകറ്റും ജനനികളെന്നു കേചന; രാ
 മനെ ഞാൻ ഞാൻ ചെറുതിതെന്നു ചർ മൂവടും നിന്ന
 വെന്നു കേചന; കുരളു പറഞ്ഞിട്ടമ്മി പത്തും ചെറുമി
 കളോന്നു പിണക്കം നിണ്ണയമെന്നു കേചന; നാലരു

മൈക്രോ പാഠം തങ്ങളിൽ വേലപിണപ്പൊന്നെന്തുകൊണ്ട് ചെന്നു; മകൾ മുടിമേൽ ചേർത്തിട കാണാഞ്ഞിടനില പാർത്തിയൊന്നുകേടന;” ബഹുവിധമലം ഹർത്തപാർത്തം ഗ്രാമങ്ങളിൽ നിന്നാശു പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ നടന്നു ഭൂസമസംഘം; “അഭിഷേകരത്ന ചമഴകൊടു കന്നാൻ പണവും കിട്ടും മുഷ്ടാഷ്ടിയമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞു ഞാനോ പണ്ടിതു കണ്ടിട്ടില്ലേ. പണ്ടിതു കണ്ടുപാറിനുള്ളതു? പതിനായിരമാണ്ടുണ്ടഭിഷേകം പണ്ടുണ്ടായിതെന്നെന്തല്ലെന്ന് ചൊല്ലിക്കേൾപ്പൂ. സമന്വൃതിയിൽ പേർത്തിലകിൽ പട്ടോലയുമില്ലെന്നു വരേണ്ടു. എന്തിനിതെല്ലാം പണവും ചോരും കിട്ടും നിയതം. ജനനത്തിന്നാൾ ചെന്നീലിത്താൻ. പേരിടുകക്കൂട്ടത്തിന്നാൾ വേളിയൊളം ചെന്നെത്തിക്കൊണ്ടേൻ. നന്നാലശരചിദാനംകിട്ടി. മുമ്പെപ്പൊൽ കലശലുപത്തിനു ചാർത്തിക്കൊരോ? കലശം കലശമിതെന്നു ജപിപ്പാൻ കൊള്ളാം നമ്മു. പഞ്ചാക്ഷരിയും ചൊല്ലുതൊരേതോത്തന്നാരൊടുള്ളിടെച്ചെന്നാൽ ചാർത്തിപ്പിടിച്ചിടാ.”ന്നു പറഞ്ഞു നടന്നുകേടന; മരൊര പരിഷകൾ “ജാതി പൃക്തി സ്കംഭം കംഭം ഘടപടലുതാ തന്ത്രാലുനാക്ഷരഗോശബ്ദങ്ങളുമിതവിയഡിത്വം ഡബിത്വം” കൂട്ടുമുമിത്തര മുച്ചെത്തൽഘോഷിച്ചും പ്രത്യക്ഷാദികൾകൊണ്ടു പിണങ്ങിയമാത്മവടുതപനലം പ്രകടിച്ചും നിജ നിജ സിദ്ധാന്തങ്ങളുമുറകുക്കൾതരക്കിരോടു കയറുതും യുക്തികൾകൊണ്ടു മഖഡിച്ചും ചില ഭട്ടാരകഗണമുഴി നടന്നു; മരൊര പരിഷകൾ മിശ്രകൊമ്പുകുളുശക്കൊമ്പും കറളും

ബാമമുടയ വനന്ത്രേ പോയി, ഗുരുവുണ്ടവിടെ സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നു. ആയുസ്സുള്ള ചെറുക്കൻ പെറുകിൽ സന്തതിയെന്നതു നിസ്സന്ദേഹം.” ജാതകമോത്തു വരുത്തു നേരം പല പല യോഗം കണ്ടു തെളിഞ്ഞും മാളചി യോഗം, കേശുരിയോഗം, ധൂരധൂരയോഗം, ബന്ധന യോഗം, നിൽനയോഗം, വിഷടനയോഗം, ഭ്രാമുക യോഗം, മസ്കുരിയോഗം, തസ്കരയോഗം, വിഗ്രഹയോഗം, നിഗ്രഹയോഗം, പ്രമളായോഗം, പ്രബലായോഗം, കമലായോഗം, വിമലായോഗം, മറുമൊരോന്നേ പാത്തുതെളിഞ്ഞും, പ്രശ്നച്ചാത്തുകൾ, നാഴികവട്ടക, നാരായണമച്ചിനകണ്ണും പരൽ വൈഷ്ണവമോല കെട്ടും കയ്യിൽച്ചേർത്തുടനപശുബ്ധതിലവശ്രുതിമിത്ര ജ്യാക്ഷമുരുവിട്ടന്യോന്യം ചില വാർത്ത പാഞ്ഞും, “ഹന്തനിമിത്തം നന്നല്ലൊട്ടും മുട്ടിപ്പോകും നിണ്ണയമ ത്രെ.” “പെരിയ വസിഷ്ഠാദികളുടെ കല്പന മുട്ടിപ്പോകാണെന്നവകാശം?” “പംകതിരഥമജ്ഞ നിലിമ്പന്മാർക്കും വന്ദിക്കേണം നിണ്ണയമത്രെ.” “ലക്ഷണശാസ്ത്രം ചുടുകേവേണ്ടു, വിഷ്ണുമിതിനിഹ വന്നിലെങ്കിൽ?” പല തരമേവം ഘോഷിച്ചിടും പ്രശ്നികനിവഹം കഥചന ഭാഗെ; മരൊരയ പരിഷകൾ പുകച്ചയുമ്പ്പുത്തൊപ്പാര പൃ മഴകൊടുക്കെട്ടിങ്ങൈത്തൊലിട്ടു കടുത്തിലവറ്റും പരിചപരശപയമെന്നു തുടങ്ങുന്നായുധജാലമെടുത്തുപിടിച്ചു മിടക്കു പറഞ്ഞും, “ചേകം ചാത്തുംനോം ചെന്നാലരിയും പണച്ചും കിട്ടുമിതെന്നും, ദിക്കജയിപ്പുനൈഴ നള്ളുമ്പോൾ ചെക്കൻ ചെറുതു കളിക്കുമിതെന്നും, മാ

റാരിപ്ലാനാട്ടിലിരിക്കും നായന്മാർ കളപ്പടയെന്നിപ്പടകറണാമോ? ഒട്ടേണ്ണിപ്പെല്ലാം വെറുതേയായി, വകയും വഴിയേ കിട്ടിക്കൂടാ; വാളുകൊടുത്താൽ കാളകൾ കൊള്ളാം. അടവുഴുവുഴുതാൽ തിചതം കഴിയും;" ഇങ്ങിനെ പലവക വാത്ത് പറഞ്ഞും നായന്മാരുടെ അടവുതടയ്ക്കേണ്ടി; മരൊരു പരിഷകൾ കൂകിവിളിച്ചു കൂറുവടിയുംകൊണ്ടോക്കൂട്ടി, "പണവും വെറും പ്രാമർഷം; ചോറു നമുക്കും കിട്ടും ചെന്നാൽ. ഉണ്ണിപറഞ്ഞു നന്തിച്ചിട്ടു കൂടുതലായ കച്ചകിടച്ചു മറിയല്ലതു മിനിക്കു ചിലത്തു വളിച്ചതു കൂട്ടിയുടേറ്റി മൂന്നുതിന്തെത്തൈരെയെറുനിറങ്ങുമത്രേ വേണ്ടു." ബഹുവിധമവം വാക്കുപറഞ്ഞു കയ്യർ തിമിത്തുണ്ടെന്നോ ഭാഗേ. മരൊരു പരിഷകൾ മെച്ചില (വെറില) തിന്നും ചുണ്ടുവലിച്ചിട്ടിടയിടന്നാക്കി പ്പെരുവഴിനാളെയുമിത്തുനോക്കി "ചേക്കോട്ടച്ചിട്ടു കൂടിച്ചു, നീക്കം വാറാ നന്നല്ലേതും, കേട്ടതു നിന്നുമിപ്പോളിപ്പോ? വിനരിയാതാർ ചെന്നു കെട്ടുവെൽ" എന്നു പറഞ്ഞച്ചെറുമികളും പോന്നുകിട്ട നിറഞ്ഞു. കിം കിം ബഹുനാ പറകിലിത്തല്ലും കീഴ്ചെടുമത്ര ഗീഷ്ണതിവോലും.

പ്രാദേശ്യസ്ത്രീനയോദ്ധ്യനഗരിയിലഭിഷേപം
കോത്സവ വാദ്യഘോഷം

പൂരിച്ചു വായ്ക്കുരൽപ്രേരഡിയൊടീട കലതം
മാറുമമ്മാദിഗന്ത

നൈപരം വന്നു വിശേഷാലനവധി ഏടിയ
വിശ്വലാകർമ്മജ്ഞം

ശ്രീമാമന്താൻ പുരാമംഗലഘോഷം വിറ
ന്നോരു നല്ലേന്നുചാലെ.

ശ്രീരാമചന്ദ്രാഭിഷേകകതുമലം പൂ -
ഈരൂഡവാൻ കിലനവംസനമത്യദാരം
കാരോ ജനങ്ങളിതുകേട്ടു തെളിഞ്ഞിതോരം
കൂരാശയാ കടില മന്ദരയെന്നി ലോകേ. നവ

അക്കാലം മന്ദരം ബന്ധുരനെടി തിരളം
ചാത്തിനിവാരിപുരം
മുഷ്ടേടേ സൈദിംഗം ചെന്നതിചിലമിള -
കിക്കലക്കണപോലെ
ഈരൂ രാഗാഭിഷേകശ്രവണജനിതകേര -
തുമലം കൂരവാക്യ -
പ്രശോഭൈർമൃഗ്യമാംബാഹുദയമലർ കല -
കീടിനാളാവതെല്ലാം. നൻ

എല്ലാക്കും പ്രായമൊക്കും തവ തനയനൊത -
ന്നാൾ വര ഹന്ത രാജ്യം
കീല്ലില്ലേ വിരസ്യത ഭവതി വിളിപണി -
പ്രായമായ് വന്നുളും \

വല്ലോരം ദേവ സവതികുഴകൊടു തിരുമുൽ -
കാഴ്ച വെച്ചാലെടുപ്പാൻ
നിർല്ലജ്ജം നേംകിനില്ലെ യതു ശിരസി കൃതം
ചൈധസീ രേഖയല്ലാം. റ്റം

ഗദ്യം ൨. ദശരഥനൃപവല്ലഭേ! ദേവി! പാലേ ക
ടിക്കുചിതെല്ലാരുമോർത്തിട്ട ഭാഗ്യം കടിച്ചിട്ടുവാനേവ
നര കൈവരാ മജപുത്രപുത്രം നിതിയും കാന്തിയും

വിയ്യവും വിദ്യയും തുല്യമെന്നിടിലും താണുപോം ഭംഗ്യമില്ലായ്മയോലോത്തുകാരണാനന്ദരോ കോസലേന്ദ്രാത്മജാ രാജമാതൃതപമുൾക്കൊണ്ടു കണ്ടോർ വന്നുണ്ടെന്നതും യാവനകുന്ദപഥം പാത്തുനില്ക്കുന്നതും നിങ്ങളെല്ലാരൊടും വേല ചെല്ലേന്നതും നല്ല സൗഖ്യങ്ങൾ കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതും വല്ലതും വേണ്ടവകൊക്കെ നൽകുന്നതും പാത്തുകണ്ടാൽ വെറുപ്പില്ലയോ മാനസേ നിണ്ണയിച്ചുവെന്തേലി കിടന്നതുമേ ഭംഗിയില്ലെങ്കിലും തങ്കലിക്കാച്ചതേ തങ്കൽ വിഴു ദ്രവം. മുന്നമയ്യോ വരദപന്ദമേതേന ദത്തം ഭവന്തേ, വന്നാനേഷു രാമൻ നടന്നിടമാറും തപദീ മാത്മജനാത്മാരാജ്യത്തെ നല്ലിടമാറും വരിച്ചാൽ നമുക്കത്ര രാജ്യേ സുഖ!ച്ചിങ്ങിരിക്കാ” മിതെന്നോതി ചെല്ലേ നടന്നിടനാൾ.

അലഘുപതിതരഥംത്യാവാതനിഷ്ണേഷദോഷാ-
 ദശനിരിവ കരോരശ്ശീ തളാംഭോദപദംഭക്ത
 അപഹൃതജനസൗഖ്യാനന്ദമാദഭേവംക്യാ-
 ദവി ഭക്തജനന്ത്യാ ധന്ത ദൈർജ്യന്മാസീത്. രാമ
 അന്നേരം ചെന്നമന്ത്രിച്ചിതു ശംഘദയാ-

കൈകയീ കണ്ണമൂലേ
 “ധന്യാത്മൻ! മുന്നമെങ്ങൾക്കുള്ളിര വരയ്യ-
 ശം മറന്നീചയല്ലീ?

ഇന്നച്ചോ രാമനെക്കാനനളവി പെരുമം-
 റീടുവാനായ് നിരോഗി-

മെല്ലെന്നുണ്ണിക്കൊന്നു നടവില്ലാച്ചിതി മേ
 പ്രാർത്ഥനാ കീർത്തി സിന്ധം”.

ശ്രവണവരുഷവരണീമേവമാകർണ്യ തുണ്ണം
വിവശതഃയാദ വീണാ വേർ ഹരിണോലുപേംലെ
സവിതുകലവതംസം മോഹമുൾക്കൊണ്ടുണന്നി-
ട്ടവളൊടധികഭീനോ വാചമുചേ മഹാത്മാ.ർന-
“കുറിനച്ചുദയേ കരന്താദോ പോയ്-

കമരനിരന്പമം

കൊടിയ വെയിലും കാരവും ചേമാ-

രിയും സഹതേ കഥം?

ഇടനില വരുത്തിടാക്കിമ്മേ

പദം തവ കമ്പിടാം

മടുമൊഴി തന്ത്രജ്ഞിനലും-

ധിപത്യവുമേകവൻ.”

ർർ

“ഇതു മന്ദഭാഗിനി ചെറു ഭരതന്നരജ്യ-
ഷേമാധികാരമിയലാതതിലല്ല ചേദം
രാമകൽ വസലതവുണ്ടു ഭൃഗുപ്രതിജ്ഞാ-
മാമോ കളഞ്ഞു കളവാൻ മനുവംശകേതോ.” ൪൭

“രാഹുൻ പൊഞ്ചോള്ളുചയ്യോ വിപിനഭൂവിധൃതം

കൈതുകം കൈവെടിഞ്ഞ-

ങ്ങാമോദം ലോകകൈതൃഹലമിതു കളവാ-

നിന്നു തന്ത്യാഭിഷേകേ.

കാമാ പ്രാണാചഗൻ ഞാൻ തനയവിരഹവും

ധർമ്മീത്യാ ചൊറുപ്പൻ

കേൾ മാവാവി കഥം നിർകുചമിതു സഹതേ

കീർത്തികേടായുഗാന്തം.

ർന്ന

ഫഠ ഫഠ മകനു തവ നാടവിലം കൊടുക്കാം
 പോകേണമോ വിപിനസീമനി വത്സനിമ്മേ
 കൈകേയി രാമനൊടണഞ്ഞു സുഖിച്ചിരിപ്പും -
 നീകമ്മമഠരിതധു നാ വിധിനാ ഹതോ ഞാൻ. ൪' ഞ
 വാസസ്തുപചാം ഭവതു കിഞ്ചന താരവിന്നാം
 ഞായാദൃമശ്വ ഭവനാനി ഭവന്തു ധന്യഃ
 കൈകേയി തസ്യ ശയനം പി കഥം ഭവേയു..
 സ്തുപച്ഛേതസോപി കഠിനാനി ശിലാതലാനി. ൪' ഖ
 നൈവാഭവസ്തുപമിമ ശീലചതീഷു കാചി -
 നൈവാഭജൽ പിത്രമതാം ഗണനാം സരമഃ
 നൈവാപമാത്മജസുതം നഹമപ്യനാത്മേ!
 നൈവാപമംബു ഭരതേന നമേ പ്രദേശം. ൪' ണ
 വത്സം കഠോരഹൃദയേ! നന്ദനാഭിരാമം
 രാമം വിനാ നഖലു തിഷ്ഠതി ജീവിതം മേ
 ധാതുർബലാദവയമസ്തുപയി ജാതപൃഠഃ
 കൈകേയി മാമുപയമം നന്ദതീതി മഃസ്യ." ൫
 "അനുവമഗുണഭൂമേ പുത്രമോഘേന കഷ്ടം
 നിനവു മനസി സത്യോപപ്ലവം ചെയ്യ മാറോ
 അനുമുഹൂർഠിവിനം ചാരുകീർത്തിഷമെകിൽ
 കനമഴകിതു കൈകൂപ്പേണമെല്ലാരമേ തേ." ൫
 "പ്രിയേ കൈകേയി തപാം കഠിനഹൃ -
 ദയാം വജ്രോരമരീം
 പ്രിയം ചുണ്മാനന്ദേ മമ ഗമ -
 നഭിരമവിരഹാൽ

അയോദ്ധ്യാമേധായം വനഭൂമി

നടക്കുന്ന തനയൻ

പ്രയാഗ്യാത്രജ്ഞാതപാ തരുഗമം -

നഗ്നച്ഛായാമൃതഗൃഹം." ൨൨

൨൨

ദേവേന്ദ്രകൊണ്ടുമനനീതികൾ കൊണ്ടുമാത്രം

ദേവം വരാത്തു മനകാമ്പിനു വല്ലഭായാഃ

ആതകമാന്കമെരിഞ്ഞു നരോന്ദ്രനപ്പോൾ

നീതിജ്ഞാനോടഥ സുമന്ത്രരൊടാഞ്ചഭാഃ ൩൩

നേര ലംഘ്യമല്ല മമ സത്യമിടത്തുകണ്ടാൽ

നാലം നിമേഷമവി രാമനെ വേറിക്കന്നാൽ

കേളൈത്രയും ചെരിക്കെ രണ്ടുസഹ്യമെന്നാ -

ലാളല്ല ധർമ്മവിഹിതീഷ നയാംബുധഃ!ഞാൻ" ൨൪

ചെൺ് ചാല്ല കേൾക്കുമൊരവേപ്പുരുമാളിതെന്ന -

ഞ്ചൊതെ വാഞ്ച, പിളികൊൾകിലുചിനു ചോകേ

വഞ്ചിക്കുമാറു നിനവില്ല വരദപയം മേ.

കിഞ്ചിൽ സുമന്ത്ര! മരണത്തിലുചിലു വേദം. ൨൫

൨൫

ആരും വരത്തിയൊര സങ്കടമല്ല വാഞ്ചാ -

ലീരമനോടു ചിരമം മമ കർമ്മമല്ലോ.

നരമായണാ! മരണവും പുനഃനീനിയെത്തും

നേരത്തു നൂനമിതിനുണ്ടു രഹസ്യസാരം. ൨൬

൨൬

ബാണം ഞാനെന്തൊരുമുനിസുതം

കൊന്നുപോയി ബലാല -

ഞാനഭ്രാന്താ കലശ സലിലം -

പൂരണേ ശ്ലേഷവേധി.

‘പ്രാണാപായം തനയവിരഹാൽ

വന്ദപോകെനു ശപ്തപാ

ക്ഷിണോ വൃദ്ധോ മുനിരതി ശുചാ മഠാ

വിളിച്ചുബഭാഷേ.

൭൭

‘രാജൻ! മഠം വിളി വേശ്യാത്മജമയി ജനനി

ശുഭജാ ബ്രഹ്മമത്യാ

നാശംക്യാ തൽ പ്രജാപാലനനിപുണമതേ

വാഴ്ക ഭൂമൗ ചിരം നാഥ്’

വ്യാജാപേതം പരഞ്ഞ സ്ഥവിമുനിരസൗ

മെല്ലെമെല്ലെന്നടങ്ങി

നാശത്തിൻ മൂലമന്യാം ദേശയിലതു സമാ-

സന്നമനേഷമന്യ.

൭൮

അഭിരാമതകണ്ടു രാമകനനു..

ജ്ജലിയാം ചേർത്തരുളുന്ന നാവുകൊടാദേ

‘വിപിനേഷു നടകു’യെന്നു ചൊൽവാ-

നപ കാരുണ്യമെനിക്കു കെൽപ്പുപോരാ.”

൭൯

അതു കേട്ടു സുമന്ത്രരും തദാനീ

മധികം കൈകയിതന്നോടുകലാത്മാ

ക്ഷിതിചലസമക്ഷമായതെല്ലാം

പ്രഥിതൊ നിതിഷു സാദരം ബഭാഷേ.

൮൦

‘‘ഛാ കഷ്ടം കേകമേന്ദ്രാനപയസുചരിതമേ!

നിന്നനക്കാമ്പിവണ്ണം

മോഹഗ്രസ്തം ചമഞ്ഞാഴകിതുടനാകി-

ത്തില്ലുനി പാത്രമായി.

ഈകാതെന്തിപ്രമേയം ഭരതനിതു ധരി-

ച്ചിലയല്ലോ മഹാത്മാ-

ലോകാക്രമ്യോദമുഷ്ടാദപിരമ ദുരഭിലം-

ഷാത്രിലോകീ വിഷാദാൽ.

നൃപ

ഭൂവനശുഭമിയാദം പുണ്യരാമഭിഷേകോ-

ത്സവകലവി മുടങ്ങിതന്നു കേട്ടാകലാനാം

ശിവശിവ! ജനതാനാം ദിനവാക്യങ്ങൾ കേട്ടാ-

ലചശമലിയുമയ്യോ പാഴ്കരിക്കല്ലു പോലും.” നൃപ

വിധാമിതി സുമന്ത്രേണാക്തമാകണ്ണുചെയ്യാ-

ജ്ഞാനം ചെയ്തുകൊടുത്തേ കൈകയീ സാ നരേന്ദ്രം

“മദഭിലഷിതമിന്ദ്രേണ ചെയ്തതില്ലെങ്കിലെല്ലാം

മതി മതി കളുവൻ ഞാൻ ജീവനം മുമ്പിൽ നിന്നേ”

“പുഷ്പോദശരമസ്സോയ-

മുപദംസ്തു ഹൃദമേധിതാം

രാമേണ ഷീരകണ്ഠേന

വനവാസോനിഷ്ഠവൃതേ.

നൃപ

ശശികാന്തഃ കഥം ഗ്രാവാ

ഭജത രവിരത്നതാം

രാമസ്തു ചന്ദനം ഭൂതപാ

ജന്തോ മേ ദിവപാവകഃ

നൃപ

ഹേ പ്രാണാഃ സ ഗതോ രാമ-

സ്തമനുപ്രജത ഭൂതം

ജരസം ജജ്ജരൈരരംഗൈ-

ശ്ശകന്തിർദൃശരഥസ്വ കാ?

നൃപ

നേത്രം കുളിക്കെ മമ വത്സനെ രാമമരംരാൽ
പാത്തിങ്ങു കാണമിന്ദ സംപ്രതികൊണ്ടു പാ നീ”

ധാത്രിശവാക്യമിതി കേട്ടു ശുചാ സുമന്ത്ര-
സ്മൃതീം സഗൽഗദനീജലഗമ്യസുഭാഭൃത.

നൃഃ

താതാജ്ഞ കേട്ടുചു രാമനമാത്യുപാ ചാ
ഖേദോകലാസ്യമവലോക്യ തെഴുന്തനേരം
ഈതകമേതുമഥ മാതരമനപപുരൂൽ

സാ തൽക്ഷണം ഗതദയം വചനം ഖഭേഷ.

നൃപ

“ദത്തം മേ മനുജന്ദ്രസംഗരമഥാ-

പീഡാപനോദാൽ പുരാ

ഭേത്രാനേന വരദപയം പുനമതി-

ന്നിച്ഛേഽജിരന്നിടിനേൻ

വത്സൻ നടുവിലം ഭരിക്ക ഭരതൻ

ഖി കുനനേ പോകയെ-

ന്നിത്ഥം മദപചനേന ദീനഹൃദയം

ശോചത്യസേ തേ പിതാ.”

നൃൻ

ശൂതപഥ മന്ത്രവചനം മഹനീ ചധാമാ

മുശുസ്തിതദ്യതിമനോജ്ഞമുഖാംബുജനാ

ഭക്ത്യഭിവാന്ദ്യ വിനയേന ഘനാനഭാവ-

നത്യജ്ജിതാമകലുഷാം ഗിരമാബഭേഷ.

6,0

“ഭീതോ വാ ഭരതഃ കിമംബ! ഭരതഃ

കിം വാ വനാൽ ലാവനാൽ

ത്രസ്തോഽം സകലാനപവായകകദം

താതഃ കുതഃ ശോചതി

ദിവ്യാനന്ദസ്തരിതോ നിവാപകമണാ-
 ല്ലഖപിം പ്രതിജ്ഞാമിദാ-
 രംപാദ്യാമിഹവൃരയിഷ്ടൃതി നചേൽ
 പുത്രീ കഥാ സ്യാദേവം.

ഘ

വനഭൂമി തനുമാത്രത്രാണമാജ്ഞാപിതം മേ
 സകലഭവനഭാരഃ സ്ഥാപിതോ വത്സമൃദ്യു നി
 തദിഹ സുകരതായാമാവയാസ്തകീതാ മാം
 മയി പതതി ഗഹീരാനംബ തേ ചക്ഷുപാതഃ?'

ഘ

ജാജ്ഞാമാദായ മാചാമിപ ശിംസി മുദാ-

യാത്രാചാല്പം ദശായാം

മൃഹിച്ചഘനത വീണു ദശാമനിടിവെ-

ദ്ദേരം തേന്മാവു പോലേ.

സ്വാച്ഛന്ദോചേതമിന്നേ വനഭൂമി വിരിയെ-

ല്ലോക നീ വൈകിയാജ്ഞ'

ന്നാജ്ഞാപിക്കും ജനിത്രീം തൊഴുതു പുരവരാൽ

സംപ്രതസ്ഥേ മഹാത്മാ.

ഘ

കൗതുകോദയവിഭോളിതാം ദൃത-

മുവേത്യ ജാതധൃതി മാതരം

കോസലേന്ദ്രതനയാം വണങ്ങി

വനവാസയാത്ര ഹരയം വിശ്വൗ

വേദോരിധിയിൽ വീണഴന്നു

തിരതല്ലി നല്ല ചുഴിയിൽ കിട-

ന്നാധിപുണ്ടതു പറഞ്ഞുകൊൾവതി-

നൊരുത്തനില്ല മതിവൈഭവം.

ഘ

“രേഖാമമാംഗസര സിന്ധുശംഖചിഹ്നേ
 ക്ഷേമംകരേ തവ കരേ ജഗതാം ത്രയാണാം
 കാന്താരകന്ദഖനനം രചയേതി നൃന-
 മാമുകുപവാൻ പ്രതിസരം ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠഃ” 90

“വേദിച്ചിടാത്തു ഞാനിന്നടവിയിൽ വിടകെ-
 ണ്ണാൽ നിരാധാരമയ്യോ
 വാർതി-ം മദ്ധ്യമാംബാപരഷവചനദം-
 ഭോളിസഭേഭവിന്നം
 നീതിജ്ഞേ തീവ്രശംകാനലചടുലശിഖ-
 ജാലനിർദ്ദശസാരം
 താതസ്യംഗം കഥഞ്ചിന്മ ജനനി കളിച്ചും
 പിരിഞ്ഞിടാലാ നീ.” 91

ഇതഥ പരാന്തേ ഘനബാഷ്പനിരോധവിന്താം
 നതപാ ജനിത്രിയെ നതാനനപുണ്യരീകാം
 ഉദീക്ഷിതസ്സചിരമുൽഗളഭക്ത്ര പരദൈഃ
 പ്രസ്ഥായ മൈമിചസുതാഭവനം പ്രഃപദേ. 92

കല്യാണവാദസുഖിതാം സമ്മസൈവ കാന്താം
 കാന്താരചാരകന്ദയാ കല്യാണിചകാര
 അംഭോദനാദമുദിതാം വിപിനേ മയൂരീം
 സന്ത്രാസയാന്നിച ധനുർപാനിനാ പുളിന്ദഃ. 93

അഹം ഗമിഷ്യമി മഹാവനം പ്രിയേ!
 തപയ ഹി വസ്തുച്ഛമിഹൈവ മാനിനി!
 യഥാ വൃജീകം കരഞ്ചേ ന കസ്യചിൽ
 തഥാ തപയാ കാർഷ്ണിദിം വചോ മമ. 94

കിം താദേണ ണരിന്ദസഹരസി ഹം_
 ലീഡഗ്രപാദേണ വാ
 കിം വാ മേ സസുഭരണ വാസവമഹാ_
 സിംഹാസണത്മാസിണാ
 തേ ദേസാ ഗിരിണോ യദോ വണമഹീ
 സപ്തം അമേ വജ്രഹാ
 കോസജ്ജംസുവ ജത്ഥ തു അഖ ചളുണ
 വന്ദാമി നന്ദാമി വാ.

പ്രം

മരായാ_കിം താതേന നരേന്ദ്രശഖരശിഖ_
 ലീഡഗ്രപാദേണ വാ
 കിം വാ മേ ശപതൂരേണ വാസവമഹാ
 സിംഹാസനധ്യാസിനാ
 തേ ദേശം ശിരയോ യതോ വനമഹീ
 സത്യം ച മേ വല്ലഭാ
 കൈരസല്യാസുവ! യത്ര തവ ചാനേ
 വന്ദേ നന്ദാമി വാ.

ആദാവേവ കൃശോദരി കചതടീ_
 ഭാരേണ നമ്രാ പുനഃ
 കേളീ ചംക്രമണം ച നൈവ സഹസേ
 ഡോളാവിധൗ താമ്രസി
 സ്യാതഃകാനനഗന്തനിർത്യാംഗിരി_
 പ്രാചാരപൃച്ഛാനിചാൻ
 ഭൂഭാഗാനയി ഭീരു! ദൈവമൃഗൻ
 വൈദേഹി യാതാഃ കഥം?

പ്രഥ

പ്രിയേ! ജനകനന്ദിനി! പ്രകൃതിപേശലാമീദശിം
കഥം ഏവചിതും സമേ തവ ശിരീഷമുദപീം തനം
ഗൃഹീതഥ റിണീഗണത്രീകവ | സാരിനാനംസിരാ -
ഷ്ഠതക്ഷുരിതഃശാണിതാരുണവൃകാനന്ദന കരനേ . വൃഹ

കോവാദാകണ്ഠ്യ കണ്ഠജപരകരണവടം
രമചന്ദ്രാഭിഷേക -

പ്രത്യുദ്ധോദമന്തഃപുരജനകമിതം
ലക്ഷ്മണസ്തുൽക്ഷണേന
ശിജോസന്ധാനഗുജുദപലയകളുകുളോ
ദീഗീണ്ണമജൈത്രപ്രശസ്തി -
സ്സംരംഭാദലമോദ്യ ശരമപി ശരഭധ -
ജലരണഭൃധാവൽ .

വൃഹ

“താതഃ പ്രേമജളഃ കോരത്യനുചിതം
ത്യാജ്യസ്തു പൂജ്യാപി സൻ
കൈകേയ്യഃ കചരിത്രമേതദിതിവേ -
ത്തത്രാസ്തി കണ്ഠകൃമഃ
ആർച്ചശ്ചേൽ ഭരതോ വികുന്തനകുല
കന്ത്രം കളങ്കം സ്ഥിതോ
ഗുജുജ്ജ്യാമുഖരം ധനന്നനു മയാ
തദൈന്ദ്രവ സമ്പാദ്യതേ .

വൃഹ

കിം ലോഭേന വിചംഘിതസ്തു ഭരതോ
യേനൈതദേവം കൃതം
മാതാ സ്രീലക്ഷ്മണം ഗതാ കിരഥവാ
മാതൈവ മേ മദ്ധ്യമം

മിഥ്യതന്നമ ചിന്തിതം ദ്വിതയമ-

പ്രാർത്ഥനയോ മേ ഗുര-

മാതാ താതകളത്രമിത്യനുചിതം

മന്യേ വിധാത്രാ കൃതം.

വൃൗ

മാ ഭൂതപൽപദപത്മഃയാമരണിമാ

കാന്താരസംബാഠഃ

പഠണൗ പാടചിമാ മനാക പ്രസരതു

ജ്യാകഷ്ണാദേവ മേ

കൈകേയിപരിഭൂതതാതവചനേ

നമോ ഭവാനാ സു ഭൂൽ

കിഞ്ചിന്നാമകമായ് ശൌര്യജലധേ!

നമു ധനുർച്ചന്തതാം.

വൃന്ദ

കൈകയിമയചിശാചികപ്രഹൃതതാത

വക്യമിദമെന്നത-

ഞാകലയ്യ ധരണീതലം പ്രഥമദത്ത-

മായ്! പരിവാല്യതാം

ലോകരക്ഷണവ്ഹീനഭൂപനിമലോക-

മില്ല പരലോകവും

മോഹമെന്തിതു വിരജധരായവൗ ചെല്ല-

വാനമിഹ ഞാനുജോൻ?

വൃൗ

പാദശ്ചമാന്റിതി വദനമുദഗ്രകോപാ-

ദീരം നിജാനജമസാവചലോക്യ ധിമൗൻ

ചാദസ്മിതദ്വൃതിനിലോളമെടുത്ത വാചാ

ശ്രീരഠമചന്ദ്രനരികത്തു വിളിച്ചുവാദിൽ:—

വൃവൃ

സേരംഭം മതി, മടി, വത്സ! ലക്ഷ്മണൻ കേൾ
പാരിച്ചൊന്നിതു ബന്ധുക്കൾക്കു സന്ദേശം കേൾ
പാരിൽ പണ്ടിഹ വിതരണസന്നാമകൃത്യം-

പ്രാർത്ഥന പലരുമിയന്നുവാറു കേൾപ്പൂ.

വൻ

താതൻ ചൊന്നതു കേട്ടു പണ്ടു തരസാ

പ്രാപാദ്യ തന്മാരരം

മെത്തും കീർത്തിമാറിനിതരം ഭൃഗുസുതൻ

കൈകൊണ്ടുതോർത്തിട്ടു നീ

ദത്യാ താത! യയാതി ചൊന്നു വചസാ

താഭണ്യമപ്പുരുതാ-

നസ്സാഗ്നകമമുഷ്ടു വാൽകമഹോ

കൈകൊണ്ടുതോർത്തിട്ടു നീ.

ൻറ

താതാദേശവശേന കാശ്യപനഹോ

ഗോഹത്യ ചെത്താനതും

സാധോ! ലക്ഷ്മണ! പാർത്തുകൊണ്ട് ത്രിഭുവനേ

വിഖ്യാതമെല്ലാടവും

മോദം ചൂണ്ടു പിതൃന്നിഷയാഗമധുനാ

ചെയ്തിട്ടുവാനേ പരം

ചേതോവാഞ്ചിതമിന്നു കാണുന്നതലം

മോക്ഷാസ്സദാ ദേഹിനാം.

ൻമ

കഷ്ടം! താതാജ്ഞയെക്കുളിച്ചു ബന്ധുവലുഭതാ

ഹന്ത കന്താരവാസം

ഭൃഗുപാ സേവിച്ചുകൊള്ളാമവിടെയവിടെ വ-

നിച്ചു വൃന്ദം മുഹൂർത്തം

കൂട്ടേ ഞാനിന്നു താനെ! മമ പിത്രവചസാ
ഭൂധരൈരംബുരാശൈഃ
വെട്ടുന്നാബദ്ധ്യ സേതും തെളിവിനൊടു
നടത്തിടുവൻ നിവൃ്തിശങ്കം.”

ൻ൨

എന്നിപ്രകാരമരുൾചെയ്തു നിജാനജനം -
സന്നാഹധംബംമടക്കി വിനിതിശാലീ
വിനെ പ്രിയസഹജയത്രയുണർത്തുവാനായ്
ചെന്നന്തികു തൊഴുതതും പുനരാബഭോഷേ.

ൻ൩

അന്നേരം കാട്ടുതീ ചെന്നിടതല പിടിവെ -
ട്ടോരു സാലം കണക്കേ
വിന്നതപം പൂണ്ടു വീണ്ടു ദശരഥനു പരൻ
മോഹമുൾകൊണ്ടകാണേഡ
ധന്യാത്മാ കൈകയീം തരം പുനരവി ച സുമ -
ന്ത്രോപി “നന്നല്ലിതയ്യോ
നിന്മുഖം വംശനാശം വരു”മിതി സഹസാ
ബോധയഥോസ മേന്മേൽ.

ൻ൪

കവചിതു സഗരനും പുത്രനെക്കാട്ടിലാട്ടി -
കുളയുടമവു ചിത്തേ മാഞ്ഞുതോ നീതിസിന്ധോ
ഖലജനഗണനായാം കൂടുമോ ചൊല്ലുവന്തം -
നലമലചിതു നമ്മോടൊന്നു വിഭോഷമോ തേ.

ൻ൫

അസമഞ്ജസകാരിണം മഹാത്മാ -
വസമഞ്ജം നിരസിച്ഛതന്മരേന്ദ്രൻ
വ്യസനങ്ങുളൊരുത്തരോടു ചെയ്തു -
ല്ലതൂനിൻ ക്രൌഞ്ചമകുറണം കരോരേ!

ൻ൬

വാക്രൈക്രമം ബഹുഭിരക്ഷതവല്ലയഗം
 കൊടകാടമമ്പൊട കൊടുത്തു ദുരാശയാ സാ
 വാൾകൈയ്യുമാൻ ചരമ മുവുരെയും വനാനേ
 പൊയ്ക്കൊള്ളുകെന്നടനച്ചിതു പഠപരിലം. ന്റെ
 തൽക്കുന്നേന നിജമാത്രദത്തമഴകാട

വല്ലലയഗം മുദാ

ലക്ഷ്മണാഗ്രജനദ്രസതപനിയി ചാഞ്ചി-

നോജ സമയാന്തരേ

കഷ നീളെ മുറുകൊണ്ടയോദ്ധ്യ മുഴുവൻ
 മുഴങ്ങിയിതു, വാക്കുകൊ-

ണ്ടകുമാം ബത പുകഴ്ത്ത മാദികവയേ
 നമോസ്തു കിനാത്മനേ.

ൻവ

ഗാവോരസ്ഥലതാഡനത്രുടിസൃതൈ-

വാവാവലീമെഴകതികൈ-

സ്സന്ദശീകൃതബാഷ്പചിന്ദു കദിതം

പെരരാഗനാഭിസ്സമാ

ആമൃലഗ്നമപകൃതിസ്ഥിതനത-

ഗ്രീവാഗ്രതന്ധം യഥാ

വീഥീചഞ്ചർച്ചന്തിഭിശ്ശു കകുവല-

രവ്യൽകമുൽക്കുജിതം.

ൻൻ

ദുഃഖം ചൊരാത്തമ വസിഷ്ഠമുനീന്ദ്രഃപ്ലാൾ

തുക്കണ്ണടച്ചിതുടനശ്രുത്യശീചരീതം

അക്കോപ്പതാൻ മഹിതരാമശശംകതതപ-

മുൾക്കൊണ്ടു കാഞ്ചതിനു കാറന്നമായ് ചമഞ്ഞു. ൧൦൦

പീതാംബരം ബത വെടിഞ്ഞവനെത്തു ഭേദം
വാർത്തോഞ്ഞ പട്ടുകിൽ ചോചൊര വല്ലുലം വേൽ
മിതേ നിശംചരകലക്ഷയമെന്നുവേണ്ടാ
സിതാപതേഷ്ഠിതമൊക്കുമങ്ങു തോന്നി. ൧൦൧

ഗദ്യം - ഹര ഹര ശിവ ശിവ തൽക്ഷണമഴകൊടു
ലക്ഷ്മണസഹിതൻ രാമശശാങ്കൻ കാനനയാത്ര മുതിൻ
ഭശായം പരമപതിവ്രത ജനകതന്ത്ര ൨൦ വേണന്നവരൊ
ടു യത്രോപാഞ്ഞു.

“തുല്യം സ്വസ്തി വിലംസവാപി! ചേതു
പ്രേംവേ! പുനർദ്ദൂരനം
ക്രീഡാക്രീഡ! വിമുച്യന്ദ്ര ക്രമിതം
മേ കേളിഃപാളേ തവ
വാസംഗാര! നമോസ്തു തേ ഗുണനികാ-
സ്സർവ്വംസ്സവം സ്വീയതാ-
മേഷാ രഃ പരിചാരികാ വാഭൂവം
രാമാനുശം ഗച്ഛതി ൧൦൨

സ്തുത്തവ്യംസി ചിരം ചകോദധിതേ!
മേ ഹംസി! തുദ്യം നമോ
ദൃഷ്ടസ്തുപം ശിതികണ്ഠ! സംഹര ശിരോ
ഗച്ഛാമൃതം ശാരിക!
മേ ലീലാശുക! വിസ്മരിഷ്യസി നമോ”
മേകൈകമത്യംദോ-
ദിത്യാമന്ത്ര തയാ വിലംസവയസേ
പിശേപ ജനാ രോദിതഃ. ൧൦൩

ഗദ്യം—കാണുന്നവരെ കുറയിപ്പിച്ചും നാനും കൊണ്ടുനവനതവദനം മന്ദം മന്ദം തൽസവിയേ ചെ അൽസുകഹൃദയാ നിന്നിതകാണേയ —

സദ്യഃ പുഴീചരിസരേണ ശിരീഷമൃദപി
സീതാ ജവാൽ ത്രിചതുരാണി പദാനി ഗതപാ
ഗന്തച്യമദ്യ കിയദിത്യസകൃൽ ബ്രുചാണാ
രാമാശ്രുണഃ കൃതവതീ പ്രഥമാവതാരം. ൧൦൪

ഗദ്യം—തദനു മഹാത്മാ മനുജലപെരുമാൾ സി
താം മെല്ലെനടത്തിക്കൊണ്ടു നിരസ്തചിഷാദം പോക
ന്നേരം ദശരാമചചസാ തത്രസുമന്ത്രജമുടനേ തേജം
കൊണ്ടുശ്ലോചുരഭാഗേ ചെന്നും നിന്നസ്സീതയെ മു
മ്പിൽ തേജകരേറി ത്രിഭുവനാന്തം പോകുന്നേരം നി
വിചജനോൽകരമഹമഹമികയാ ചെന്നും തൊഴുതു ചു
ഴെ നിറഞ്ഞണിരഥമിളകാത്തസ്തമയാദ്രുത ദിനകര
ദേവൻ ചെല്ലുന്നേരം തമസുന്തിരം മനുജചനാഥനു
മൊപ്പം ചെന്നു. തത്ര വസിച്ചുടനവിരതരോദനഃഖദന
യാ പരമാലസ്യം പൂണ്ടുവിലജനങ്ങളുറങ്ങുന്തരം നിഭൃ
തരഥേന സുമന്ത്രജമവർ മൃവരുമാൽ നിശയിൽ വിശങ്കം
വേദസ്മൃതി, ഗോമതി, നിഷ്യന്ദിനി യെന്നതുടങ്ങും പുഴ
കൾ കടന്നിട്ടവരവരോടേ വഴി ചോദിച്ചു.

ഏതായം പന്ഥാഃ കാശീമജിപതതി സോയം ച മിഥി
(ലാം
പ്രയാഗാം മാദ്യോയം വ്രജതി മധുരാം സോയചപഃ

അയം ഗംഗാപാതം നരവര! ബദ്യോശ്രമമിദം”
 പുരഃ പുഷ്പൈരിതം പഥി പഥികവൃന്ദൈനാകഥി സഃ() :
 “പുരോഭൂഃ ശാലേയീ കളമപമിപംകോൽസുകശുകീ
 തതഃ ഘൃല്ലാംഭോജാ തിലകയതി യോ വർമ്മ സംസി
 തദഗ്രേ സീമാനഃ ഫലദലിതമുസ്മാസുഭയ _
 സ്തൂതോ ദുരോ ദിപ്യാ നയനവിഷയം അസൃതി സമിത്”

ഗദ്യം— മദം മദം ഗംഗാതിരേ ചെന്നൊരു
 നേരം വാത്തയറിഞ്ഞ നിഷാദസപാമീ ഗുഹനം ചെ
 ന്ന വണങ്ങി വിനീത്യാ സംഭാവനകളൊരോന്നേ ചെ
 ജ്ജതു സമ്മോദാർദ്ദഃ പ്രതിഗൃഹ്യാസൗ പകജവസതി
 വസിക്കുംപോലെ നാലുചുറ്റും ശംഖാമുഖവും ചാരു
 ധരിച്ചും നിൽക്കുമൊരിംഗുദിമുലേ ലക്ഷ്മണകല്പിതകിസ
 ലയതല്ലേ യോക്രിം നിതപാ പുനരനേച്ഛസ്സഹജസമേതോ
 ജടയും ധൃതപാ മുക്തപാ മന്ത്രിണമനനയപൂർവ്വം നിജ്ജം
 തടിനീം ത്വടിതി കടന്നു.

തീർത്തപാ ഭൂതേശമൈലിസ്രജമമരധുനീ _
 മർമ്മനാസൗ ഭൃതീയ _
 സ്തൂതൈസു സൗമിത്രിമൈത്രിമയമുഖകൃതവാ _
 നാതരം നാവികായ
 വ്യംഗഗ്രാഹ്യസ്തനീഭിശ്ശബരയുവതിഭിഃ
 കെഴുതുക്കോദഞ്ചദക്ഷം
 കൃഷ്ണാദനപീയമാനഃ ക്ഷണമചലമഥോ
 ചിത്രകൂടം പ്രതസ്ഥേ.

ചേണേലും നൽ പ്രവാചാശ്രമകൃതിശിമിലും
താഴെയും കൊണ്ടു പീനം

ശ്രോണീഭരദാദരാകമ്പിതകചവില്പം
നന്ദജഗൃഹങ്ങളുകലാപാഃ

സാനന്ദം വന്നോരോരോ ശബരതജ്ഞിമാർ
കൂട്ടമിട്ടാസംഭിച്ചു

രേനം ഭൂലാകചന്ദ്രം കതുകവിലസിതേ
കണ്ണിൽ വെച്ചൊട്ടുനരം.

൧൦൮

പഥി പഥികവധുഷിസ്സദേശം ചുച്ഛ ൧൦൩൦
കേവലയദളനിലഃ കോയമാത്യേ! തവേ”തി
സ്മിതവികസിതഗണ്ഡം പ്രേമഗർഭാഭിരാമം
മുഖമവനമയന്തീ സ്വച്ഛമോചാഷു കന്ദരം.

൧൦൯

“മന്യുണചരണപാതം ഗമ്യതാം ഭൂസ്സദിഭാ
വിരചയ സിചയാനന്തം മൂല്നി ഘർഷഃ കരോരഃ”
ജതി ജനകതന്ത്രജാ ലോചനൈരശ്രഗഭെഃ
പഥി പഥികവധുഭിഃ പ്രേക്ഷിതം ശിക്ഷിതം ച.

൧൧൦

തളിവിനൊട്ട ഭരദോജാശ്രമം പ്രാപ്യ തസ്മിൻ
വല വല മുനിമുച്യാൻ കണ്ടു നതപാ പ്രസാദാൽ
ജലമുഖിപുലസതപസ്സോമഭിജം ഗിരീന്ദ്രം
ചലിതശബരകൂടം ചിത്രകൂടം ഗതാസ്തേ.

൧൧൧

അനുജാചിതപണ്ണോഗാരച്ചുദ്യാസു മാദ്യേൽ
പരഭൃതഗളചഞ്ചൽ പഞ്ചനൈരഞ്ചിതാസു

ജനകദാമിത്രഃയാഗാജ്ഞാതസാകേതസൗഖ്യം
ചിരമാമതരാമശ്ചിത്രകൂടസ്ഥചിഷ്ട. ൧൧൨

ഉത്ഥായ സംഭ്രമവശാൽ സ്ഖലിതോത്തരീയാ
കൃതപാധനന്നിച്ചുകേ മൃഗയാനിപുണ്യം
സീതാഞ്ചലേന താജ്ഞേന സമുത്തമന്തി
രാമാനനാൽ ഭരിതപഷ്ടാജോ മമാജ്ജ ൧൧൩

ധരണിതലനിഷ്ണാം ഘർഷ്വശ്രാന്തിമേതോ-
വ്യജതി ജനകപുത്രിവാസസഃ പശ്യധേന
ഭരണിതനിജഃഖദഃ പാദസംവാഹനാഭിഃ
പരിചരതി ച ഹൃഷ്യപ്ലക്ഷ്മണാ രാമഭദ്രഃ. ൧൧൪

ഇത്ഥം ത്രൈലോക്യദൃശാമണി രാജ്യവരമമാൾ
മൈഥിലീലക്ഷ്മണാഭ്യോ-

മത്യാനന്ദോ ചേന്നന്ത്രയുമതിതസുഖ
ചിത്രകൂടാചലേന്ദ്രേ

തത്രത്യാനാം മൂനീനാം യേമുടനചിലം
പോക്കി വാസ്തം പ്രമോദം

ചിത്തേ കണ്ഠോണ്ടീരുന്ത പലദിനമയനീ-
പത്മിനീ വിശ്വയാമാ. ൧൧൫

വിച്ഛിന്നാഭിഷേകം

സമാപ്തം.

ടിപ്പണം.

വിച്ഛിന്നാഭിഷേകം എന്ന പ്രബന്ധത്തെ വിബ്ബസിപ്പാൻ ഭാവികുന്ന കവി, വസ്തുനിദ്ദേശരൂപമായ മംഗളത്തെ ചെയ്യുന്നു:—

൧. നാരായണൻ=നാരം=(ജലം കല്ലെങ്കിൽ മനുഷ്യശരീരം) ആകുന്നു. അയനം=സ്ഥാനം)കാട്ടുകുടിവെമ്പ. (നിഷ്ഠഭഗവൻ, മനസി=ഏകമനസ്; ഭൂമിതസന്തതി=പാലങ്ങളുടെ കൂട്ടം; ശ്രീരാമലയേ=ശ്രീരാമൻ; ചിത്രകൂടം ഗിരിം=ചിത്രകൂടം എന്ന പദ്യത്തെ; ഉപേയുഷി=പ്രാപിച്ചപ്പോൾ. മുനീന്ദ്ര..... സന്തതി=മഹർഷിമാരുടെ ഭയം എല്ലാം (രാക്ഷസന്മാരിൽനിന്നു ഞായിരുന്ന) ഭയം ഉപേയല എന്ന ഭയം എന്നാ.

൨. അഭി.....അനാപിതൈഃ=അനുരൂപകളായ ഉത്തമ സ്ത്രീകളോടുകൂടി വരായ. ശ്രീരാമംഗൈഃ തന്മുഖൈഃ=ശ്രീരാമൻ മുതലായ പുത്രന്മാരോടും, സ്വസ്വ്യ=ചെമ്പറ; ദിവൈഃ=ഭാർഗ്ഗവരോടും; സുമന്ത്രാഭിഭിഃ=സുതന്ത്രൻ മുതലായ മന്ത്രിജാതൈഃ=മന്ത്രിന്മാരുടേതോടും കൂടി. വാരം വാരം=വളരെ വളരെ; പരമ.....നിയയം=പരമാനന്ദസമുദ്രത്തിൽ. വാരം=മറകാ; അഥ=പിന്നെ; സാകേതപുഷ്പം=പ. ജയാ സ്വാധ്യായിയിൽ; ബ്രവാത്സീൽ=ചെയ്തു

൩. രസാനാം രാജാ=രസങ്ങളുടെ രാജാവ് (ശുഭരം) മെല്ലെ മെല്ലെ തെളിയിൽ അവസരം (സമയം) വാത്സ്യം=അറി

ഞയ്; രാമചന്ദ്രം=ശ്രീരാമനെ സേവിച്ചു. താവും.....സുമധു
 രയം=ഉത്തമനായ ലക്ഷ്മണനും, അനുരാഗത്തിന്റെ ഉദയകൈര
 ങ്ങം അവിമനോഹരിയായ. തയാ രാജവൃന്ദം=ആ രാജവൃന്ദി
 യോട് (സീതയോട്) ചേർന്നു. ആവിർല്ലീലം=കളിയായിട്ട്.
 പ്രമോദം.....തരംഗേച്ഛ=സുന്ദരരക്ഷമാകുന്ന അമൃതക്കുടലിലെ
 തിരമാലകളിൽ. സശ്രീഡമാനം=പ്രീതിപ്പെടുന്നവനും; ലാവണ്യ
ആകൃതിം=സൗന്ദര്യംപിശയകൊണ്ടു തിളച്ചുമറിയുന്ന
 യൗവനത്താൽ മനോഹരമായ ആകൃതിയോടുകൂടിയവനും ആയ.
 എന്ന രാമചന്ദ്രവിശേഷണം. ഇവിടെ കവി, ലോകോത്തരനായി
 കണയാകുമായ സീതാരാമന്മാരുടെ സംഭോഗശൃംഗാരത്തെ വ
 ങ്ഗിപ്പാൻ ചെയ്യുന്നു. അതിൽ

“വിഭാവൈരനുഭാവൈശ്വ
 സാതപികൈവ്യഭിചാരിഭിഃ
 ആനീയമാനഃ സ്വാദുതപം
 സ്ഥായി ഭാവോരസഃ സ്തുതഃ”

എന്നു വചനം അനുസരിച്ചു, വിഭാവങ്ങൾ, ആലംബനങ്ങളായ
 നായികനായകന്മാരിൽ നായകന്റെ ഗുണങ്ങളെ ഉത്തമമായി
 ങ്ങു ചുരുക്കത്തിൽ വിവരിച്ചിട്ട് അകൃന്ദ ശൃംഗാരകൊണ്ടു നായിക
 ങ്ങെ ഗുണങ്ങളെ വാഴ്ത്തിക്കുന്നു.

ര. 200കുലമണിമാലാ=മനവിന്റെ വശത്തിൽ അ
 ലങ്കാരമായിട്ടുള്ളവൻ (ശ്രീരാമൻ) ജ്ഞാകുടുമിതരം=ജനകരാജാ
 വിന്റെ പുത്രിയായി (ഉത്തമകുടിയായ എന്ന ഗുണത്തെ സൂചിപ്പിക്ക
 ന്നു) താം=പ്രസിദ്ധയായി. വിലികരം=നന്ദനാഭയായ. പ്രേയ
 സീം=പ്രിയനായ പതിയെ. അനപനൈഷീൽ=അന്നുപിച്ചു.
 (വശീകരിച്ചു) ആ പ്രേയസിന്റെ വിശേഷണങ്ങളെ ചൊല്ലുന്നു.
 കർത്തുക.....മാനം=കരുതൽ, നന്ദനാഭനെ ശ്രദ്ധിക്കുന്ന പ്രേയ

കൃ) ചകിതഃ (നായകനംഗമത്തിലുള്ള ഭയസന്ദ്രഭം) രാഗം നായകനീകൽ ഉള്ള പ്രേമം) ത്രിള (നദവംശയാകകൊണ്ടുള്ള ലഭ്യ) ഇവ നിമിത്തം ഉദയത്താലാകുന്നതു ദൈവമുഖമൊട്ടും പിന്മുറയും മനസ്സുകൊണ്ടു ഗമിക്കുന്ന യഥഃ കൃഷ്ണം നായകചരിതത്തിലുള്ള പല്ലവാൻ പ്രേരിച്ചു കളയാൻ ചകിതം പിന്മുറയും വലിയും രാഗം മുറന്നാട്ടു പല്ലവാൻ ഉപാധിപ്പി കളയാൻ ത്രിള എങ്ങനെ ചെയ്യും എന്നു ചിന്താട്ടു തരുന്ന എന്നു താല്പര്യം. ത്രിളവനമധുരാംഗിം = മൂന്നു ലോകത്തിലും വച്ചു സുന്ദരിയായിട്ടും ഉവൾ. ത്രിസുസാരംഗം നോത്രം = ഭയപ്പെട്ട മാനിന്റെ കണ്ണുകളിലേക്കു കണ്ണുകൾക്കോടു കൂടിയവൾ (നാലുഭാഗത്തും പകച്ചുനാടകം നവൾ). ഇതു പല്ലകംകൊണ്ടു നായികയുടെ ഗുണങ്ങളെയും ചുരുക്കത്തിൽ വിവരിച്ചു.

ഇനി ഇരുപതു പദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു നായികാനായകന്മാരുടെ സംഭോഗശൃംഗാരത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

൫. ആളിവന്റെ = അധിമാരൽ. കഥം അവി = വളരെ പണിപ്പെട്ടു. സവിധം പ്രാവിതം = സമീപത്തു കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടവളായി; ബാലം = മുഖമുറയായിരിക്കുന്ന (സീതയെ) ഉത്സംഗേ ചേർത്തു = മടിയിലിരിക്കുന്നതി. ഉദ്യന്മാമാർക്കുരം = അരുത അരുത എന്നുള്ള ശബ്ദത്തെ ചൊല്ലുക വിടുന്നതും, കോമളി... . കോമളം = മാർഗ്ഗമുള്ള കൈപ്പുക കൊണ്ടുമാർക്കു പ്പെട്ടതൊണ്ടിപ്പഴം ചൊല്ലെയ്തു ചുണ്ടാടുകയെന്നും; ആയി. മന്ദാക്ഷിനാമ്രം = ലജ്ജകൊണ്ടു കനി ഉരിക്കുന്നതു, വലമരി = ചിലതവണയു. അംസഭാഗേ = അടുത്തു ചേർന്നു. വലമന്നം = തിരിക്കുന്നതും അരുത. വക്ത്രം = മുഖത്തെ. ഹസ്തേന = കൈകൊണ്ടു. ഉന്നാമൃ = ചെറുപ്പമായിട്ടു. ചുഷൻ = അരുതായിട്ടു. മന്ദമന്ദം = പതുക്കെ ചെന്നു. നവമദനരസാൻ = പതുതായിട്ടുള്ള കരമരസങ്ങളു

ഉ. അനപദ്രുൽ=അനുഭവിച്ചു (രമൻ എന്നു കർത്താവുണ്ടെന്നു അർത്ഥം)

൮. മനസി=ഉജ്ജ്വൽ. കനം ഉലാവും=വർദ്ധിച്ചു. ശ്രീ
 ഉ=ലജ്ജ. ആസ്ഥിതാം=നിഷ്ഠയായ. മുശുഗാശ്രീം=സുന്ദരി
 യോക്തൃ. രാമചന്ദ്രം=രമൻ. മുദി... ..ആഖ്യാനം=മനോഹരമാക
 ന്ന അഭിപ്രായം. മധുര... ..വാചം=... ..വിമലമായ വാച
 കൈമാറ്റം. ബഹുഷേ=പാശ്ചത്യം.

൯. ഉദ്യുൽപരിമളം=... ..ശ്രീകൃഷ്ണാർച്ച. ദിവ്യ...
 ...സീമേ=ദിവ്യമായ മധുരവസ്തുക്കളുടെ അർത്ഥം. സീമേ=ദിവ്യമായ
 വേ! ഉരസിജകലശാശ്രീം=സുന്ദരികളായ കന്യകകളുടെ അർത്ഥം;
 ഹേ അലസനോത്രേ! = അലസനായി. (സുന്ദരി) അർത്ഥം ജനം=
 ഈ ആൾ. (രാമൻ) മാർവിനം=... ..ചൈതന്യം വല
 ണമവൻ (ആചാര്യം).

൧൦. വാചമർ(ച)ശരകാന്തം = ചൈതന്യം അല്ലെങ്കിൽ
 മനോഹരനായ. കാന്തം=... ..ആലോകനം. ആലോകനം=ക
 ണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവർ. നിരവചനമനീയാം=... ..അറിയാ
 ന്നവർക്കുവേണ്ടിയായിട്ടുള്ളതും മനോഹരമായ. വാചം=വാക്യ
 നെ. ആകണ്ഠയന്തി=കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവർ. പരവശാശ്രീ
 യം=... ..ആശ്രയിച്ചവർ. കമുശാശ്രീം=സുന്ദരി. സാ=അവൾ (സീ
 ത) പരിസരഭൂമി=... ..അർത്ഥം. ആകലം=... ..അർത്ഥം
 ണ്ണം ചൈതന്യം.

൧൧. പ്രണയിനീം=... ..സുര... ..
 പരവശം=... ..പ്രേമം, നാണം, ഇവകൊണ്ടു പരവശയായി.

പൂർണ്ണ... ..ആഭംഗം=മുഴുവനായ ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന രോമാഞ്ചം നിറഞ്ഞു കറഞ്ഞു വെട്ടി സുന്ദരങ്ങളാകട്ടെ വിവിധനവളായി. ബാലാം ഇമം=ബാലയായിരിക്കുന്ന ഇവളെ (നിന്നെ). ശരണം=പതുക്കെ പതുക്കെ ഇടം അർക്കം=ഇത (എന്റെ) മടിയിൽ. ആരോപ്യം=കയറി ഇരുത്തിയിട്ട്. സദയം അവി=ദയയാകട്ടെ ടിട്ടാണെങ്കിലും. നിദ്രയം=മുറകെ. ഉരസി=മറിക്കത്തിൽ കിമവി പരിരബധം=കണ്ണ ആചിംഗനം ചെയ്യാനായിക്കൊണ്ടു്. അരം ആകരംകേഴ്=ബാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു

൧൦. ഹേ സുന്ദരാംഗീ!=അല്ലയോ സുന്ദരി! ദ്രശോം=കണ്ണുകളുടെ. ഗതാഗതം=സഞ്ചാരത്തെ. മന്ദം=പതുക്കെ. അസ്മദംഗകേ=എന്റെ ദേഹത്തിൽ. അർപ്പയം=സമർപ്പിച്ചുവെച്ചു. (എന്നെ പതുക്കെ കണ്ടു നോക്കൂ). അയം ജനം=ഇത ആൾ (ഞാൻ) പ്രതി... ..സ്രജാ മണ്ഡനോന=പുതിയ കരിങ്കുവളപ്പൂമലയം കുന്ന അലങ്കാരംചെയ്തു്. സുഭഗം=സുഭഗൻ (ഭാഗ്യവാൻ അല്ലെങ്കിൽ കൃതാർത്ഥൻ) ആയിട്ടു്. നന്ദനം=സന്തോഷിക്കട്ടെ.

൧൧. വക്ത്രം=മുഖം, നിബിഡിത... ..ദപയം=മുഴുവനായ മനസ്സു തുടർച്ചയ്ക്കും അടുപ്പിച്ചുചെയ്തു്. വിഭ്രതതരം=അധിമം ഉറപ്പായി വെട്ടു്. നിശ്വാസവിനാ=നെടുവീട്ടിട്ടു വലഞ്ഞു്. തിരണ്ടു്=മതിന്നു്. നിമ്ബലം=കരംനൊക്കുകയെടുത്തു്.

൧൨. ഹേ വിപുലജഘനോ!=വിശ്വാരംഭമായ കടിപ്രദേശത്താകട്ടെ വളെ, ഉത്സംഗം അയം=(എന്റെ) മടി ഇയാ. സമീപത്തിൽ വെട്ടിക്കുന്നു. (ഇമം=ഇതിനെ) ദ്രഷ്യസപ=നി) വലകുറിച്ചുവെച്ചു. ഏഷഃ വാണിഃ=ഇത കയ്യു്. സംവാ

മായ സ്പുഹയതി = ചിലാദാനായിക്കൊണ്ടു ആശ്രയിക്കുന്നു. പാദൈ ശന്നൈഃ അത്ര അസ്സ്യസപ = പാദങ്ങളെ പതുക്കെ ഇവിട വെള്ളം. അസ്തിൻ വക്ഷസി = ഇതു (എന്റെ) മാറിടത്തിൽ. കപയോഃ ഭാരം അവി = കപങ്ങളുടെ ഭാരത്തേയും, സൈപരം ആരോപ്യ = ഇഷ്ടം? പാലെ ഇറക്കിവച്ചിട്ട്, സത്താ സത്താ... വിഭവം = ഉള്ളിലോ ഇല്ലാത്തതോ എന്നു എഴുതിവെച്ചപ്പോഴായ മാതൃപാദങ്ങളെക്കുറിച്ചു. (അതിദൂരം) മധ്യം = മധ്യത്തെ. ഉല്ലാഘയസപ = ആശ്രയിച്ചിട്ടു.

൧൩. ഹേ ബാലികേ!, മുഖം = മനോഹരമായ, മുഖപങ്കജം = തമരപ്പൂമ്പാലെയുള്ള മുഖത്തെ. നിഷ്കാരണം = കാരണം കൂടാതെ കിം നമയസേ = എന്തിനു നമിപ്പിക്കുന്നു. (എന്തിനു മുഖം കനിഞ്ഞു?) മധുരസ്തിയൈഃ അപാം ഗാപ്തൈഃ = രമ്യങ്ങളും സ്നേഹപൂർണ്ണങ്ങളുമായ കടാകമങ്ങളെക്കൊണ്ടു്. മേ ഗാത്രം ശിശിരീകൃത്യപ = എന്റെ ശരീരത്തെ തണുപ്പിച്ചു. (അഥം) തപാം പാണിദപയേ നാ ഗാത്രം അഖിലം സ്പ്രഷ്ടം സ്പുഹയാമി ഇതി ഭീതിഃ മാ ഭൂൽ = നാൻ നിന്നെ രണ്ടുകൈകളെക്കൊണ്ടും, സമുംഗവ്യം സ്തംഭിച്ചാൻ ആശ്രയിക്കുന്നു എന്നു ഭയപ്പെടരുതു് (ഭയപ്പെടേണ്ട) ഹേ വരാംഗി! = അല്ലയോ സുന്ദരി, ഉരസം = മാറിടംകൊണ്ടു് ദൈവ വക്ഷോരുമൈ ഏവ ന പരം (സ്പ്രഷ്ടം സ്പുഹയാമി) = രണ്ടു സൂനങ്ങളെ മാത്രം സ്തംഭിച്ചാൻ ആശ്രയിക്കുന്നുള്ളു.

൧൪. ഹേ സുന്ദരി! തവ = നിന്റെ എന്നാൽ ഇഷ്ടിം ആസികാം = ഈ മൌനമായിട്ടുള്ള ഇരിപ്പിനെ. സോഽവ്യം = സന്ദി

പ്പാൻ. അരം ന അലം അസ്തി = പാൻ ശക്തനാകുന്നതല്ല.
രേ ചാരുഗാത്രി = സുന്ദരി. വഞ്ചശരാസ്രൂഢതമാം = കരമ
നാൽ ഹതനായ എന്നെ. വരിരംഭൈഃ = ആലിംഗനങ്ങളെക്കൊ
ണ്ട്. സംജീവയ = ജീവിപ്പിച്ചാലും.

൧൫. രേ ചടുലമൃഗാക്ഷി! = ഉച്ചകന്ന മാനിന്റെ കണ്ണ
കരോപാലെയുള്ള കണ്ണ കഴുപ്പുകൂടിയവൾ. സ്തനഭരയോഃ = സ്തന
ങ്ങളുടെ. ആശ്ലോഷഃ = അലിംഗനം. അതിപ്രസംഗഃ = അധികം
ചടന്ന നിലയിലുള്ളൂ. മന്വസേ ചേൽ = (എന്നു നി) വിചാരി
ക്കുന്നു എങ്കിൽ; തൽ ആസ്താം = അതു നില്ക്കട്ടെ; രേ വൽഗുവാ
ണി! = മഞ്ജുഭാഷിണി! സത്രുണ്ണേ = (പാർപ്പാൻ) താല്പയ്യത്തോടു
കൂടിയിരിക്കുന്നവയായ. മേ = എന്റെ. ഏതൌ കണ്ണൌ വാ =
ഈ കണ്ണങ്ങളെ എപ്പോഴുമധുര... മുചാ = മധുരമായി അമൃത പൊ
ഴിയുന്നതായ. വാചാ = വാചകങ്ങളെക്കൊണ്ട്. ശിശിരയ = തണുപ്പി
ക്കുക.

൧൬. ഏഷഃ = ഇവൻ (ശ്രീരാമൻ) അനിച്ഛോഃ അവി =
ഇല്ലയില്ലാത്തവളാണെങ്കിലും (സീതയ്ക്ക്) കിമപി കിമപി =
കരോശ്ശ കരോശ്ശയായിട്ടും. വിടീം = വെറില തെറ്റത്തതിനെ; അ
സ്ത്വൻ = ചൊടുത്തിട്ടും; അനന്തയോദൈവേഃ = അപചക്ഷാവാക്ക
കളെക്കൊണ്ട്. അന്തഃ = ഉള്ളിൽ, ആശ്വാസപ്പുരം = നല്ല വിശ്വാ
സത്തെ. വിദധത് = ചെയ്തിട്ടും; അന്തരാ = ഉടക്കിടക്കും. കരവ
തേവനം = കൈകൊണ്ടും. മുഹൂരവി = പല പ്രാവശ്യവും. അംഗം
ആമൃഗൻ = ഭ്രമത്തെ തടയാടിയിട്ടും സീതാം = സീതയെ. ക്ഷി
ണം = അല്പസമയം; വിസ്രംഭോന്മുഖീം = വിശ്വാസത്തിന്നു വഴി
പ്പെടുവളായ്ക്കും. അതന്തരം = ചെയ്തു. (സേവപുരം സാരിണിയു
ക്കിത്തീർത്തു)

൧൭. വിണ്ണോർ... .സൌധേഷ്യം=ദേവകളുടെ വിമാനങ്ങളും കൂടി യോജിക്കുന്ന ക്രിഡാമതിരങ്ങളിലും, ജാതലിലം=ക്രിഡിച്ചു; സപണ്ണാ... .വരിമളം=പൊൻതാമരപ്പൂക്കളുടെ ഭേദനിയം വാസന; പൂണ്യാനാം നദീനാം=പാചശാന്തിചെയ്യുന്ന നദികളുടെ. വാരിപൂരങ്ങളിലും=ജലപ്രവാഹങ്ങളിലും, അനുദിനം=എല്ലാ ദിവസത്തിലും. സഃ=അവൻ (ശ്രീരാമൻ.) വേശലാംശ്രീ=മനോഹരനായിരുന്ന അവാഴ്ചാകൂടി, രേമേ=രമിച്ച (ക്രിഡിച്ച)

൧൮. അലം=അധി ; ആടി... .ആഗമേ=ആശംശമാസത്തിലെ പകൽസമയത്തു്. (ആശംശസ്യ പ്രഥമദിവസേ ഇത്യാദി നോക്കുക.) സൈപരം=സുഖം. മനസിജോത്സവാൻ=രതിസുഖങ്ങളെ. അനപഭ്രൽ=അനുഭവിച്ചു.

൧൯. സഃ=അവൻ; വിഗ്രഹാൽ=പ്രണയകലനം ഹേതുവായിട്ടു്. ശയനേ=ശയനയിൽ; പരാദിമുഖീം=മറുപുറത്തേക്കു തിരിഞ്ഞു കിടക്കുന്ന; അബലാം=സീതയെ. അനുനേതും=അനന്തയിപ്പാൻ; ന തതപരേ=പരിഭ്രമിച്ചില്ല. താം=അവളെ. ഘനശബ്ദവിക്രബാം=ഇടിവെട്ടു കേട്ടു ഭയപ്പെട്ടു്; ഭജാനതരം=(തന്റെ) കൈകളുടെ മദ്ധ്യത്തെ വിപുത്രം=അകറ്റിട്ടു്, വിശതീം=പ്രഭവശിക്കുന്നവളായിട്ടു്. ആചകാക്ഷം=ആഗ്രഹിച്ചു. (അബലയാകയാൽ താൻ ബലാൽ തിരിക്കുന്നതു് അവൾക്കു പീഡാകരമായിത്തീർന്നുവെന്നും, ഭീരുവാകയാൽ ഇടിനാദം കേൾക്കുമ്പോൾ നായകന്റെ ഭജനത്തരത്തെ അഭയം പ്രാപിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്നും, ആശയം.)

൨൦. വഞ്ച... .ആക്രമം=കാമന്റെ പ്രയാണം; ജഗ

തിലുപേക്ഷകളിൽ; ഉദിത... ..അന്തരം ഉദിച്ച ചന്ദ്രവിംബം
 കൊണ്ടു മനോഹരമായ ശാർക്കലത്തെ രാത്രിയിൽ; അതുല...
 ... ചന്ദ്രികാം = വിശേഷമായ വെണ്മണിയിലുള്ള ശയാഗൃഹ
 ത്തിൽ ഇലകളിൽ കൂടി വരുന്ന (അല്ലെങ്കിൽ നിലാകാലത്തു വരുന്ന)
 പുനിലാഗിനെ. ഭൂവലയചന്ദ്രമഃ = ഭൂമിയിലെ ചന്ദ്രനായ അദ്ദേഹം. അന്തരം = അന്തരം.

൨൧. ശീതളീ... ..അന്തരം = എല്ലാ ദിഗ്ഭാഗങ്ങളും
 തണുപ്പിച്ചു. ഹിമം = മഞ്ഞു. തുഹിനാശമേ = മഞ്ഞുകാലത്തു.
 മാത... .. ഉഷ്ണമൃഗങ്ങൾ = കാലപരദേവതയായ സീതയുടെ
 തടിച്ചു ചുട്ടു നശിച്ചു. രതിം = സുഖം. ഏയിവാൻ
 = പ്രാപിച്ചു.

“പീവരോരുസ്തനശ്രോണുഃ സമദാഃ പ്രമദാഃ പ്രി
 യാഃ ഹരന്തി ശീതമുഷ്ണാംശ്രോണുഃ പ്രമദാഃ മയൈവഹരന്തി”
 (വാഹടൻ)

൨൨. മോദേന = സന്തോഷത്തോടുകൂടി. ബാലാം സി
 താം = ബാലയായ സീതയെ. അളീ... .. ഫലകം = (പ്രി വി) മൃ
 ണതാൽ പടിയെ തോഴിയെ കൊണ്ടു ഉറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു. ഉയൽ
 അടുത്തു ദശായാം = ഉയർന്നുവന്നു നന്നായിട്ടല്ല. ഉന്നതം =
 ശാൽ = കെട്ടിത്തന്നു തയർന്നു (ഉയർന്നുവന്നു). കവട
 സംഭ്രാന്തി ഭ്രാവിച്ചു = വിഴുന്ന് വെന്തെക്കു കഴിയുന്ന
 നടിച്ച്. ലീലായാം = പ്രീലയിൽ. മധ്യേ = ഇടയ്ക്കു. കോമളഗു
 ഭൂവി = മനോഹരമായ കഴുത്തിൽ. ഗാന്ധം = മധുരം.

൨൩. കണ്ഠാ... .. യുഗളം = കൈത്തണ്ടുകൊണ്ടു താമ
 രനുള്ളതെല്ലാ കഴുത്തിൽ വായി അണിപോൽത്തലങ്ങൾ രണ്ടും.
 പാദാഗ്രയോഃ = പാദാഗ്രങ്ങളിൽ. അക്ഷലം = (പ്രി വി) ചിണച്ചു
 വച്ചു; ഉത്താനിതാസ്യാംബുജാ = മുഖം മലർത്തിപ്പിടിക്കപ്പെട്ടു

വർ ആയിട്ട്. കേളിശയനാൽ = ശയനം .. ത്തിൽനിന്നും. അദ്വൈതം = എഴുന്നോടവനെ

൨൪. അർക്കം.....രത്നം അയം = സൂര്യവംശസിംഹാസനത്തിൽ വച്ചിരിക്കുന്ന അലങ്കാരരത്നമായ ഇവൻ (ശ്രീരാമൻ) ഇത്ഥം = ഇങ്ങനെ. അതിനിസ്തുലാനി = സാമ്യം. സുഖാനി = സുഖങ്ങളെ. അനുബ്രൂവിവാൻ = അനുഭവം ചെയ്യാണിരിക്കുന്നവൻ ആയിട്ട്. ഇത്രി... സുന്ദരിയോട് സീതയോട് = മൂന്നു ലോകത്തിൽനിന്നും അതി സുന്ദരിയായ സീതയോടുകൂടി. നിജരാജധാനിയിൽ = തന്റെ രാജധാനിയിൽ. മണം കലൻ = ഭംഗിയിൽ. ശുശ്രൂഷേ തരാം = ഏറ്റവും ശോഭിച്ചു. ഈ ഇരുപതു ശ്ലോകങ്ങൾ കാമം സംഭവം എട്ടു നൂറ്റത്തെ സാമാന്യത്തിലധികം അനുകരിക്കുകയും, അനുസ്മരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

൨൫. തേജോമഹിമ = പരാജയാശയം. നിജതന്നെ = തന്റെ ദൈവത്തിൽ ജരാം അവി = ജരയേയും. ആമോദശ്രീ = സൗന്ദര്യവിഭവം. കമലവനേ = തമരപ്പെട്ടായയിൽ. ചന്ദ്രികാം = നിലാനിനെ. നിജ.....രക്ഷസ്സേ = തന്റെ രാജ്യത്തെ മാത്രം രക്ഷിക്കുന്നതിനും. ആമന്ദം = അതുകൊണ്ട്. മഹീപാലമൗലേഃ = ദേശമദ്ധ്യരാജാവിനും.

൨൬. അഥ = അനന്തരം. സ്വരാട്സഖഃ = ഇന്ദ്രന്റെ ചങ്ങാതിയായ. ധർമ്മം = ഭാര്യയ്ക്ക്. നീതി.....രാശേഃ പാരംശ്യാൻ = രാജനീതിയാകുന്നു സമുദ്രത്തിന്റെ മറുകരയിൽ എത്തിയവരായ. മന്ദ്രിവാലാൻ = മന്ദ്രിനന്മാരുടെയും. വസിഷ്ഠം ച = വസിഷ്ഠനേയും. ആരാൽ = അടുക്കൽ. വിളിപ്പിച്ചു = വരുത്തി. പണിഞ്ഞിരത്തി = വെട്ടിച്ചിരത്തി. വാചം ഉവാച = വാചനം. വാചായ വൃദ്ധാഭൗത താഴെ വിവരിക്കുന്നു.

൨൭. മേ = എന്റെ. തേ പൂച്ചുഭൂവാലകന്മാരെല്ലാ
 രം = ആ പണ്ടത്തെ രാജാക്കന്മാരെല്ലാവരും. അഖിലതനമതാം
 = സർവ്വ ഭൂതങ്ങൾക്കും. മേൽ മേൽ കല്യാണം = ശുഭം ചേർച്ചയ്ക്ക്.
 ഉദാരം = ഉൽകൃഷ്ടമായി. കല്യാഭോഗം = ചരിവുണ്ണിമാകംവണ്ണം.
 വിഖ്യാതശൈത്യം = പ്രസിദ്ധമായ പരാമർശത്തോടു കൂടി. (കി
 വി) സ്വർല്ലോക... .. ശ്രീയം അനുഭവിതം = നപക്സുഖസ
 വത്തുകളെ അനുഭവിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു്. ദേവഭൂയം ഗതാഃ =
 ദേവതപത്തെ പ്രാപിച്ചു.

൨൮. ക്ഷോണിം = ഭൂമിയെ. വിവിനളവി = വനത്തിൽ.
 ജാതിധർമ്മം = ജാതിയുടെ മൂലം. ധരന്ത്യാം = ഭൂമിയൽ. വിശ്രാ
 ന്തിസുഖം = റിശ്രമംകൊണ്ടുള്ള സുഖം. ഇമ്മേ = ഇത എന്നിവിട്.
 വേണനാത് = വണ്ടയ്ക്ക്. (പഴയ മലയാളം).

൨൯. മദിയെ ഉടലിൽ = എന്റെ കേന്ദ്രത്തിൽ. ഗാ
 ണം = ഉറപ്പായിട്ട്. കാന്തി = തെളിപ്പ്. രവിഃ ഉവ = ഉദാധം
 കൊണ്ടൊന്നു എന്നു കേന്ദ്രം വണ്ണം. ലോക... .. പ്രായം = പണ്ടൊ
 രു മഹാശക്തനായിരുന്നവല്ലെങ്കിലും, എന്നു വിചാരിച്ചു ജന
 ത്കൾ ജനം കഴിയല്ലെങ്കിലും വാണിജ്യനാശം മാത്രം. വാണിജ്യം =
 ആശംസ.

൩൦. തേ സചിവോത്തമാഃ = ആ മന്ത്രിശ്രേഷ്ഠന്മാർ. ത
 ദിനം = അപ്പോൾ. കണ്ണി... .. മാറാം ഗിരം ശ്രുതപാ = ചെയ്തി
 കൾക്ക് അമൃതമാലയുള്ള ആ വാക്കിനെ കേട്ടിട്ട്. ഉദ്യമ്...
 ... വദനാഃ = മൂലം ചെയ്തിട്ടെന്തവരായിട്ട്. നൃപതിം = രാജാവിനെ.
 ഭക്ത്യാ അഭിനന്ദിച്ചു = ഭക്തിയോടുകൂടി അഭിനന്ദിച്ചിട്ട്. ഉത്താമ
 തരളൈഃ = വലിയ സന്ദേശങ്ങൾകൊണ്ടു പുറപ്പെട്ട. ജയ
 സാധുശബ്ദൈഃ = ജയ ജയ സാധു സാധു (നല്ല ഉ് നല്ലയ്ക്ക്) എന്നു
 3 *

ജ വചനങ്ങളെക്കൊണ്ടു. അർത്ഥം= ഈ മഹാരാജാവിനെ. അഭ്യന്തരൻ= അഭിനയിച്ചു.

൩൧. ജനാധിപം= ജനങ്ങൾക്കു്. രാമാ... ഉത്സവം= രാമാദിദിനങ്ങളെപ്പോലെ എന്ന് കന്; ആമോദ... ഉത്തരജിം= സന്തോഷത്തിന്റെയും കർതൃസ്വഭവത്തിന്റെയും ആധിക്യത്താൽ ഇളകിമറിച്ചതായി. കം അവി= ഇന്നവിധത്തിലെന്നു പറയാൻ സാധിക്കാത്തതായ ഒരു മനോവികാരം= മനോവികാരത്തെ. ആപ്തരയൽ= ചുറ്റിയതു്. ഉലകിടങ്ങളിൽ= ലോകത്തിന്റെ നാനാഭാഗങ്ങളിലും നിറഞ്ഞു്. കച്ചകൊണ്ടു്= കൃഷ്ണി ഹന്ത! = ധർമ്മപ്രകാശം.

൩൨. വസിഷ്ഠവാചം= വസിഷ്ഠമഹർഷിയുടെ ചൊൽപടിക്കു്. വെരജ്ജൈനം= ചുരന്മാരികളായ ജനങ്ങളാൽ. അതത്രം=(ശ്രീ. വി)മടിച്ചുടാതെ. സംഭാരം ഓരോന്നു്= പട്ടങ്ങൾ കേരാനായി. സമ്പാദിതം= കരുക്കുപ്പട്ടു്. സംവൃല്ലമല്ലീമധു കണ്ടു് = ചടന്നു മുല്ലപ്പൂവിന്റെ തേൻ കൊതിച്ചു്. വണ്ടിണ്ടു= വണ്ടിൻകൂട്ടം.

൩൩. പ്രജാപാദം വദനം= പ്രജകളുടെ മുഖത്തു്. അന്തരവിസരം= സന്തോഷാശ്രുപ്രവാഹം അരവിന്ദേ മകരന്ദഃ ഇവ= താമരപ്പൂക്കളിൽ കയ്യവെന്നുപോലെ. ആവിർബ്ബഭൂവ= പ്രത്യക്ഷമായി. ഈ ഉപമയ്ക്കു പുറമെ ഇനി ഒരു ഉൽപ്പേക്ഷകൊണ്ടു് അതിനെ കവി ഭംഗിച്ചി അലങ്കരിച്ചു സമർപ്പിക്കുന്നു. അഭിഷേകദിനോ ഭവിത്രീം= അഭിഷേകദിവസത്തിൽ ഉണ്ടാകുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന രാമസ്വ കാന്തിം= രാമന്റെ ശോഭയെ. ആദരേണ= അതിപ്രീതിനിമിത്തം; ചക്ഷുഃ പ്രക്ഷാല്യ വീക്ഷിത്രം ഇവ= കണ്ണു കഴുകി നോക്കുവാൻ എന്തു തരണം എന്നു ഹർഷാശ്രുപ്രവാഹം മുഖം

കുതമായ ഉപമയും ഈ ഉല്പ്രേക്ഷയും തമ്മിൽ പരസ്പരസംഭവക്ഷ
 തപില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ഇവിടെ തിളതബദ്ധന്മാരായ നംസൃഷ്ടി.
 ൩൪. രാജാവു്. ആരൂഢമോദം = സന്തോഷത്തോടുകൂടി. ഇതി
 = യുദ്ധത്തെ. വാചം ഉവാച = ചാക്കിനെ ചൊല്ലേ. തവ = നി
 ന്റെ. അസേ = ചുരുവിൽ. മമ = എന്റെ. ഭൂഭരണം ഭാരം = രാജ്യ
 ഭരണ എന്നുള്ള ചുരുക്കിനെ. നിധായ = ഇക്കി വച്ചിട്ടു്. ഞാൻ
 സൈപരം = സ്വസ്ഥമായിട്ടു വാഴിപ്പതിൻ. അതീവ = ഏറ്റവും.
 ക്ഷത്രുഹരി = തൽപര്യമുള്ളവനായി ഭവിക്കുന്നു എന്നു പാഞ്ഞു എ
 ന്നു് അനവധം.

൩൫. ധരണി...വാസിനാം = ഭൂമണ്ഡലത്തിൽ വാസി
 ക്കുന്ന. ദേഹഭാജം = മനുഷ്യരുടെ സീമാവിതം. ആമോദംഭോ
 റിധിം = കരകവിത്തതയേ സന്തോഷസമുദ്രത്തെ അധികം ഉ
 ച്ചാലയൻ = ക്രമം കാളം വെച്ചിട്ടുകൊണ്ടു്. (ചന്ദ്രോദയത്തിൽ
 വേലിയേറ്റമുണ്ടാകുമല്ലൊ) ഉജ്ജ്വലാതമാ = പ്രകാശത്തോടുകൂടി
 യ. കീമം = അധിപം. പ്രഥിതമഹിമാ = പ്രസിദ്ധമായ മഹത്വ
 തോടുകൂടിയ. രാമ...നാമം = ശ്രീരാമോദീഷകം എന്നു പേ
 രോടുകൂടിയ. സഃ പൂണ്ണ വിയുഷധാമാ = ആ പൂണ്ണ ചന്ദ്രൻ. ശ്ര
 ശ്രഭേ = ശോഭിച്ചു. ത്വചലകാരം.

ഗദ്യം ൧. ഹര ഹര ശിവ ശിവ = ആത്മയുഗ്മ്യചക്രിചാ
 യം; അഭിനേക...വിശേഷാൻ = ക്ഷീഷ്ടകോസവത്തി
 ന്റെ മഹാഘോഷങ്ങളെ. പുരവരം = മഹാപട്ടണം. അഭിനവ
 ...സലിലേഷു = ചുതിയ ചാനിനീവിൽ മൃഗമദപങ്കംകൊ
 ന്നു് = കസ്തുരിച്ചരകൊണ്ടു്. ധരണീന്ദ്രാണാം = രാജാക്കന്മാ
 ക്കു്. ചതപരവീഥികൾ = തെരുവുവഴികൾ. കലിതവിതാനം =
 വിതാനിച്ചു്. കമലാക്ഷിണാം = ശ്രീകൾക്കു്. വേശ്വരമണ്ഡ

ഉിൽ = വശ്യാവൃകച്ചുടെ വീഴുക. ഉിൽ. പൃത്തുകിൽ = മിനുസമുള്ള
 വസ്തുക്കൾ. ഭൂഷണം = അലങ്കാരം. വെണം = നിറപ്പിക്കുക. അ
 ജ്ഞാനം = മഷി. മുരണ്ടു് = മുളി. വാറകജാതികൾ = പാറകൾ. വാ
 യ്നാവർ. സകലജനാനാം = എല്ലാജനങ്ങളുടേയും; ഗുണഗണം
 = ഗുണത്തികൾ. കേചനം = ചിലർ. അണിമുടി = കിഴിടം. തോ
 ന്നാതോ = താനുകയില്ലെ? “നട്ട... ..വന്നു” ശൈലീപ്ര
 യോഗം = പ്രയത്നം ചെയ്യുവാൻ അതിന്റെ ഫലം അനുഭവിപ്പാൻ
 തയ്യാറാകുവാൻ എന്നു ഫലിതാർത്ഥം. നൂറാം = നിത്യം. നായരുനെൻ
 = നീതി അറിയുന്നവൻ. വത്സൻ = ഉണ്ണിയായ രാമൻ. വത്സല
 ഭാവം = വാത്സല്യം. അവിഭയം = അജ്ഞാതം. സ്വപകൃഷ്ണ
 രിക്തികളാകുന്നഭയം. ബഹുമതി = ബഹുമാനം. മാത്സ്യ
 ത്തിൻ = ശബ്ദം. ജനാനികൾ = ജനങ്ങൾ. (ഇവിടെ മേൽവ
 രാൻ പരകന്ന ദോഷത്തെ ജനാഭിപ്രായമേക്കി കവി വെളിപ്പെടു
 ത്തുന്നു) കിരളി = ഏഷണി. വെക്ത്രം = ഭയവാട്. പിണയ്ക്കുക = പി
 വികൃഷ്ടം. (വിദോധമുണ്ടാക്കുക) മകുടം = കിഴിടം. ഇടനില = ഉ
 ണ്ടാകുമോ ഇല്ലയോ എന്നുള്ള സംശയം. ഭൂസുരസംഘം = ബ്രാഹ്മ
 നൻ. ഏവം = താഴെ പറയുന്നപ്രകാരം. മുഷ്ടാവൃഷ്ടി = മുഷ്ടമാകുവ
 ണ്ടുമുള്ള അഷ്ടി; മുഷ്ടം = വയർനിറയ. അഷ്ടി = ഉണ്ണു. പേർത്തി
 ലെങ്കിൽ പകർത്തി എഴുതിയിട്ടിരുന്നില്ലെങ്കിൽ. പട്ടോലം = പണയം
 ഏടു. പഞ്ചാക്ഷരി = പഞ്ചക്ഷരിയെന്ന മന്ത്രം. കാത്തന്മാർ =
 വേദത്തിൽ വിദഗ്ദ്ധന്മാർ കാത്തന്മാരെ നോക്കുന്നവരുടെ കൂട്ട
 ത്തിൽ പഞ്ചാക്ഷരി (നമസ്കീവായ) എന്ന മന്ത്രം പാലം അറിയം
 അവാഭണ്ടനും, അവരെ കലശ്ശൽ കൂട്ടുന്നു). ജാതി = അനേകം വ്യ
 ക്തികളുടെ സമുദായം. പ്രപ്തി = അതിയിലുൾപ്പെട്ട ഭാരവാ
 സ്യം. പടം = കടം; പടം = വസ്ത്രം; പൂതാതന്ത്രം = ചിലന്തിവല (മാ
 നായ) പൂണാക്ഷിരം = ചില പട്ടുകൾ ഇഴയുന്നവർ അക്ഷരങ്ങളു

യോഗം കേശ്വരീയോഗം=ചന്ദ്രന്റെ കേന്ദ്രത്തിൽ വ്യാഴംനിന്നും
 ലുണ്ടാകുന്ന ഒരു യോഗം; ധൃതധൃതയോഗം=ചന്ദ്രന്റെ രണ്ടിലും
 പന്ത്രണ്ടിലും ആദിത്യനൊഴികെയുള്ള ഏതെങ്കിലും ഒരു ഗ്രഹം നി
 ന്നാലുണ്ടാകുന്ന ഒരു യോഗം; ഇനി പറയുന്ന യോഗങ്ങളെക്കൊണ്ട്
 ചിതകാരനായ കവിയുടെ സൃഷ്ടികളാണു. ചിന്നക്കണ്ണൻ = കണ്ണട
 യായിരിക്കണം. പരൽപൈക്കുറ = വിവിധസ്ഥിതി. അപശബ്ദ
 ത്തിൽ = ശബ്ദശൃംഖലയിലാതെ; അപശൃംഗിമിശ്രജ്യാകളും =
 അപസപരത്തോടുകൂടിയ ജ്യോതിഷം പദം കൃതി..... ആമൃതം =
 ഭഗവതന്റെ കല്പന; നിലിമ്പന്മാർ = ഭഗവതൻ. പ്രാശ്നികനി
 വരണം = പ്രശ്നങ്ങളുടെ കൂട്ടം; കഥചന്ദ്രോഗം = ഒരു ഭഗവതു്. പൂ
 ക്കച്ചു = പണ്ടത്തെ നാട്ടുകേന്ദ്രം അരയിൽ മുറുകിക്കെട്ടുന്ന ഒരുതരം
 കച്ച. പൂത്തൊപ്പാരം = കൂമ്പൽ തലക്കെട്ടു. കൈത്തോൽ = കയ്യ
 തയായ തോൽ. പരശപഥം = ഏകദേശം വെൺമഴുപോലെയുള്ള
 കറയുധം; ചേകം = അകമ്പടി. (സേവകം = ചേവകം ചേകം എന്നു
 പദപരിണാമം). മററാർ = ശത്രുക്കൾ. പ്രാമ്മിക്ക് = ബ്രാഹ്മണർ.
 ഉമിത്തതു് = ഉപ്പിയതു്. ചെറുമികൾ = ഭാസിമ.ൾ; കിം കിം
 ബഹുനാ = വളരെ വിദ്വരിച്ചിട്ടുള്ളവർ. കിഴ് പ്പെട്ടം = താ
 ണാപാകം. ഗീഷ്ണിതി = വാക്യപതി. (വ്യാഴം) (ജ്ഞാതിരി പച്ചമല
 യാളത്തിൽ ഗദ്യമെഴുതുവാൻ യാതൊരു പ്രയത്നവുമില്ലാത്ത ഇരുക
 വിതന്നെ ഒരു മലയാളപദം കണിമാണാൻ കിട്ടാത്ത സംസ്കൃത
 ശബ്ദങ്ങൾ ദക്ഷിണേഷ്വരീയുക്തം ചെയ്യും).

൩൭. പ്രാശ്നേ = കേരം ചെയ്തതായ. അസ്തിൻ അഭി
 ഷേകോത്സവേ = ഈ അഭിഷേകം മറ്റൊരു സമയത്തിൽ. ദിഗന്തേ =
 എല്ലാ ദിക്ഷകളിലും; പൂരിച്ചു = നിറഞ്ഞു. മമ്മാ = ആത്മ്യം;
 സൈപരം = സുഖം വൃദിയേ = ഉഷ്ണി. വിശപലോകിക്ക് = എ

ല്ലാജനങ്ങൾക്കും. മംഗലജലധി=ശുഭങ്ങളുടെ ഇരിപ്പിടം; ശ്രീ രാജവിജയം.

നവ. അഭിഷേകകർമ്മം വൃഷ്ടം=അഭിഷേകത്തിനുണ്ടു ആധാരങ്ങളോടുകൂടി. അത്യദാരം=അധികം ശ്രേഷ്ഠമായ. നൃപാസനം=നിരന്തരനത്തെ. അത്രദ്രവമാൻ=കയറി; കില=(പ്രസിദ്ധിവാചകം) എന്നു പ്രസിദ്ധമായി. ശൂരാശയം കടില മന്ദര എന്നീ=ശൂരാചിത്തയും, കളവുകൾക്കുവേണ്ടിയായ മന്ദരയോഗികളോകത്തിലുള്ളവരെല്ലാം.

നന്ദ. ബന്ധുരണി തിരളം=നല്ല ശുദ്ധിയുള്ള. പത്മിനീവാരിപുരം=താമരപ്പൊഴുതിലെ വെള്ളത്തെ. സൈരിഭം=പാശു. അഗ്രേ=മുഖം. രാമ.....കേശുരുമലം=രാമദീക്ഷേപവർത്തനം കേട്ടു സന്തോഷത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു. മധ്യമാംബാഹുദയമലർ=നടുവിലെ അമ്മ(കൈകേയി)യുടെ ചിത്തത്തെ. ശൂര.....ക്ഷേപഭിഷേകം=പരദ്രോഹകരങ്ങളായ വാക്കുകളെക്കൊണ്ടു്.

രം. ഹേ വിരസ്യതേ!=വീരനായ പുത്രനെ പ്രസവിച്ചുവല്ല! വിളിപണിപ്രായം=പുരുഷം ഒരു ദാസിയുടെ നിലയിൽ. സുവതിഷ്ഠം=പ്രമാണനായ രാജിയോടുകൂടിയവർ, സുചന്ദ്ര) കേശസലയം. നിർല്ലജ്ജം=നാണമില്ലാതെ. ശിരസി=തലയിൽ. കൃത്യം=മെയ്യെടുത്തു് (എഴുതപ്പെട്ടതു) വൈധസീ=ബ്രഹ്മാവിൻറേതു. രേഖം=എഴുത്തു. (തലയിലെഴുത്തു).

ഗദ്യം ൨. ദശ.....വല്ലഭേ! ദേവി!=ദേശമന്ദാരം ജാതിന്റെ പ്രിയ പത്നിയായ തമ്പുരാട്ടി! “പോലേ.....കൈവരാ”=നല്ലതുവരണമെന്നോണം പുല്ലാക്കും ആഗ്രഹം. എന്നാൽ അതു എല്ലാക്കും അധിഷ്ഠിപ്പിച്ചു് എന്നു ലോകകാകതിയെ ശൈലീപ്രഭാണ ഉപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നു.

നീതി=നയം. (രാജനീതിജ്ഞാനം) കോസലേന്ദ്രാത്മജാ
=കൗസല്യാ. യാവനാസ്ത്വം=യോറാസിസ് (വൃത്തികൾ). അനപഥം
=ദിവനേന “തേകലൈക്കാച്ചതേ തങ്കൽ വീഴ്” ശൈലീ
പ്രയോഗം. “നൻറെ പുത്രൻ രാജ്യം ലഭിച്ചുവെങ്കിൽ നിനക്കു ഗുണം
അനുഭവിപ്പാൻ ചഴികയുളു” എന്നു ഫലിതാത്മം.

അതുകിട്ടുവാനുള്ള വഴി പറയുന്നു:—

വരദപദപം=രണ്ടു വരങ്ങൾ. ഏതേനം=ഇവനാൽ (ഭഗവാ
നാൽ) ഭവതൈ=ഭവതിയ്ക്ക്. ദിത്തം=നൽകപ്പെട്ടത്. വനാ
നേയ്യം=കൊടുക്കുക. തപദിയാത്മജനം=നിന്റെ പുത്രൻ. അ
ത്മരാജ്യത്തെ=തന്റെ രാജ്യത്തെ. വരിച്ചാൽ=ആവശ്യപ്പെ
ട്ടാൽ; (ആ രണ്ടു വരങ്ങളും ഇവ രാജാക്കിത്തരാണമേൻ). അത്ര
രാജ്യേ=ഇതു രാജ്യത്തിൽ.

രഥ. അലംബു.....ദോഷാൽ=വലുതായിട്ടുള്ള കൊടു
ക്കാറുതട്ടി കൂട്ടിമുട്ടുകയാൽ. ശീതള... ..വദിംഗം=തണുപ്പ
ള്ളവള്ളത്തെ വെടിപ്പാക്കുന്ന മഴക്കാടിപ്പനിന്നിറകുവേണ്ട അശ്വനിഃ
ഇവ = ഭയങ്കരമായ ഇടിത്തിയ്ക്കു എന്നു ചൊല്ലേ. അഥ... ..സേ
വ്യാൽ = ജനങ്ങളുടെ സുഖത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതു് ആയ. മന്ദമരാ
ദേദിവാക്യാൽ = മന്ദമരയുടെ സ്വപ്നമായി ഏഷണി പ്രയോഗി
ച്ചു മരിപ്പിക്കുന്ന വാക്കുനിമിത്തം; അതജ്ഞാപ്യാഃ അവി ദൈ
വ്ജന്ത്രം അത്രസിൽ = ഭരതന്റെ അത്ഭുതം ദൈവജന്ത്രം (ദൈവനസ്വ
ഭാവം) ഉണ്ടായി; ഫന്ത! = ആശ്ചര്യം.

രഥ. ശരമുദിയാ = ദർബ്ബാധിയായ. കൈകയീ; കണ്ണ
മൂലേ = (രാജാവിന്റെ) ചെവിയിൽ; മേ ധന്യാത്മൻ! വരയ
ശം = രണ്ടു വരം. ഇതി = എന്ന് (ആകുന്നു). മേ = എന്റെ. പ്രാത്മ
നാ = യാചന (അഭ്യർത്ഥന). കീർത്തിസിന്ധോ! = എന്നു സംഭിപ്രായ

മരയ വിശേഷണം. പ്രതിജ്ഞാഭംഗം ഏജിത്തികാരണമാകുമെന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

രന്മ. സവിത്രകുലവതംസം = സൂര്യവംശംപങ്കാരമായ രാജാവു. ഏവം=ഇങ്ങനെയുള്ള. ശ്രവണ.....വാണിം=ചെവിക്ക് പുസ്തകമായ വാക്കിനെ ആകർണ്ണിച്ചോടിക്കൂട്ടി. തുണ്ണിം=വേഗത്തിൽ. വിവശതയൊട്=പാരവശ്യത്തോടുകൂടി. മോഹം ഉൾക്കൊണ്ടു് =മോഹിച്ചു്. മഹാത്മാം=മഹാശയനായ അദ്ദേഹം. അധികദീനം=വളരെ ദുഃഖിതനായിട്ടു്. വാചം ഉച്ചയേ=പാഞ്ഞു.

രര. മേ ക്വിനാവൃദയേ! കുമാരൻ=ഉണ്ണിയായ രാമൻ. കാനതാരേ=ദുശ്ശമമായ വനത്തിൽ. അനപഥം=ഭിയാനവും, കഥം സഹതേ=എങ്ങനെയെ സഹിച്ചു. ഇമ്മേ=ഇതു എനിക്കു്. തന്ത്രജ്ഞം=നിന്റെ പുത്രൻ. അധ്യാധിപത്വം=പങ്കരി രാജ്യത്തിനുള്ള അധിപത്വം.

രദി. മന്ദഭാഗിനി=ഭാഗ്യമെട്ടാതെ. രാജ്യ.....അധികാരം=രാജ്യസൂചന അനുഭവിച്ചുവന്നുള്ള അധികാരം. വത്സലത=വാത്സല്യം. ദ്രവ്യപ്രതിജ്ഞാ=ഉറപ്പായിട്ടുള്ള പ്രതിജ്ഞയെ. മേ മനവംശകേതോ!=അല്പമായ മനുവിന്റെ വംശത്തിനു് അപകാരമായിട്ടുണ്ടോയോ!

രന്വ. അയ്യോ!= (ചെറുപുഷ്പനിപാതം) വിവിനഭൂവി =കാട്ടിൽ. ധൃതം കൈതുകം കൈവെടിഞ്ഞു് =അലിപുഷ്പം മംഗളത്തിനായിക്കെട്ടിയ കാപ്പം കളഞ്ഞു്. തന്ത്ര്യം=അവന്റെ (രാമന്റെ) അഭിപ്രായംകേ = അഭിപ്രായത്തിൽ. ലോകകൈതൃന്മലം=

ലോകത്തിന്റെ (ജനങ്ങളുടെ) സന്തോഷാധിക്യത്തെ. പ്രാണാവ
 ഗൻ=മരിക്കേണ്ടവൻ; ക്രമം=എങ്ങനെയെങ്കിലും. ധർമ്മീ
 ത്രം=ധർമ്മം വിട്ടവരല്ല. യോ=യോജനിച്ചു. മോചനം=മോചനം
 യോ മോചനം=മോചനം; ആയുഗാന്തം=ആയുസ്സുടെ അവസാനം;
 കീർത്തികേട്=ഇത് ഈ ഭൂമിയിലായി; നിൻകലം=നിന്റെ വം
 ശം (മോക്ഷദാനം). കഥം=എങ്ങനെ സന്തോഷം=സന്തോ
 ഷം.

ര്. തവ മകനം=നിന്റെ പുത്രൻ. ഇമ്മേ=ഈ എ
 ന്റെ വത്സൽ=മുറ്റം (രാമൻ) വിവിനാസീമനി=വനത്തിൽ.
 കർമ്മം=യോഗം. അറിയിൽ=അവസാനിച്ചു. ഈ=(വിഷ്ണുവ
 കനിപാതം) ആധുനം=പുഷ്പം. വിധിനം=ദൈവത്താൽ.
 ഞാൻ ഹതം=ഹതനായി (വഞ്ചിതനായി.)

ര്യ. തസ്യ=അവൻ. താരവീണാം=മരങ്ങളെ സംബ
 ണിച്ചവനായ. തപശ്ചം=തൊലിക്കട്ടെ (തൊലിക്കട്ടെ കൊണ്ടു)
 കീർത്തിനം=കർമ്മം. വാസം=വാസസ്ഥി (വാസം) ഭവതു=ആയിക്കൊ
 ണ്ടുണ്ട്. (മോചനവും സുഖവും ഇല്ലാത്തവരുടെയും മരിക്കേണ്ടവനായ
 രാമൻ മരവിച്ചു ഉടുത്തു കൊടുത്തു.) അവൻ ധന്യഃ=ശാന്ത
 ണ്ടായ മരയാത്രയ്ക്കും അന്തഃകർമ്മം ചെയ്യുന്നവനും. ഭവന്തി
 നി ച ഭവന്തു=എന്നിടത്തു ഭവിക്കട്ടെ. (മരണാനന്തരമായ
 ഭവനങ്ങളിൽ വാസിക്കേണ്ടവനായ അവൻ മരണാനന്തരമായി വ
 സിക്കുകൊണ്ടു) ഹേ കൈകേയി! തപശ്ചേതസഃ അവി ക
 റീനാനി=നിന്റെ മനസ്സിലേക്കു കഠിനമായ; ശിലാതലാ
 വി=പറപ്പുറങ്ങൾ, തസ്യ=അവൻ; കഥം ശയനാനി ഭവേ
 യഃ=എങ്ങനെ ശയനമായിട്ടു ഭവിക്കും? (നിന്റെ മനസ്സിലേക്കു

ന്റെ (നിയമിയുടെ) ബലാൽ = ശക്തിനിമിത്തം. ഫേ കൈകേ
 യി! തപയി = (തപം റിഷയീകൃത്യ) നിന്നെ സംബന്ധിച്ചതായി;
 ജാതപൂർവ്വം ഉപയമം = മുന്പുണ്ടായ ഉപയമം = (വിവാഹം) മരം =
 എന്നെ. ഉപയമം = യമന്റെ സമീപത്തെ. (മാണത്തെ) നായതി
 = പ്രാപിച്ചിടുന്നു. (പ്രാപിച്ചിടം) ഇതി = എന്ന് (അർത്ഥം) മന്വേ =
 ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

31. ഫേ അനുവമഗുണഭ്രമേ! = സതുലഗുണനിധിയായ
 യുജ്ജാപവ; പുത്രമോ ഫേന = പുത്ര സംബന്ധം നിമിത്തം; സ
 ത്രോപപ്പവം = സത്യഭംഗത്തെ. മനസി = മസ്തിഷ്കം. അനുവമഗു
 = എന്നാൽ ചലനമായ ചാരു കീർത്തിക്കും = നല്ല യശസ്സിനും, ക
 റാമ അഴകിത് = ചലനം കേൾക്കുന്നതിനായി എല്ലാതരമേ = എല്ലാവരും
 തേ = അങ്ങയ്ക്ക് (പുത്ര സംബന്ധം കൊണ്ടു സത്യഭംഗം ചെയ്യാമെന്ന്
 അങ്ങനെയോടുകൂടി, അങ്ങയുടെ ഞാനും, കീർത്തിയും സ
 ത്വന്വേതപവും കൈവരും മരം എന്നെ, എന്നു വിചാരിച്ചുവെക്ക
 ഞയാൽ നിന്ദാപാപം)

32. ഫേ! പ്രിയേ = പ്രിയപ്പെട്ടവേ! ഈ രാമവിര
 ഹാൽ = രാമന്റെ ദാർശനികപാണ്ഡിത്യം. കിന്നഹൃദയാർ തപാ
 വജ്ജ് = കഠിനചിത്തമായ നിന്നെ വിട്ട്. ഒരു അമരീം പ്രി
 യാം = ഒരു ദേവപ്രിയായ പ്രിയയെ. പൂണ്മാൻ = ആലിംഗനം ചെയ
 ള്ലാൻ. മമ ഗമനം ഉണ്ടു് = എന്റെ യാത്രയുണ്ടു്. (രാമനെ പി
 രിഞ്ഞാൽ ഞാൻ സ്വപ്നം പ്രാപിക്കുന്നതാണ്.) വനഭൂമി നടക്കു
 ന്ന അരയം തനായൻ = കാട്ടുപ്രദേശത്തു നടക്കുന്ന ഈ പുത്രൻ (രാ
 മൻ) അജ്ഞാതപാ = അറിയാതെ (നന്നാസുഭയം) തരു... ..
 ഹാം = മരണവും വജ്രകൊല്ലവും കൊണ്ടു കൊല്ലുന്ന ചുവരിയിരിക്കുന്ന
 ഗുഹങ്ങളോടുകൂടിയ. അയോധ്യാം ഏവ പ്രയാശ്ചിതി = അയോ

മൃത്യുഞ്ജയം എന്ന പ്രാർത്ഥന (രാമചരിതം എന്ന പദ്മപുരാണത്തിൽ) നിന്നും ഉപദ്രവം വിട്ടുപോകാനായി സപ്തർഷിമാർ വിളിച്ചു നിന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം അനുഭവിച്ച സുഖപ്രദമായ ചന്ദ്രപ്രദീപനം അദ്ദേഹം ചെയ്തത് എന്നു നോക്കാം.)

മി. ഭേദങ്ങൾകൊണ്ടും = നിർദ്വന്ദ്വങ്ങൾ ഭവിച്ചാനന്തരം നയങ്ങൾ കൊണ്ടും. അനുനീതികൾ = നല്ല വാക്കുകൾ. അനുകൂലമായിട്ടു പറയുക. വല്ലഭായാ? മനകാമ്പിൻ = കൈകളായിരിക്കട്ടെ. ഭേദം വരാഞ്ഞു = മാറ്റം വരാഞ്ഞതിനാൽ. അത്രയും മാത്രം = ചുരുക്കിച്ച്. നീതിജ്ഞനോടു സമന്വയോടു = നീതിജ്ഞനായ സമന്വയോടു. അനുഭവോഷ് = പറഞ്ഞു.

മി. പ്രതിജ്ഞ = സത്യം. അലംകൃതം = ചന്ദ്രപ്രദീപനം. രാമനോ വേറിടുന്നാൽ = പിരിഞ്ഞാൽ. വിമേഷം അവിന അലം = കരുണിതം. പാലം = പാൽ. ശക്തനാ കന്നതല്ല. മേ ഹൃദയാംബുധേ! = നീതിജ്ഞനാമേ!, രാമൻ (സത്യലംബനവും, രാമചരിതം) എത്രയും പെട്ടെന്ന് അനുഭവം ആകുന്നു. എന്നാൽ ഞാൻ. ധർമ്മവിഹിതം = ധർമ്മത്തെ പുകഴ്ത്തുവാൻ ആർജ്ജ്വം.

മി. മേ = എന്റെ (അവൻ കൊടുത്തിരിക്കുന്ന) വാദപ്രായം വെച്ചിട്ടുമാറ്റം = വെച്ചിരിക്കത്തക്കവിധം നിന്നവ് ഇല്ല. മേ സമന്വ! (എനിക്ക്) മരണത്തിലും കിഞ്ചിൽ = മറ്റും കേടും ഇല്ല.

മി. മമ കർമ്മം = എന്റെ കർമ്മം. അനം = നിന്ദനം. രഹസ്യസാരം = ഗൂഢമായ ഒരു തത്വം.

മി. മുനിസുതം = പ്രസിദ്ധനായ. അനുഭവോഷ് = ആനന്ദം

ഞാനുള്ള ഭൂമി നിമിത്തം. കിലശ.....പുരണേ=കുടത്തിൽ വെ
 ജം നിറയുന്ന സമയത്തിൽ. ശബ്ദവേധി ബാണം=ശബ്ദത്തെ
 ലക്ഷ്യംവെച്ചു മുറിയുന്ന അമ്പ്. തനയ വിരഹാൽ=പുത്രനെ
 പിരിയുന്നതു മേതുവായിട്ട്. പ്രാണാവായം=ജീവനാശം. ശ
 ള്ലപാ=ശവിച്ചിട്ട്. ക്ഷീണം= ക്ഷീണിച്ചവനായി. വൃദ്ധഃ=വൃദ്ധ
 നായ. മുനിഃ=മുനി. അതിശ്രദ്ധാ=വളരെ ദുഃഖത്തോടുകൂടി. മഠം
 =എന്നെ വിളിച്ചു്. അബലോഷേ=പറഞ്ഞു. പറഞ്ഞ പ്രകാരം താ
 ദേ പഠയ്ക്കുന്നു.

ഉപ. റേ രാജൻ! (തപം) മഠം വേശ്യാത്മജം=അല്പഭയം
 രാജാവേ! (അഷ്ട്) എന്നെ വേശ്യാത്മജനെന്നു വിധി=അറിഞ്ഞാലും
 ജനാനി ശുഭജം=എന്റെ അമ്മ ഇത്രന്റെ പുത്രിയാകുന്നു. തൽ
 ബ്രഹ്മഹത്യോ റാ അശംക്യാ=അതു മേതുവായിട്ട്. അഷ്ട്
 ഞാൻ ബ്രഹ്മഹത്യ ചെയ്യുവാൻ പാപമല്ലെന്നു വിഷാദിക്കണമെന്നു
 ഹൈപ്രജാപാലനാവിപുണമതേ!=പ്രജകളെ രക്ഷിക്കുന്നതിൽ
 സമർത്ഥനായ രാജാവേ! (അഷ്ട്) ചിരം നാൾ ഭൂമൗ വാഴ്ക
 =വളരെക്കാലം ഭൂമിയിൽ സുഖമായിരിക്കുക. ഇങ്ങനെ അസൗ
 സ്ഥവിരമുനിഃ=ഇതു വൃദ്ധനായ മന്ദി വ്യാജാവേതം=വ്യാജം
 കൂടാതെ. അസ്മാദം ദിശയിൽ=ഈ സമയത്ത്. നാശത്തിൽ മൃ
 ലം. അത് സമാസനം=അടുത്തു വന്നു. എന്ന്. ഏഷഃ (അ
 റം) മന്വേ=ഇതു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ഉൻ. അഭിരാമത കണ്ടു് = ആകൃതിയുടേയും പ്രകൃതിയുടേ
 യും സുഖകരതപം കണ്ടിട്ട്. 'രാമൻ' എന്നു. ജ, അഭിധാം=ചരി
 നെ. ചേത്തരുളുന്ന നാവുകൊണ്ടേ= വിളിക്കുന്ന നാവുകൊണ്ടു

തന്നെ. അപകാരം=യെ കൂടാതെ. വിവിനോഷ്യം=കാടുക
ളിൽ നടക്കുക.

൬൦. തദാനീം=അപ്പോൾ. നിതിഷ്യ പ്രഥിതഃ=രാജ
നിതികളിൽ പ്രസിദ്ധനായ സുമന്ത്രം. അധികം ആകലാതമാ
=വളരെ പരാഗലപിതനായിട്ടു. ക്ഷിതിവാലസമക്ഷം=രാജാ
വിന്റെ മുഖിൽ വച്ചുതന്നെ. ആയതെല്ലാം ബഭോഷേ=പല
നീതി കൌശലങ്ങളെ പ്രകാശിച്ചു തന്നാലാകുന്ന വിധമെല്ലാം പാ
ശ്ച. സുമന്ത്രവചനത്തെ താഴെ പറയുന്നു.

൬൧. ഹാ! കഷ്ടം! = അത്രയും കഷ്ടം. കേകയേ... ചരിത
മേ! = കകയരാജവംശത്തിന്റെ ഹൃദയസ്സു മുന്തിമത്തായുള്ള ദേവി:
എന്നു സാരം.) മോഹഗ്രസ്തം = മൂഢത ബാധിച്ചതു്. ഇതു് അഴ
ക് = ഇതു നല്ലതാണിയാതി (വിവരീതലക്ഷണം ഒട്ടും നന്നായില്ല എ
ന്നു സാരം.) അകീർത്തിഷഃ = ദുഷ്ശസ്തി. ഇപ്രമേയം = ഇക്കാര്യം.
അകാശം (അകന്നു) മഹാതമാ ഭരതൻ = ഉദാരചിത്തനായ
ഭരതൻ ത്രിലോകീവിഷാദാൽ = മൂന്നു ലോകത്തിലും വ്യസനകര
മായിരിക്കുന്നതും ലോകാക്രമ്യം = ലോകത്തു നിന്നിറങ്ങിയ
തുമായ. അമൃഷ്ണാൽ ദുരഭിലാഷാൽ = ഇതു ദുരാഗ്രഹത്തിൽനിന്നു്.
വീരമേ = നീ മറ്റൊരു മാറ്റം.

൬൨. ഭവനശുഭം ഇയാറും = ലോകത്തിനു മേൽമേൽ വ
രുന്നതു ന. പുണ്യ... കലവി = ശ്രദ്ധയോടെയോ രാമാഭിഷേകം
എന്ന ഉപദേശം. മുടങ്ങിതു് = മുടങ്ങി. എന്നു കേട്ടു്. ആക
ലാപം = പരാഗലപിതം. ജനതാനാം = മനുജന്മാരുടെ.
ദീനവാക്യങ്ങൾ = ദുഃഖപ്രഖരണങ്ങൾ. പാഴ്ക്കരിങ്കല്ല് = കരു വ
കാരവുമില്ലാത്ത കരിങ്കല്ല്. അവശം = അടക്കാൻ കഴിയില്ലതെ

അയ്യോ=എന്നു ഭേദമായി കൃത്യമായി നിർവചനം എന്നിടം നിർണ്ണയം ചെയ്യുവാൻ അധ്യയനം കർമ്മങ്ങളെക്കുറിച്ചും.

നന്മ. വിധിരം=വളരെ ദയനീയമാകുംവണ്ണം. ഇതി=ഇപ്രകാരം. സുമന്ത്രേണ=സുമന്ത്രനാൽ. ഉപാദം=പറയപ്പെട്ടതു്; ആകർണ്ണ=പ്രകൃഷ്ടം. സാ കൈകേയി=ആ കൈകേയം. അതിൻ ചെവി കൊടുത്തെ=അതു പ്രകൃഷ്ടമെന്നു നടിച്ചു്. നാരേന്ദ്രം=രാജാവിനോടു ചൊന്നാൾ. മദിഭിലിഷിതം=എന്റെ ആഗ്രഹത്തെ ജീവനം=ഊണനെ മുനിൽനിന്നേ=മുനിൽ നിന്നു തന്നെ.

ഇതു കേട്ടപ്പോൾ ദശരഥൻ പറയുന്നു:—

നന്മ. നാഃ വൃദ്ധഃഅയം ദശരഥഃ=ആ വൃദ്ധനായ ഈ ദശരഥൻ ഹൃദയമേധിതം=ഹൃദയംഗമന്റെ ധർമ്മത്തെ. ഉപാസ്മേ=സേവിക്കുന്നു. (അനുഷ്ഠിക്കുന്നു) ക്ഷീരകണ്ഠോരാമേണ=മുലകുടി മാത്രമേ വന്നായ രാമനാൽ (വാസുല്യാധിപ്യതാൽ അതിരന്ധം ക്തി) വാവാസഃ=വനവാസം. (വനപ്രസ്ഥധർമ്മം, വിഷേവ്യതേ=സേവിക്കപ്പെടുന്നു. വൃദ്ധകൃത്യമായ വനവാസം, തരണനം, തരണകൃത്യമായ ഹൃദയമേധിതം വൃദ്ധനും അനുഷ്ഠിക്കുന്നു എന്നു ഞ്ഞു കൃത്യവൈചരീത്യത്തെ ഉത്തമം വെച്ചു കാണിക്കുന്നു.)

നന്മ. ശശികാന്തഃ ഗ്രാവാ=ചന്ദ്രകാന്തകുല്ല്യം. രവിരന്താതം=സൂര്യകാന്തകുല്ല്യം അപസ്മയെ. കഥം ഭജതേ=എങ്ങനെ പ്രാപിക്കുന്നു. രാമഃ തു=രാമൻ ആകട്ടെ. മേ=എനിക്ക് ചന്ദ്രനും ഭൂതപി=ചന്ദ്രനും ആയി ഭവിച്ചിട്ടു്. ദാവവാവകഃ ജാതഃ=രാമൻ രാമനായിട്ടു ഭവിച്ചു (വാനാധിപത്യത്തിൽ എനിക്ക് ചന്ദ്ര

നക്ഷത്രങ്ങളെ അധ്യയനം പ്രദാനം ചെയ്യുന്ന രാമൻ, വി. യോഗത്തിൽ
കാട്ടുതീർപ്പാലെയുപദേശം പ്രദാനം ചെയ്തതായി അറിയിക്കുന്നു.

1199. ഹേ പ്രാണാഃ = അല്ലയോ ഏകാന്ത പ്രാണങ്ങളേ!
സദാ രാമൻ = ആ രാമൻ. ഗതഃ = ഗതനായി. വനത്തിലേക്കു പോ
യി. (നിങ്ങൾ) ദൂരം = ദൂരത്തിൽ. തം = അവനെ. അനുപ്രജ്ഞ
= അനുഗമിച്ചു. ജരസാ = ജരപ്പെട്ടു. ജ്ജ്വലന്തഃ = ജ്വലിക്കുന്ന
തൊഴുത (ഉപലക്ഷിതസ്വ) ദശരഥസ്വ = പാദകി ഭവിച്ച കർമ്മ
ങ്ങളോടുകൂടിയവനായ ദശരഥൻ. കൗശലീഃ (ഭവതി) =
എന്തൊരു ശക്തി കവിക്കുന്നു? യാതൊരു ശക്തിയുമില്ല. (അതുകൊ
ണ്ടു) അല്ലയോ പ്രാണങ്ങളേ! നിങ്ങൾ ജീർണ്ണമെന്നായ ദശരഥനെ
വിട്ടു തരണനായ രാമനെ അനുഗമിക്കുക, എന്നു വൈരാഗ്യപ്പെട്ടു
മായ ആ ദശരഥൻ.)

1200. വി മർ വത്സവോ രാമഃ = എന്തൊരു ഉണ്ണിയെന്നു രാ
മനെ. നേത്രം = കണ്ണു തന്നെ. അമർ = അമർച്ച
ത്തിൽ. വിമർ = നോക്കി. സമ്പ്രതി = ഇപ്പോൾ സുമത്രം = സു
മത്രൻ. ഇതി = ഇങ്ങനെ. ധാത്രിശവാക്രം = ധാത്രിയുടെ വാ
ക്കിനെ. ശുചാ = ശുചിയാകട്ടെ. ഗൽഗദനിരുദ്ധഗളഃ = തൊണ്ട
യിടച്ചുകൊണ്ടു മിണ്ടാൻ കഴിയാത്തവനായിട്ടു. തദാ = അപ്പോൾ
ഇണ്ണിം = തൊണ്ടയായിട്ടു. അഭ്രതഃ = ഭവിച്ചു.

1201. രാമൻ അമാത്യ വാചാ = മന്ത്രിയുടെ വാക്കുകൊണ്ടു
താതാഴെ = അപ്പുറം കയറ്റി. ചൈദം = ചൈദം. അപ്രാപ്തം = ദ. ചൈദം

ഞ്ച പരമശമയ മുഖനെത (അല്ലെൻ്റെ) അറവലോക്യ=കുറച്ചിട്ട്.
 അഥം=പിറന്ന. മാതരം=അമ്മേയോട്ട് (കൈകളായിത്തോട്ട്.) ആ
 തങ്കയേതും=(അല്ലെൻ്റെ) ന്യായനകാരണത്തെ അറാപച്ചുട്ടുൽ
 =ചോദിച്ചു. തൽക്ഷണം=അപ്പോൾ. ഗതദയാ സു=ദയയി
 ല്ലാത്ത അവൾ. വചനം ബഭോഷേ=വാക്കിനെ പാശയ്ക്കു.

നന്. അനോന ഭർത്രാ=ഈ ഭർത്താവിനാൽ. പുരം=
 പണ്ടു്. ദന... .നോദാൽ=ദേവാസ്യായുദ്ധത്തിൽ ഉണ്ടായ പി
 ലുകളെ പാശൻ ശുശ്രൂഷ ചെയ്തുകൊണ്ടു യിർത്തിനാൽ. മേ=എനി
 ക്കു്. വരദപയം ദത്തം=ഐയം വരം നമകുട്ടുപുനഃ=പിന്നെ.
 വത്സൻ ഭർതൻ=എൻ്റെ മക്കനായ ഭർതൻ. നാട്ടു് അവി
 ലം ഭരിക്ക=നാട്ടു മുഴുവൻ ഭരിക്കുക. വീ കർവാദോ=കാട്ടിൽ
 പോക. എന്നിത്ഥം=എന്നിങ്ങനെ. അത്ത്=(ആ വരദപയം)
 ഞാൻ ഇപ്പോൾ. ഇരന്നീടിനോൻ=താചിച്ചു. അസൗ തേ പി
 താ=ഈ നിൻ്റെ അച്ഛൻ. മദപചനോന=എൻ്റെ ഈ വാക്കു
 കൊണ്ടു്. ശോചതി=ദുഃഖിക്കുന്നു.

റ്റ. അഥ മാത്രവചനം ശ്രുതപം=അന്നന്തരം അപ്പോഴു
 കെ വാക്കു കേട്ടിട്ടു്. മരണീയധാമം=മരണമേഖലസ്ഥിയാടി. മ
 ശ്വ... .ജന്മം=മനോഹരമായ മരണാസ്ഥത്തിൻ്റെ ശോഭകൊണ്ടു
 സുന്ദരമായ മുഖകമലത്തോടു കൂടിയവനായി. ഘനാനഭാവൻ=
 ഗംഭീരമായ ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായ (രാമൻ) ഭർത്സാ അഭി
 വന്ദ്യം=കന്തിയോടുകൂടി വന്നിട്ടിട്ടു്. അത്യജ്ജിതാം അകലു

ഷാം ഗിരം ആമ്പലോടേ = ചുട്ടെ പൊടിയുളളും, ചാമ്പലുമി
ല്ലാത്ത ഉമായ വാക്കിനെ പറഞ്ഞു. ആ വാക്കിനെ തന്റെ പറയുന്നു.

എ. ഫേ അറബി = അല്ലയോ അമേ! ഭരതം = ഭാരതം.
ഭൂഭരതം = ഭൂഭാരം ചെയ്യുന്നതിനെന്നും. ഭീതം കീം = ഭയമുള്ളവനാ
ണോ? അറബി = അറബി. പാവനാൽ = പരിശുദ്ധമായ. വനാൽ =
വനത്തിനെന്നും. ത്രസ്തം കീം വാ? = ഭയപ്പെട്ടു വന്നാണോ? സക
ല (സഗര) കർമ്മം താതം = സഗരവരണത്തിന്റെ അലയാ
നായ അപ്പൻ. കീതം = എന്തു കാര്യമായിട്ടും. ശോചി = ദുഃഖിയാ
നോ? ദിവ്യായാദ സരിതം = ആകാശഗന്ധയുടെ (ആകാശഗന്ധകൊ
ണ്ടു) നീവാപകരണാൽ = ഉദകമിയ ചെയ്യുന്നതിനകാൽ. ല
ഖിം = എപ്പത്തിൽ സാധിക്കപ്പെടാവുന്നതായ. ഇമാം പ്രതി
ജ്ഞം = ഈ പ്രതിജ്ഞയെ. ആവാദ്യം = അങ്ങളെക്കൊണ്ടും. ഇ
ഹ പൂരയിച്ചുതിന്ന ചേൽ = പൂർണ്ണമാക്കുകയില്ലെങ്കിൽ. അയം
= ഇദ്ദേഹം (അപ്പൻ) കഥം പുത്രീസ്യാൽ = എങ്ങനെ നല്ലപുത്രന്മാ
രോടു കൂടിയവനായി ഭവിക്കും? ഭവിക്കയില്ല. (കപിലകുമാരന
ലഭ്യമായ സഗരപുത്രന്മാരുടെ ദുരിതദൂരികരണത്തിനായി "ആ
കാശഗന്ധയെ പാതാളലോകത്തു" കൊണ്ടുചെയ്ത ഉദകമിയ
ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടുമാത്രമാണ് ഭവിക്കാൻ കഴിയുകയെന്ന പ്രയത്ന
ത്തുകാൽ എത്രയോ ഉല്ലാസമായ അപ്പന്റെ ഈ പ്രതിജ്ഞയെ നിറ
വേറ്റുവാൻ അശക്തന്മാരായ അങ്ങളെങ്കിൽ, ആ അങ്ങൾ എങ്ങ
നെ പുത്രശബ്ദത്തിന് അർത്ഥമാകും? അങ്ങനെയുള്ള പുത്രന്മാരോടു
കൂടിയ അപ്പൻ എങ്ങനെ പുത്രവാനാകും എന്നു ചാരമ്പതു സിദ്ധമാ
യ സ്വകലപ്രശ്നിയേയും, നിത്യഭക്തിയേയും, സഹോദരസ്നേഹ
ത്തേയും, സ്വച്ഛനിവൃദ്ധനാണെന്നുള്ള കഴക്കത്തേയും ഇതു കൊണ്ടു
സൂചിപ്പിക്കുന്നു. (ഇതും ഇന്നു നമ്മുടെ വ്യക്തമായ രണ്ടു ശ്ലോക
ങ്ങളും ഭോജ്യവസ്തുവിൽ ഉള്ളതാകുന്നു).

ഐ. മേ = എവിടെ വാളവി = ടി. തന്നമാത്രം
 ണം = മേയം മാത്രം മി. കയെന്നുള്ളത്. ആജ്ഞാവിതം = ക. പ്പി
 ക്കപ്പെട്ടു. വസമൃദ്ധി = ക. നജ്ഞെൻ തലയിൽ. ('വ. തൻ' എന്ന
 തന്നെ പ്രകാശിച്ചു സോദരസ്ഥലം കാണിപ്പാനാകുന്നു.) സക
 ലഭവാദോരം - രാജ്യഭാരം മുഴുൻ. (ഭൂമിയിലുള്ള സകല ജനങ്ങളു
 ളും രാജാവിൽക്കു എന്നു ഭാരം) സ്ഥാപിതം = വയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.
 തൽ - അതു നേരതു ചെയ്തു. ഇഹ = ഇവിടെ. ആ വയോഃ = ബ
 ങ്ങൾ രണ്ടു പാദങ്ങൾ (കർമ്മങ്ങളുടെ) സുകരതാര്യം തർക്കിതാ
 യാം = എപ്പോഴും നോക്കേണ്ടാൻ മേ അർത്ഥം! = അല്ലെങ്കിൽ അല്ല!
 തേ = നിന്നു. മയി = എവിടെ (എന്നെ ചൊല്ലി) ഗർഭിയാൻ വ
 ിഷ്ണവാതം = വലുതായ പക്ഷപാതം (ആനുഭവ്യം) പതതി = പതി
 കുന്നു. (ഉള്ളതായി നോക്കുന്നു എന്നു മാത്രമേതിയെ കാണിക്കുന്നു)

ഐ. മഹാത്മാ = മഹാത്മാവായ (രാമൻ) ആജ്ഞാമാലാം
 ഇവ ശിരസി ആദായ = (അപ്പുറം) കല്പനയെ മാലയെ
 പ്പോലെ ശിരസ്സിൽ വെച്ചിട്ടു. മുദാ = സന്തോഷത്തോടുകൂടി. യാ
 ത്രചൊല്ലംദശായാം = യാത്രപാലം സമയത്തിങ്കൽ ദശരഥൻ
 മുർച്ഛിച്ചു = മാനാലസ്യപ്പെട്ടു വീണു. ആഹ്വതം = ക. ജ്ഞാ! ക. ജ്ഞാ!
 സ്വാമ്യസ്ത്രോപേതം (ശ്രീ. വി.) = തന്നിട്ടു തോടുകൂടി. ആ
 ജ്ഞാവികും ജനിത്രീം = ക. പ്പിക്കുന്ന മാതംവിനെ (കൈ. ക. യി
 യെ) പുരവരാൽ - ഭാഗിയ കണ്ണു നിന്നു. സംപ്രതസ്ഥേ = പ
 പ്പിട്ടു.

ഞ്. രോമൻ' എന്നു കർത്താവിനെ അധ്യാഹരി
 കണം. ദ്രതം = വ. പ. തി. ക. കേ. തുകോ. ലോളിതാം

= മെൻ്റെ പ്രശ്നത്തെ അഭി:മുഖം ചെയ്യാൻ ഭാഗിയെന്നു എന്നു അറിവു കിട്ടിയതിനാലുണ്ടായ സന്തോഷംകൊണ്ടു ഇളകി മറിയുന്നുവളായ് മാത്രം = അമ്മയെ. ജാതധൃതി = (ക്രി. വി.) യെയ്യു:ത്തോടു കൂടി. (തനിക്ക് രാജ്യഭാരമല്ല, വന്നിയാ സമാഹാരം ലഭിച്ചതെന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ അമ്മയ്ക്കുണ്ടാകുന്ന വ്യസനത്തെ സമാധാനവാക്കുകളെക്കൊണ്ടു ശമിപ്പിച്ചു കൊടുക്കുമെന്നുള്ള യെയ്യു:ത്തോടു കൂടി) മാത്രം മാത്രമായ. കോസ... . തനയാം = കൌസല്യയെ. ഖേദവാരിധിയിൽ = ദു:ഖനൂൽത്തിൽ. മതിവൈഭവം = മുഴുവനായ മതി.

90. ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠഃ = മഹാത്മാവായ വസിഷ്ഠൻ്റെ ക്രിയാണാം ജഗതാം = മൂന്നു ലോകങ്ങളിലും. ക്ഷേമം കീരേ = മഹാമന്ത്രത്തെ ചെയ്യുന്നതും, ദേവോ... . ചിരേണ = രേഖാരൂപങ്ങളായ ചന്ദ്രം, ചന്ദ്രം, ശംഖം ഇങ്ങനെയുള്ള അടയാളങ്ങളുള്ളതുമായ തവ കീരേ = നിന്റെ കയ്യിലേക്ക് കിന്താരകന്ദവനാനം രചയ = കൊട്ടിയെ കിടന്നു ചിരിക്കുക. ഇതി നൂനം പ്രതിസരം ഭ്രമമകൃതവാൻ = എന്നു കല്പിച്ചിട്ടു പോകാപ്പോകെട്ടിയത്? (വിവാഹം, അഭിഷേകം മുതലായ കർമ്മങ്ങൾക്കു മുമ്പിൽ, പുരോഹിതൻ മന്ത്രപുസ്തകമായി കയ്യിലേക്ക് കെട്ടുന്ന ഒരു പരടിന്ത്, കൌതുകം, പ്രതിസരം എന്നു സംസ്കൃതത്തിലും 'കോപ്പ്' എന്നു മലയാളത്തിലും പേർ പറയുന്നു).

91. വിരാധാരം = ആശ്രമമില്ലാത്തത്. മധ്യമം... . വിനാ = നട്ടവിലെ അമ്മ (കൈലാശി) യുടെ ശ്രോതാക്കളാകുന്നവയ്ക്കുമാർ പക്ഷിക്കുട്ടിയ്ക്ക്. തിവ്ര... . സാരം = വലുതായ ദു:ഖം സിന്ധുക്കളെപ്പോലായകുമാരന് ഉള്ള നീറിയതായിരിക്കുന്ന. താതസ്യം = അമ്മയെ. അംഗം = ശരീരത്തെ. കഥം ചിത് = ഒരു പ്ര

കാരത്തിലും. ഹേ ദീതിജേതെ! = കാർമ്മ്യം, ചരിയുവാവദേ! മമ = എന്റെ. ജനനി = അമ്മേ! പിരിഞ്ഞീടൊലാ = പിരിയരുതേ.

91. (രാമൻ) ഇത്ഥം പറഞ്ഞു = ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു. ഘന... വിന്നാം = ചലനമുള്ള ദൃഢംകൊണ്ടുണ്ടായ കണ്ണുനീരിന്റെ തടഞ്ഞുകൊണ്ടു ചരവശയായി. നതാ... പുണ്യരീകാം = മുഖമലഞ്ഞ രാശി നിൽക്കുന്നു. ജനിത്രിയേ = അമ്മയെ. നതപര = നമസ്കരിച്ചിട്ട്. വൌരൈ = പരവാസികളാൽ ഉൾഗളഭക്തൃ = (പ്രി. വി.) യുക്തീർ വളർത്തുകൊണ്ടു്. സുചിരം ഉദീക്ഷിതഃ = വളരെ ദൂരം കാണപ്പെട്ടവനായിട്ട്. പ്രസ്ഥായ = ചാപ്തെ. മൈമില... ഭവനം പ്രവേശേ = സീമയുടെ ഗൃഹത്തെ പ്രാപിച്ചു.

92. (രാമൻ) കല്യാ... സുഖിതാം = കലയുപുണ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു സുതുഷ്ടയാത. കാനതാം = തിരുനെ (സീതയെ) സഹസ്ര ഏവ = കണ്ടു. കാനതാർ... കഥയാ = തനിക്കു നവനം ചെയ്യാൻ സഹായി വന്നിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള കഥകൊണ്ടു്. കല്യാഷീലകാര = പരവാശയാക്കിത്തീർത്തു. വിവിനേ = വനത്തിൽ. അരഭോദ... മുടിതാം = ഇടിമുഴക്കം കേട്ടു സുതുഷ്ടയാത. മദൃതീരം = മയിലിനെ. ധനർധപനിനാം = ചെറുക്കാണൊലികൊണ്ടു്. സന്ത്രാസയൻ = ഭയപ്പെടുത്തുന്ന. പുളിനഃ ഇവ = വേടൻ എന്നു, വേദം = കലയാല. (കല്യാഷീലകാര എന്ന പ്രിയയോടു് അനപയം.

93. ഹേ പ്രിയേ! അഹം മഹാവനം ഗമിഷ്യാമി = അല്ലേ മോ പ്രാണവല്ലഭ! ഞാൻ ദണ്ഡകാരണ്യത്തിലേക്കു പോകുന്നു. ഹേ മാനിനി! തപയാ ഇഹ ഏവ വസ്തുവ്യം = സുന്ദരിനി ഇ.

റിക്കെത്തുന്നെ രംഗിക്കുന്നു. യഥാ കന്യ ചിൽ വൃളീകം ന
കുരുവേഷ് = എങ്ങനെ ചെയ്യാം ആർക്കും അപ്രിയം ഉണ്ടാകയില്ല
യോ? തഥാ മമ ഇദം വചഃ തപന്യാ കാര്യം = അങ്ങനെ എ
ന്നെങ്കിലും ഈ വാക്കിനെ (അനുസരിച്ച്) നീ ചെയ്യണം ആർക്കും അപ്രി
യം ഉണ്ടാകാതെ നീ ഇവിടെത്തന്നെ ഇരിക്കണം എന്നു സി
ദ്ധമാണ്.

അതിനു സീത പറയുന്ന മറുപടി താഴെ ഒരു പ്രാകൃതശ്ലോകം
കൊണ്ടു പറയുന്നു.

പുറം നരേന്ദ്ര... .. വാദോ = രാജാക്കന്മാരുടെ കീഴീട
ങ്ങളുടെ അഗ്രങ്ങളാൽ സ്തംഭിക്കപ്പെടുന്ന പാദങ്ങളോടു കൂടിയവനാ
യ. താരേന്ദ്ര = അച്ഛനെക്കൊണ്ട്. മേ = എനിക്കു. കീം വാ =
എന്താകുന്നു? (എതു പ്രായാജനമുണ്ടു്.) വാസവ... .. അച്ഛ്യോ
സിന്ധാ = ദേവന്മാരെ മഹത്തമരായ സിന്ധവസന്തതിൽ ഇരിക്കണവ
ന്നായ. ശപത്നേരേണ = അന്താറിന്റെ അച്ഛനെക്കൊണ്ട്. മേ കീം
വാ = എനിക്കു എന്താണു (വിചിച്ഛിപ്പാനുള്ളതു്) ദേവ! കൈസല്യാ
സുഖ! = അല്ലെങ്കിൽ കൈസല്യാനന്ദപ്രദനായുള്ളോരുവ! യത്ര തവ
ചരണേ വന്ദാമി വന്ദാമി വാ = യാതൊരിടത്തു് അങ്ങയുടെ
പാദങ്ങളെ (അഥാ) വന്ദിക്കുകയും, സദന്താഷിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന
വരാ? യതഃ വന്ദാമരി തേ ദേശാഃ ശിരയഃ ച സത്യം മേ
വല്ലഭാഃ = ചാട്ടിലുജ്ജ്വല പ്രദേശങ്ങളും, പദ്മതന്ദ്രവും നന്ദ്രമയയിട്ടു്
എനിക്കു പ്രിയപ്പെട്ടവയാകുന്നു. (പത്രവത്തിലായ അച്ഛന്റെ അടു
ക്കൽ താമസിച്ചാലും, ഇത്രോളം സനസ്ഥനായിരിക്കുന്ന ശപതന്ദ്രന്റെ
കൂടെ വാസിച്ചാലും എനിക്കെന്നൊരു സന്തോഷമുണ്ടാണെന്നതു്;
അങ്ങയുടെ പാദങ്ങളെ വന്ദിക്കാനും ശ്രദ്ധിക്കുവാനും സംഗതി വര
ുന്നതായ പ്രദേശം, കാഴ്ച മലയം എന്തൊരുലും അതു തന്നെയാ
ണു് എന്തിന്നു സുഖമാരമായിട്ടുള്ളതെന്നു താല്പര്യം).

പ്രഥമം ഹേ വൈഭേമി! = വിഭവരരാജപുത്രി! (തവ = നി) ആദൈവ ഏവ = മന്വതനെ. കൃശോദി = പുകച്ചായ. ഉദരം = (മധ്യ)പ്രദേശത്തോടു കൂടിയവളുട; പുനഃ = പിന്നെ.. ക്ഷപതടീഭാരേണ നഗ്രാ = സ്തനങ്ങളുടെ ഭാരംകൊണ്ടു കനിഞ്ഞവളും ഭ്രമകനും; കേളീചന്ദ്രമണനം ച. 1) ഏവ സഹസേ = വിഭവനാദത്തിനായിക്കൊണ്ടുള്ള സഹായം (ഉചാത്തുക) ത്തിനു ചോലും നീ ശക്തയായി ഭവിക്കുന്നില്ല; ധോളാവിധൗ = ഉത്തമന്മാലാടു മന്മാൾ; താമ്രസി = കമീണിപ്പിക്കുന്നു; അയി ഭീര! = അല്ല യാ ഭയശീലേ! (നീ) സ്രോതഃ പ്രായാൻ = ആരകൾ, കാടകൾ, കണ്ടകൾ, വെള്ളച്ചാട്ടങ്ങൾ, പരിവർത്തനം ഈ വക നിറഞ്ഞവയും; ദൈരവതുഗാൻ = കയങ്കരങ്ങളായ സിംഹദി ദൃഷ്ടഗങ്ങളുള്ളവയും, അരപുഷ്പാൻ = മന്വപരി പയമില്ലാത്തവയും, ആയ. ഇമാൻ ഭൂഭാഗാൻ = ഈ പ്രദേശങ്ങളെ; കഥം യായാഃ = എങ്ങനെ യാനം ചെയ്യും? (ഉത്രയൊക്കെ ദുർഗ്ഗമമായ വനപ്രദേശത്തിൽ എങ്ങനെ സഞ്ചരിക്കും?)

പ്രഥമം ഹേ പ്രിയേ! ജനകനാദിനി! = അല്ല യാ വല്ലഭയായ ജനക രാജപുത്രി!; തവ = നിന്റെ. പ്രകൃതിവേശലാം ശിരീഷമൃദപീം ഇഗൃശീം ത്തൻ = സ്വഭാവാന സുന്ദരമായും, നെന്മേനി വകപ്പെടുവാലെ ഉദയവും ഇരിക്കുന്ന ഇങ്ങനെയുള്ള ശരീരത്തെ. ഗൃമീത വൃകാനനോ കാനനേ = പിടിക്കപ്പെട്ടവയായ മൗൽപേകളുടെ കണ്ണനാളത്തിലുള്ള അരയകൾ മുറിയെടുത്തായിൽനിന്നു കഴുകുന്ന ചേരകൊണ്ടു ചുവന്നു മുഖങ്ങളോടു കൂടിയ മമ്മന്മാളുള്ള വനത്തിൽ. ശ്രവയിതും (അഹം) കഥം സഹേ = ഭാദി കമീണിപ്പിക്കുവാൻ അഹം എങ്ങനെ സമ്മിക്കുന്നു. (അതു എന്നിങ്ങനെ സമ്മിക്കുന്നുമല്ല).

പുന. തൽക്ഷണേന = അപ്പോൾ. ലക്ഷ്മണഃ = ലക്ഷ്മണൻ.
 കണ്ണി... .. വടം = വെറിയ ശബ്ദമുണ്ടാകുന്നതായ; അന്തഃ...
 ... കഥിതം = അന്തഃപുരം വികൃതമായ ജനങ്ങൾ പറഞ്ഞതായ;
 രാമ... .. ഉദന്തം = രാമാദിക്ഷേപത്തിൽ നിന്നും ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു
 എന്നുള്ള കഥയെ; ആകർണ്യം = ഭക്തി; കോവാൽ = കോവൽ
 മേതുവായിട്ട്; ശിഞ്ചാ... .. പ്രശസ്തി = വിളിപ്പേര് അങ്ങനെ കെട്ടി
 ന്ന സമയത്തു കൈവെച്ചുകൊടുക്കുന്നതിൽനിന്നു പറ്റപ്പെടുന്ന ജ
 യംഗവാക്കുത്താഴ് കൂടിയവനായിട്ട്; സംരംഭാൽ = ഉണ്ടാക്കി
 ക്കും മേതുവായിട്ട്; അർദ്ധമാക്രം = വഴിമദ്ധ്യത്തിൽ വെച്ചുവന്നു;
 ശരയേഃ = അമ്പലക്കുളിയിൽനിന്നു; ശരം അവി ഉലരൻ = അ
 ങ്ങനെ വെച്ചുവെച്ചുവെച്ചുവെച്ചു; അഭയാവൽ = രാമൻ അഭയമാ
 യിട്ട് ഭാവിച്ചു;

ലക്ഷ്മണൻ പറയുന്നു.

പു. താതഃ പ്രേമജ്ജ്വലം അനുചിതം കരോതി ചേൽ = അ
 ങ്ങനെ പ്രേമം (കൈകൾക്കായി സ്നാനം) മേതുവായിട്ട് ചാർച്ചകൊണ്ടുവിടവ
 കളുത്തുനായിട്ട് അന്യോന്യമായിട്ടിരിക്കുന്ന ചെയ്യുന്നതാണെന്നുകിട;
 സഃ പൂജ്യഃ സൻ അവി ത്യാജ്യഃ = അദ്ദേഹം പൂജ്യനാണെന്നു
 ലും ത്യാജ്യനായിട്ട് വിചിന്തനം; ഏതൽ കൈകേയ്യോഃ കചരി
 ത്രം ഇതി ചേൽ. ഇതു കൈകൾക്കായിട്ട് കൈകൾക്കുവേണ്ടി
 കിട; തത്ര (അഥം) കണ്ണുകൾ അസ്തി = അക്കാർത്തിൽ
 അഥം മേനാൻ തെ പ്രവർത്തിച്ചാൻ കൈകളുണ്ടുവന്നാകുന്നു; മാത്ര
 ഭക്തി ദേവനാണെന്നുള്ള മറ്റൊരെയെ ലംബിച്ചു ചിത്തം പാശ്ചാത്താ
 രത്തിയിരിക്കുന്നു) ആർജ്ജ്വരം = ഭക്തിയുണ്ടായ ഭരതനാഥൻ വിക
 ത്തനങ്ങളേ കളങ്കം കർത്തം സ്ഥിതഃ ചേൽ = പൂജ്യനാ
 ത്തിൽ ഭാവിച്ചു വരുന്നവൻ കൈകൾ നിൽക്കുന്നതു്, എങ്കിൽ; ത
 സ്തു ഏവ = അവൻ വന്നിരിക്കുന്നു; മയം = എന്നാൽ. ധനഃ ശ്ര

ജെജുമാവരം സമ്പാദ്യതേ നാൻ = വില്ല ചൊന്നൊന്നൊന്നി
മുഴക്കുന്നതായിട്ടു തയ്യാറായിരിക്കുന്നു നിന്നേയം. (ഭാരതനാമം അ
ഭിഷേകത്തിന്നു വില്ലമായിട്ടു തിന്നി വിടുന്നതെങ്കിൽ അതിന്നു പരി
ഹാരം ഈ വില്ലതന്നെ ചെയ്യുന്നതാണ്).

പുത്ര. യോ ഏതൽ ഏവംകൃതം = ഹൃദയാഭേദനാൽ ഇഹ്
ഇങ്ങനെ ചെയ്യപ്പെട്ടു; സഃ ഭരതഃ ലോഭോ വിലംഘിതഃ
കീം = ആ ഭരതൻ ലോഭത്താൽ (പരദ്രവ്യമയത്ത്) ആക്രാന്തനാ
യോ? അഥവാ = അല്ലെങ്കിൽ; മാതാ = മാത (കൈ.ഭേ.യി) സ്രീല
ഘൃതാം ഗതാകീം? = സ്രീലഘൃതം സാധാരണയായിട്ടുള്ള നിസ്സാരത
യെ പ്രാപിച്ചുവോ? (എന്നാൽ അവർ) മേ മധ്യമാ മാതാ ഏ
വ = എന്തിന്നു മധ്യമായ മാതാവു (ഉത്തമയായ മാതാവാല്ല) തന്നെ
യാകുന്നു. മേ ഗുരുഃ ആത്മാനുജഃ = എന്റെ ഭയ്യസ്ഥൻ, ആയുന്റെ
(ശ്രീരാമന്റെ) അനുജൻ ആകുന്നു; മാതാ താതകുരൂ = അമ്മ
(കൈ.ഭേ.യി) അപ്പന്റെ കുടുംബം; ഇതി മേ ദിതയം ചി
ന്തിതം അവി മിത്ത്വാ = ഇങ്ങനെയുള്ള എന്റെ രണ്ടു വിചാരവും
തൊരാടിട്ടുപോകുന്നു; വിധാത്രാ അനുചാരം കൃതം ഇതി
മന്ത്രേ = ഇമ്മാചിനാൽ (ഇഹ്) അനുചിതമായിട്ടു ചെയ്യപ്പെട്ടു എ
ന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

പുന. ഹേ ശൈശ്വജലധേ ആയു! = അല്പയോ ശൈശ്വ
വിധിയായ ജ്യേഷ്ഠഃ; കാന്താരസഞ്ചാരതഃ = കാട്ടിൽ സഞ്ചരിക്കു
ന്നതുപോലെ; തപൽ പദപത്മയോഃ അരുണിമാ മാ ഭൂൽ =
അങ്ങയുടെ പാദപത്മങ്ങൾക്കു ചുവപ്പുണ്ടാകരുത്. ജ്യാകർഷ
ണാൽ = അങ്ങനെ വലിക്കുന്നതുപോലെ; മേ വാണൈ ഏവ =
എന്റെ കയ്യിനേൽ വന്നു; മനാകുപാടലിമാ പ്രസരതു = കറ
ച്ചുപോകട്ടെ വ്യാപിച്ചുപോകട്ടെ കൈകേരീ..... വചനേ =

കൈകൾ നീക്കി നിർമ്മൂലനത്തിന് കീഴടങ്ങി അപ്പൻ പറഞ്ഞ വാക്കിൽ; ഭവൻ നമുക്ക് മാ സൂത്രം=അങ്ങനെയൊക്കെയായി ഭവിക്കണം; മാമകം ധനം കിഞ്ചിൽ നമുക്ക് വർത്തമാനം=എന്റെ വില്ല കരകൊണ്ടു കനിഞ്ഞതായി ഭവിക്കട്ടെ. (ജ്യേഷ്ഠൻ അനുഭവിപ്പാൻ സംഗതി വന്നിരിക്കുന്ന ഭരണസമയങ്ങളെല്ലാം അതിന്റെ പ്രതികാരം അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്ന് ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്നതാണ് എന്നു തരല്ല.)

൧൭. ഹേ ആയ്! = ജ്യേഷ്ഠ! ഇടം കൈകൾ... വാക്യം ഇതി ആകലയ്യം=ഇതു കൈകൾ നീക്കിയ പന്തയ കരകളിൽ ശാധിക്കുവാൻ മാറ്റി അപ്പൻ പറഞ്ഞതാണ് എന്നു നിശ്ചയിച്ച് പ്രഥമദന്തം ധരണീതലം പരിവർദ്ധ്യതാം=ആദ്യം തന്നതായ ഭൂമിയെ രക്ഷിച്ചാലും (ജ്യേഷ്ഠനെ അഭിഷേകം ചെയ്തു രാജ്യഭാരം എപ്പിച്ചതാണ് ആദ്യം അപ്പൻ കല്പിച്ച പ്രകാരം) ലോക... ഭവൻ=പ്രജാ പരിപാലനം ചെയ്യാത്ത രാജാവിന് ഇഹലോകവും, പരലോകവും ഇല്ല; മോഹം ഏതും ഇതും=ഈ അജ്ഞാനത്തിന് കാരണമെന്ത്? വിരുദ്ധരായവരെ=എതിരാളികളെ. ഞാൻ ഉളോൻ=ഉണ്ടല്ലോ.

൧൮. ഉദഗ്രകോവാൽ=ചെറിയതായ കോവൽകൊണ്ട്. വാക്യം=കൈകൾ. ഇതി വദന്തം=ഇങ്ങനെ പറയുന്നവരായി; വീരം വിജാനജം=വീരനായ ചെറിയ അനുജനെ. ദിവലോക്യം=നോക്കി. ധീമാൻ അസൗ ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ=ബ്രഹ്മണനായ ഈ ശ്രീരാമൻ. അരികത്തു വിളിച്ച് (ചക്ഷുണനെ) ചാരുസ്മിതദ്വയിൽ കാളം ഏറ്റത്തു വാചം=മനോഹരമായ മന്ദവാചനങ്ങൾക്ക് മാത്രം ചെറുത്തു വാക്യം കൊണ്ട്; ദിവദിത്=പറഞ്ഞു.

പുൻ. വസു! ലക്ഷ്മണ! = അല്ലയോ അർജുനയെ ചന്ദ്രൻ;
 അ!; സംരംഭം = കോപാഭവം. മതി; മതി; (നീ) കേൾ. താ
 തശാസനം വാരിച്ചൊന്നിതു് = അച്ഛന്റെ കല്പന വളരെ വലു
 തായിട്ടുള്ളതാണ്. പണ്ടു് ഇഹ വാരിൽ = ഇഹ ഭൂമിയിൽ.
 വിരൂശാസനാൽ = അച്ഛന്റെ കല്പനയാൽ. പലരും അക്രത്യ
 പ്രാരംഭം = ചെയ്യുവാനുണ്ടു പ്രവൃത്തി ചെയ്യാനുള്ള കഷ്ടത. ഇ
 യന്ന വാടു് കേൾപ്പൂ = ചെയ്യതായിട്ടുള്ളി കേൾവിപ്പൂ.

നം ഭൂസുതൻ = പരശുരാമൻ; താതൻ ചൊന്നതു
 കേട്ടു പണ്ടു്. തരസാ = വെളിപ്പിക്കൽ; തന്മാതരം = നന്റെ അ
 പായ, വ്യാവാക്ര = കേൾവി; അറിവിതാം കീർത്തി = എല്ലാ
 വരാലും പ്രാപിക്കപ്പെട്ടതായ അശ്സിനെ. മേ താത! = അല്ലയോ
 നന്മാരേ! പൃഥ്വതൻ യയാതിചൊന്നു; വചസാ = വാക്കിനാൽ;
 താരണ്യം ദിതപം = നന്റെ യെഴുവനത്തെ കൊടുത്തിട്ടു്; അമ
 ഷ്ച = ഇവന്റെ (യാ നന്റെ) വാദംകം = വാദം ചെയ്തെ. അസ്സാര
 കം = സാരം കൂടാതെ; അഹോ! = അത്ഭുതം.

ന്നം. കാശ്യവൻ = ശാശ്വതപ്രജാപതി; താതാ... .. വ
 ശേന = അച്ഛന്റെ കല്പനപ്പടി. ഗോമത്യ = പശുധിംസം; സാ
 യോ! ലക്ഷ്മണ! = അല്ലവനായ ലക്ഷ്മണ! (നീ) പാർത്തുകൊണ്ട് =
 ചാർത്തുകൊണ്ട്; ത്രിഭുവനേ = മൂന്നു ലോകത്തിലും. വിഖ്യാതം =
 പ്രസിദ്ധം; അധ്വനാ = ഇപ്പോൾ മോദം = സന്തോഷം. പിതു് =
 അച്ഛന്റെ; വിരോഗം = കല്പന. ചെയ്തിട്ടുവാനേ = ചെയ്യാൻ ത
 ണെ; വരം = ചുറ്റുമുഖം; ചേതോവാഞ്ചിതം = മനസ്സിൽ ആശ
 ധരം; (ആശയം) ഇഹ അഭിപ്രായത്തെ സമർപ്പിക്കുന്നു. കാനനാതലം

= ചന്ദ്രപ്രഭാതം; ദേഹിനാം = കരച്ചിരിപ്പ്; മോക്ഷാസ്സദം = മോക്ഷ
വിഷിഷ്ടങ്ങളുൾക്കൊണ്ടുള്ള (ശ്രീകൃഷ്ണം).

൯൨. താതാമൃതയേക്കാശം = കൃഷ്ണന്റെ കല്പനയെക്കുറിച്ച്;
ഇത് കാന്താരവാസം = ഉഴവനവാസം. വലുതോ? ബത!
കഷ്ടം! = വലുതാണോ കഷ്ടം! കഷ്ടം! അല്ല; ഒരിക്കലും അല്ല. (വന
വാസം പ്രയാഗമുളതാണെന്നു വിചാരിച്ചു താതാമൃതാലംബനം ചെയ്
യുന്നതു മഹാ കഷ്ടംതന്നെ) എന്നു ശാന്തമല്ല, വനവാസത്തിൽ വള
രെ ഉണങ്ങിപ്പോയിപ്പോയി വഴിയുണ്ട് എന്നു പറയുന്നു; അവി
ടെ, അവിടെ, മുൻപോട്ടു വൃന്ദം = മുനികൃഷ്ടയെ സംബന്ധിച്ച്; വി
ന്ദിച്ചു സംഭവിച്ചുകൊള്ളാം. (സംഭവിച്ചുവന്നു.) ഞാൻ ഇന്നു
താനോ, മമ വിവ്രവചനം = എന്റെ അമ്മന്റെ കല്പനയെ. അർ
ബുരാഗൈഃ = സമുദ്രത്തിൽ; ഭൂധരൈഃ = പൂർവ്വതങ്ങളെക്കൊണ്ട്.
സേതും ആബദ്ധ്യ = ചിറകെട്ടിട്ട് (എങ്കിലും) നിവൃത്തിക്കും =
സംശയം കൂടാതെ; തെളിവിന്നൊടു നടത്തിട്ടവൻ = നടത്തുന്ന
താൻ.

൯൩. വിജാ... ഡംബരം = ചന്ദ്രന്റെ അനുജന്റെ പ്ര
കാശമെന്നു മഹാപാപനശിക്കാതെ; അടക്കി വിനീതിശാലീ = വിന
യത്തോടുകൂടിയവനായിട്ട് (താൻ) പ്രിയസഹജയാത്ര = ഭാഷ്യ
യുടേയും, സമവാദയന്റെയും പ്രകാശമെന്നു പറയുകയില്ല. ഉണ
ർത്തുവാനായി = മഹാപാപനശിക്കാതെ താൻ അറിയിച്ചുവന്നു. അന്തി
കേ = സമീപത്തിൽ, ചെന്നു തൊഴുത്ത്. അതും = അമ്മയുടെ മര
ന്നു എന്നുള്ള കാര്യം ആബദ്ധ്യേ = പറഞ്ഞു.

൯൪. സാലം = പൂക്കൾ; മോഹം = തന്റെ കമിപ്പാലം; അ
കാസേ = കഷ്ടം. ധന്യാത്മാ സമന്തം = മഹാപാപനശിയെ സു

മരുന്നി; താമ്രം കൈകേയിം=ആ കൈകെകയിടയാട്ടം; പുനഃ അ
വി=പിന്നെയും; “ഇതു നന്നല്ല; നിന്മുഖം വശനാശം വരും ക
ഷ്ടം”. ഇതി=എന്ത്; സഹസാ=ബലമായിട്ട്. ബോധയാമാ
സ=അറിയിച്ചു. അതിന്നു കൈകെകയി മരവടി പായുന്നു;

൯൫. കുലിം=വശം; സഗരന്നം=സഗരൻ എന്ന രാജാവി
ന്റെ വശവും ഇതു വന്നെന്നാണ്. ഓ! നീതി സിന്ധോ! =
സകല രാജനീതികളും അറിയുന്നവനാണല്ലോ എന്ന് സഭാബോധ
നം. അടവു=പരിവൃ. അവൻതാൻ=ആസ്സഗരമഹാരാജാവ്.
ഖല...ഗണനായാമം=ദുർഗ്ഗങ്ങളുടെ കണക്കിട്; ഇത്=
ഇങ്ങനെയുള്ള അങ്ങയുടെ വാക്ക്; അലം അലം=മതി മതി;
തേ=നിനക്ക്; നമ്മോട്=എന്നോട്; വിദേപന്മോ? =ശബ്ദ
യുണ്ടോ അല്ലെങ്കിൽ ഇത്ര രാജനീതി അറിയുള്ള വൃദ്ധമന്ത്രിയാരു
അങ്ങു കീഴ് നടപ്പൊന്നും ആലോചിക്കാതെ എ:ന്നാടിക്കുനെ മുള്ളു
പറയുവാൻ സംഗതിയില്ലല്ലോ

അതിന്നു സുമന്ത്രരുടെ പ്രത്യുക്തി:—

൯൬. മഹാത്മാ=യാഗ്യനായ; തന്നരേന്ദ്രൻ=ആ രാ
ജാവ് (സഗരൻ) അസമഞ്ജസകാരിണം=അയാഗ്യമായ കാ
ർമ്മത്തെ ചെയ്യുവനായ; അസമഞ്ജം=അസമഞ്ജൻ എന്ന ചുരു
ക്കം. നിരസിച്ഛ=അടിക്കുളവാതു. വൃസനാങ്ങരം=ചെമ്മാൻ വയ്യാ
തെ പ്രവൃത്തികൾ; ഇത്=ഇത് രാജപ്രവാസനം; അകാരണം=
കാരണം ഉടനെയുള്ള. നിൻ വിക്രമയുഗം=നിന്റെ ശ്രീരതയാകുന്നു.
കരോരേ! =ഇത് ശ്രീരാജ! എന്ന് കൈകെകയി വിശേഷണം.

൯൭. ബഹുഭിഃ വാക്യൈഃ അലം=വളരെ പാക്കതിട്ട്
ആവാഹ്യമില്ലല്ലോ; ദിവാശയോ സദഃ=ദുർബ്ബലിയായ! അവരും. അ
ക്ഷതവൽകൃത്യം=പ്രകൃതിയാ രണ്ടു മരണികളെ. കോകോ

ടം=(?) വാൾക്രെയ്റ്റം ആൻ്റ് = ചാലിനങ്ങളും പാലയങ്ങളും ഉൾപ്പെടെ. അവരെ മുഖ്യരേയും=(സീതാമാലകുമാരന്മാരെ) വാൻറേതെ=ചാട്ടിക്ക്. വാവശീലാ=ദൃഷ്ടം. (കൈ.കേ.യി.വി.ശേഷണം.)

ൻ. ഉദഗ്ര... . റിധി=വെളരെ ചാലിനങ്ങളും വെളരെ ലക്ഷ്മണാഗ്രജൻ=ശ്രീരാമൻ; തൽക്ഷണേണ=അപ്പോൾതന്നെ; നിജ... . ദത്തം=മൺ അമ്മയാൽ (കൈ.കേ.യി) കൊടുക്കപ്പെട്ടതായ. വൽകലയുൾ=മാവിരി രണ്ടും. (കൈ.കേ.യി രാമനും സീതയ്ക്കും ഭാരതാ മരവിരി കൊടുത്തു എന്നും, രാമൻ തന്നിടത്തു ധരിച്ചപ്പോൾ സീത തന്റെ മരവിരി എങ്ങനെ ധരിക്കണമെന്ന് അറിയുകയും രാമന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കി എന്നും, അപ്പോൾ അദ്ദേഹംതന്നെ തന്റെ കൈകൊണ്ട് അതു സീതയെ ധരിപ്പിച്ചു എന്നും അതു കണ്ടിട്ട് അയോദ്ധ്യാവാസികളെല്ലാം ഉച്ചത്തിൽ നിചവിളിച്ചുവെന്നും രാമായണം). ആക്കഥാ=ആകഥയെ. വുകുശ്ശം=വെണ്ണിക്കുന്നു; കറിവാത്മനേ=കറിവാതിത്തന്നായ; ആദികവയേ=വാഴമീകിട്ട്; ദാമഃ ആസ്തു=നസ്സാരം ഭവിക്കട്ടെ (അദ്ദേഹത്തെ ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു; എന്നൊക്കൊണ്ട് അക്കഥ വെണ്ണിക്കുവാൻ ഡാധിക്കുന്നതല്ല എന്നു ഡാഹം). എങ്കിലും അപ്പം വെണ്ണിക്കുന്നു?

ൻ. തഥാ=അപ്രകാരം. വെശരാംഗാദിഃ=പുറം വെട്ടിയിട്ടുള്ളതായ സ്ത്രീകളാൽ; ഗാഭേഃ... . മൺകുടിലികളിൽ ഉൾക്കൊള്ളാത്തതിനാൽ ചാട്ടു ചൊട്ടി ഉൾപ്പെടെ വീഴുന്ന മുത്തുമാലകളുടെ മുത്തുകളാൽ; സന്ദിഗ്ധീകൃതബാഷ്പവിന്ദു=നശിയായ വെള്ളം തുടങ്ങിയവകൾ ഉള്ളിടത്തു കൂടുന്നവെണ്ണ; (ക്രി. വി). തദിതം=ചാട്ടിപ്പു എന്നുള്ളതുണ്ടായി. (ഭാഗത്തിൽ പ്രിയ) കരണമു. യഥാ=യാതൊരു പ്രകാരം. ആമുലതുണ്ഡം=ചിറകുകൾ കടലിൽ ഉൾക്കൊള്ളാത്തതിനാൽ, കഴിയുന്ന വെളിച്ചം കൊണ്ട് ചിറകിനകം

ആത്മരക്ഷയും; വിമിപജരവത്തിഭിഃ= ശ്രുകുകുലൈഃ അവി-
 വി=നഗരവീമി ക.ളുടെ ഇരുഭാഗത്തുമുള്ള ഗൃഹങ്ങളുടെ പുത്തു കൂ
 ടകളിൽ കിടക്കുന്ന വന്ദിതകളാലും; ഉൽക്കം=അതിർത്തണ മനസ്സു
 വെച്ചു. (ക്രി. വി.) ഉൽകുജിതം=ഉച്ചത്തിൽ കരയുക എന്നുള്ള
 തുണയായി; (ക.രഞ്ചതു) ഇവരുടെ പുറപ്പാട് ക.കിട്ട് നെഷ്യർ മാത്ര
 മല്ല, ച.കിടകളും കൂടി ക.രഞ്ചതു പ്പോയി എന്നു സാരം.

സാധാരണമനുഷ്യർ മാത്രമല്ല, മഹാഭയാഗിയും ജിതശ്രീ
 യനമായ വന്ദിതമനസ്സിലുംകൂടി പാരമ്പര്യം പ്രാപിച്ചു എന്നു ചാ
 യനം:—

൧൦൦. അശ്രുരഥിപരിതം രൂക്ഷണ്ണം=ശണ്ണനിർ നിഘ
 ണ്ണൈര്യുകിയ രൂക്ഷണ്ണകളെ; അശോപ്പതാനം=അരൂക്ഷണ്ണകൾ എ
 ന്ന കാര്യംതന്നെ (അപദൃഗ്ഗതിനാ) മഹിത... .തത്പരം=രാമച
 റുന്റെ സാക്ഷാൽ പരമാർത്ഥത്തെ ഉൾക്കൊണ്ടു. കാരണിൻ=
 ഉജ്ജിതം തട്ടി അശോകം വരത്തക്കവണ്ണം കാരണാൻ (സാധാരണജന
 ങ്ങൾ രാമനിൽ മനുഷ്യസാധാരണമായ ഭംഗംകൊണ്ടു കര
 ണയ്ക്കു പോയ താമരകളിലും, മഹാഭയാഗീനായ വന്ദിതമനസ്സി,
 രാമനിൽ വാസ്തവമായ പരമാർത്ഥതയെ ഏകദത്തൽ കണ്ടു
 കൊണ്ടിരിക്കുന്ന എന്നുള്ള ഭേദം കവി വ്യക്തമാക്കിയിരിക്കുന്നു).

വന്ദിതമനസ്സിലും മഹാഭയാഗിയായ കവി വിവരിച്ചു:—

൧൦൧. വിതാംബരം=മരയപ്പട്ടു. വാർ തോത്തം=
 കംഗിയുള്ള. പട്ടുതുകിൽ=പട്ടു വസ്ത്രം. പോൽ=അയ്യകളെ. (സാ
 മന്യരർ മഹാഭയാഗിയുടെ നിലയിൽ മരയപ്പട്ടു ധരിക്കുന്ന അ
 വസ്ത്ര വിട്ടു രാജകുമാരന്മാരും നിലയിൽ കംഗിയുള്ള പട്ടുവസ്ത്രം ധരി
 ച്ചാലും, വനവാസിയുടെ നിലയിൽ മരവിരി ധരിച്ചാലും ഭേദം യം
 തൊന്നുമില്ല; എന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു ചാനം!). അത്ര മാത്രമല്ല, മീ
 ത്തം=അതിലും അധികമായിട്ട്. വിശാലരക്ഷകളെക്കൊണ്ടും=രാമനാ

അടെ വംശനാശം; സീതാവതേം = രാമന്റെ ചരിതം കൈയും
= മാധവമുളള ക. മ. ക. കളല്ലാം. ബാലീവായം, സേതു ബന്ധനം മുത
ലായ. ഇനി ഉണ്ടാകാൻ കാവിയെന്നു കാവ്യങ്ങളെല്ലാം.

ഗദ്യം ന. ലക്ഷ്മണസമിതൻ = ലക്ഷ്മണനോടു കൂടിയവൻ.
രാമശശാങ്കൻ = രാമൻ; കാനനയാത്ര = കാട്ടിലേക്കുള്ള യാ
ത്ര; മുതിന്ന ദശായാം = പാപ്പട്ടപ്പാൾ; പരമപതിവ്രതാ =
ഉത്തമ പതിവ്രത; ജനകതന്ത്രജം = ജനകചക്രീ.

൧൦൨. ഹേ! വിലാസവാവി! = അല്ലയോ ക്രീഡാതടാക
മേ!; തുദ്ദ്രം = നിനക്കു്; സപസ്നീ = ചേലമം (ചേരിക്കളെ) ഹേ പ്രേം
ഹേ! = അല്ലയോ ഉത്തമാ!; പുനർഗ്ഗാനം ഭവതു = ഗനിയും ക.
ണാൻ സംഗതി വരട്ടെ; ഹേ! ക്രീഡാക്രീഡ! = അല്ലയോ ക്രീ
ഡോട്രാനമേ!; അദ്യ (തപം) വിമുച്യസേ = ഇപ്പാൾ (ഞാൻ)
നിന്നു വിട്ടു ചിരിയുന്നു; ഹേ കേളീഡോളേ! = പല്ലക്കേ! (അല്ലെ
ങ്കിൽ ഡോലി) തവ = നിനക്കു്; കഥിതം = (ഞാൻ യാത്ര) പറയ
ുന്നു. ഖാസാഗാര! = അല്ലയോ വാസഗൃഹമേ!; തേ നാമഃ അസ്തു =
നിനക്കു നമസ്കാരം ചേരിക്കട്ടെ; ഹേ ഗുണനികാഃ! = അല്ലയോ മാ
ലകളേ!; (നിന്നു) സർവ്വം = എല്ലാം; സുഖം സ്ഥിയതാം = സുഖ
മായിട്ടിരിപ്പിൻ; വഃ = നിങ്ങളുടെ പരിചാരികാ ഏഷാ = പരി
ചാരികയായ ഇവൾ. (തോഴിയായ ഞാൻ) രാമാനുഗാ വനാഭ
വം ഗച്ഛതി = രാമനെ അനുചരിക്കുന്നവളായിട്ടു കാട്ടിലേക്കു പോ
കുന്നു. (ചരിച്ചറിയയമുള്ളവയം എനിക്കു് കാഠാ പ്രകാശത്തിൽ സു
ഖപ്രദങ്ങളായ നിങ്ങളെ ചിരിയുന്നതു് എനിക്ക് വളരെ ദണ്ഡു
മാണെങ്കിലും, ഭയപ്പെട്ടു പരിചരണത്തിനുവേണ്ടി അദ്ദേഹത്തെ അനുഗ
മിക്കുക എന്നു കൃത്യം ചെയ്യാൻ യാതൊരു ഞാൻ നിങ്ങളെ ചി
രിയുന്നതാണെന്നു് ആശയം).

൧൦൩. ഹേ ചകോരദയിതേ! = ചകോരപ്പിടേ; (അ
6 *

ഫം) ചിരം സ്മൃതവ്യാ അസ്മി=നീ എന്നു മറക്കരുതേ; ഫേ! ഫംസീ!=അരയനപ്പിടേ; തുഭ്രം നമഃ=നിനക്കു നമസ്കാരം; ഫേ ശിതികണ്ണ! തപം ഭൃഷ്ടഃ=അല്ലയോ മയിലേ! ഞാൻ നിന്നെ കണ്ടു; ശിരഃ സംഹര=ചീലി ചുരുക്കിക്കൊടുക്കുക; ഫേ ശാരികേ!=പെൺതടത്ത! അഫം ഗർഭാമി=ഞാൻ പോകുന്നു; ഫേ ലീലാശുക!=ഈ ആൺതടത്ത! മം ന വിസ്മൃരിഷ്യസി=എന്നു മറക്കരുതേ; ഇതി=ഇങ്ങനെ; തയാ=അവളാൽ; വിലാസ വയസഃ ഏകൈകം=കളിക്കാരുള്ള പാമ്പിപ്പാർ മോദാനിനോടും. അത്യാദരാൽ അമത്ത്ര്യ=അധികം പ്രീതിയോടുകൂടിയത്ര പാറഞ്ഞിട്ട്; വിശേപ ജനാഃ രോദിതാഃ=എല്ലാ ജനങ്ങളും കരയിക്കപ്പെട്ടു. (അതു കണ്ടുനന്നവരെല്ലാം കരഞ്ഞു പോയി എന്നു താല്പര്യം) ശാകന്തളം നാലാമങ്കത്തിൽ കണപാശ്രമത്തിൽനിന്നു ശകന്തളയുടെ ചാപ്പാടു നോക്കുക.

ഗദ്യം ര്. അവനതവദനാ=മുഖം താഴ്ന്നവർ; തസവിധേ=അവന്റെ (രാമന്റെ) സമീപത്തിൽ; ഉൽസുകഹൃദയാ=ഉള്ളിൽ താല്പര്യത്തോടു കൂടിയവളായിട്ട്; അകാണേഡ=അനവസരത്തിൽ.

ഹര. ശിരീഷമുദഗ്വി സീതാ=നെടുമ്പി വാക്പുപോലെ ഉദപംഗിയായ സീതാ; സദ്യഃ=അല്പാൾ, പുരീവരിസരേണ=പട്ടണത്തിന്റെ സമീപപ്രദേശത്തിൽകൂടെ. ത്രിചതുരാണി പദാണി ജവാൽ ഗതപാ=മൂന്നുനാലടി വേഗത്തിൽ നടന്നിട്ട്; അദ്യകിയൽ ഗന്തവ്യം=ഇന്നെത്രദൂരം നടക്കണം? ഇതിഅസക്തൽ ബ്രുവാണാ=എന്നു വീണ്ടും വീണ്ടും ചോദിക്കുന്നു; ഉരയിട്ട്. രാമാശ്രുണഃ പ്രഥമവതാരം കൃതവതീ=രാമൻ ഒന്നാമതായിട്ടുള്ള കണ്ണുനീരിന്റെ ചാപ്പാടിനെ ഉണക്കാക്കി; ഈ പട്ടണത്തിന്റെ പരിസരത്തിൽ അല്പം നടന്നപ്പോൾ ഉന്നെ സഞ്ചാരവിനയം

യ ഇതൃദ്വൈപിയിയ ഇനി പതിനാലു സംവത്സരം മൃഗവൽ കരന്താ
രസഞ്ചാരം ചെയ്തിടുന്നതെങ്ങനെയെന്നാലോചിച്ചു ധീരരോദാ
ത്തനായ രാമൻ കരഞ്ഞുപോയി എന്നു സാരം.

(പന്മുദാമായണം)

“ഇന്നെത്ര ദൂരം നടക്കേണമായ്!
എന്നങ്ങു ഭൂയോഽപിഭൂയോഽപിചൊല്ലും
വാമാക്ഷിസിതാജനിപ്പിച്ചു കണ്ണീർ
ശ്രീരാമചന്ദ്രനു ശ്രീരാമ രാമ”.

(രാമായണം ഇരുപത്തുനാലുവൃത്തം)

ഗദ്യം ൫. തദനു=അതിന്നു ശേഷം; മനു....പെരു
മാറ്റം=മനുഷ്യത്തിന്റെ നാമൻ; (രാമൻ) സിതാം=സീതയെ;
മെല്ലെ=പതുക്കെ; നിരസ്തവിഷാദം=ദുഃഖം കൂടാതെ; (ശ്രീ.
വി) ദേശമവചസം=ദേശമന്റെ വാക്കിൻപ്രകാരം; നിവില
ജനോൽകരം=എല്ലാ ജനസമൂഹവും; അഹമഹമികയാ=
ഞാൻ ഞാൻ മുമ്പിൽ എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടി. അസ്തമയാദ്രൌ=
രാസ്മയെ പാട്ടുതത്തിന്മേൽ; തമസാതീരം=തമസാ എന്ന നദിയു
ടെ തീരത്തിൽ; അവിരത....വേദനയാ=എപ്പോഴും കര
ഞ്ഞും ദുഃഖിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നതിനാൽ; ആലസ്യം=ചലിണം; നിദ്ര
തരഥേന=നിശ്ശബ്ദമായ ദേവിയ്ക്കുകൂടി; വിശങ്കം=സംശയം കൂ
ടാതെ. (അവരവർ പറയുന്ന മറ്റുപദികൾ:—

൧൦൫. അയം പറമാഃ കാശീം അഭിവതതി=ഇതു
വഴി നേരെ കാശിയ്ക്കു പോകുന്നു; സഃ അയം ച മിഥിലാം
(അഭിവതതി)=ആ വഴി, മിഥിലയ്ക്കു പോകുന്നു; അയം മാഗ്ഃ
പ്രയാഗാം പ്രജതി=ഇതു വഴി പ്രയാഗയ്ക്കു പോകുന്നു; സഃ അ
യം അപരഃ (മാഗ്ഃ) മഥുരാം (പ്രജതി)=ആ മഥുരയ്ക്കു വ

ഴി മറ്റുള്ളു പോകുന്നതാണു്; മേ നരവര! = മേ രാജൻ! ഭൂരയം ,
 (മാറ്റം)ഗംഗാപാതം (പ്രജതി) = ഈ വഴി ഗംഗാപാതം എന്ന
 സ്ഥലത്തേക്കു പോകുന്നതാകുന്നു; അയം (മാറ്റം)ബദയാത്ര മം
 (പ്രജതി) = ഈ വഴി ബദയാത്രമന്തിലേക്കു പോകുന്നതാണു്; ഇ
 യം പഥി പുരഃ പുഷ്പൈഃപഥികവൃന്ദൈഃ സഃഅകഥി =
 ഇങ്ങനെ വഴിയിൽ നേരിട്ടു പോയിക്കൊണ്ടുവരും അവനോടു പ
 റഞ്ഞു.

൧൦൬. പുരഃ കളമവരിപാകോൽസുകശുകീ ശാലേയി
 ഭൂഃ (അസ്തി) = മുൻ കാലത്തു നെല്ലു വിളയുന്നതും കഴുത്തു തണുക്കുക
 ഇരിക്കുന്ന ഒരു നെൽവയലുണ്ടു്; തതഃ മുല്ലാംഭോജാ സരസീ
 വഃ വർത്ത തിലകയതി = അതിനപ്പുറത്തു താമരപ്പൂക്കൾ വിടന്നു
 നില്ക്കുന്ന ഒരു ചൊല്ലു നിങ്ങളുടെ മാറ്റത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നു; തദ്
 ഗ്രേ ഫല...സുരഭയഃ സീമാനഃ (സന്തി) = അതിന്റെ അപ്പുറ
 ത്തു കൊഴു തട്ടി മുറിഞ്ഞ മുത്തങ്ങക്കിഴങ്ങിന്റെ സൗന്ദര്യമുള്ള കണ്ട
 ങ്ങളുണ്ടു്. തതഃ അഭൂരേ ടിപ്യാ സരിൽ നയനവിഷയം
 യാസ്യതി = അവിടെനിന്നു് അധികം ദൂരത്തല്ലാതെ ഗംഗാനദിയെ
 യും കാണാം.

൧൦൭. മന്ദം മന്ദം = പതുക്കെ പതുക്കെ; ഗംഗാ
 തീരേ = ഗംഗയുടെ കരയിൽ; വിഷാദസപാമീ = വാലന്മാരുടെ അ
 ധിപതി (കരയർ) യായു; വിനീത്രം = വിനയത്തോടുകൂടി. സ
 ഭാവനകൾ = കല്പനകൾ; അസൌ സമ്മോദാർദ്രഃ പ്രതിഗ
 ഘ്യാ = ഇല്ലാതെ (ശ്രീരാമൻ) സമ്മോദംകൊണ്ടു് അലിഞ്ഞവനായി
 ങ്ങു് സ്വീകരിച്ചിട്ടു്; പങ്കജവസതി = ബ്രഹ്മാവു്; ശാഖാമുഖം =
 ശാഖകളാകുന്ന മുഖങ്ങൾ (മുഖങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള ശാഖകൾ) ചാഭ
 = (പ്രി.വി.)കൊണ്ടിരിക്കു; ഇംഗുദിമുഖേ = ഇംഗുദിമുഖത്തിന്റെ ക.

ക്ഷേത്രം; ലക്ഷ്മണ.....തല്ലേ=ലക്ഷ്മണനാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട തളിർ
 മെത്തയെ; രാത്രി നിതപാ=രാത്രി കഴിയില്ല; വ്യാഃ അ
 ബ്രഹ്മണ്യം=പിന്നെ പിടാനാകാൻ; സമജസമേതഃ=അങ്ങനെയോടുകൂടി;
 യുതപാ=യെഴിയില്ല; മന്ത്രിണം=മന്ത്രിയെ (സുമന്ത്രിനെ)
 അനുനയപൂർവ്വം=നല്ല വാക്കുകൾ പറഞ്ഞ്. മുക്തപാ=അയച്ചി
 ട്; നിജ്ജരതടിനിം=അങ്ങനെയെ. തടതി=ചേർത്തു.

൧൦൭. ആത്മനാ തൃതീയഃ അസൗ=ആനും സീതയും
 അനുജനായ ലക്ഷ്മണനും കൂടി; ഭൂതേ.....സ്രജം അമരധൂനിം
 തീർത്തപാ =വിവാഹം ശിരസ്സിലെ മാലയായ ഗംഗയെ കുടന്നിട്ട്;
 തസ്മൈ നാവികായ=ആ നാവികൻ (ഗുഹൻ) സൗമിത്രി
 മൈത്രിമയം ആതരം ഉപകൃതവാൻ=ലക്ഷ്മണന്റെ സഖ്യമാ
 കുന്ന തോന്നിച്ചുപി കൊടുത്തിട്ട്; വ്യാമ.....സ്തനീഭിഃ ശബര
 യുവതിഭിഃ=മരുമാൻ അലക്ഷ്മണൻമാരുടേയും മേച്ചുക
 ഉപ്പ്; കൌതുക്യോ.....അർഷം=(പ്രി. വി.) കൊതുക്കൊണ്ടു
 മിഴിച്ചു നോക്കുമാറ്; കൃഷ്ണാൽ അനവീയമാനഃ=പണിപ്പെട്ട്
 അനുഗമിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ട്; അഥോ=പിന്നെ, ക്ഷണം ചിത്ര
 കൂടം അമലം പ്രതസ്ഥേ=ചേർത്തിൽ ചിത്രകൂടം എന്ന വാചു
 മത്തെ പ്രാപിച്ചു;

൧൦൮. മേണേലും=കാലിയുടേ; അതിശിഥിലം നാൽ
അർശുകം=അരയിൽനിന്നു പിന്നെ മരത്തളിയകളാകുന്ന വാ
 സ്രുതഃ; പിന.....ഭാരഃ=മുക്കര തടിച്ചു നിന്നുപ്രദേശ
 തോടുകൂടിയ വായു; അർ.....കലാപഃ=ഇളകുന്ന മുക്കളിൽ
 തടിയുന്ന കാലിയുടേ കണ്ണിന്റെ രാജയാടു കൂടിയവരായിരിക്കു
 ന്നു; ശബരതരണിമാർ=മാട്ടാളന്മാർ; സാനനം=(പ്രി.
 വി) സന്താനം; അടുക്കി; വസ്; ഭൂലോകചന്ദ്രം എന്നും

൧൧൧. ഭരണോജാത്രം പ്രാവ്യം=ഭരണോജമം ക്ഷിയുടെ
 പാശ്ചാത്യമായിട്ടെന്ന്; തസ്തിൻ=അതിൽ; വലവല മുനിമു
 വ്യാൻ കണ്ടു നാതപം=പല മഹർഷിന്മാരുടെയും കണ്ടു വന്നിട്ടു്;
 പ്രസംഭം=അവരുടെ അനുഗ്രഹംകൊടുക്കി; തേ=അവർ; അല
 ഘ്യ... .ഭീമം=കാട്ടാന, കരടി, കടുവാ, മുയലായ അനുഗ്രഹം
 രാജാക്കന്മാർക്കു കൈമാറി; ചലിതശബരകൂടം=കൊല്ലാണു
 നടക്കുന്ന കാട്ടാളന്മാരുടെ കൊടുമുടി കെട്ടിട്ടു കൂടിയതായിരിക്കുന്നു;
 ചിത്രകൂടം ഗിരിനാഥം ഗതം=ചിത്രകൂടം എന്ന പദ്മതന്ത്രത്തെ
 പ്രാപിച്ചു;

൧൧൨. രാമം=രാമൻ; അനുജ... .ഏത്യാസം=അനുജ
 നായ ചക്കുന്ന നാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട പാശ്ചാത്യ മഹർഷികളുടെ മനോ
 മനോഹരമായി; മാത്യം... .പഞ്ചമൈഃ അഞ്ചിതാസം=മരിച്ച
 കൂടുന്ന കയ്യിലുണ്ടാകുന്ന പണ്ണത്തിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ട പഞ്ചമസ്വര
 ശബ്ദത്തെക്കൊണ്ടു ആനന്ദപ്രദങ്ങളായിരിക്കുന്നു; ചിത്രകൂട സ്ഥലീ
 ഘ്യം=ചിത്രകൂടപ്രദേശങ്ങളിൽ ജനകദമിത്രയോഗാൽ ജാതസാ
 കേതസൗഖ്യം=സീതയുടെ സമ്പന്നം നിമിത്തം, അയോദ്ധ്യ
 വാസത്തിലുള്ള പോയ സുഖത്തോടുകൂടി; ചിരം അരമതം=കര
 ങ്കാപം സുഖമായി വന്നിട്ടു. ഇനി ഈ സുഖവാസത്തെ ചുരുക്ക
 ത്തിൽ രണ്ടു പദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു വർണ്ണിക്കുന്നു.

൧൧൩. മൃഗയാനിവൃത്തം=(രാമൻ നായാട്ടു കഴിവാൻ
 മടങ്ങി വന്നപ്പോൾ; സീതാ ഉത്ഥായം=സീത ഏഴുനോട്; സംഭ്ര
 മവശാൽ=ഭീരുമം കേൾക്കുവായിട്ടു്; സുഖലിംഗതാത്തരിയാം
 ഉത്തരീയം സ്ഥാനത്തുനിന്നു തൊറിയവളായിട്ടു്; ധനുഃ നിമുള
 കേ കൃതപം=രാമൻ വില്ലു വാങ്ങി രണ്ടാമുണ്ടിന്റെ സ്ഥാനത്തു
 (അതാളിൽ) വെച്ചിട്ടു്; സമുന്നമതി=മല്ലാട്ടു കഴിച്ചു നിഷ്കന്നാ
 യായിട്ടു്; തരളേന അഞ്ചലേന=വല്ലത്തിന്റെ തല ഇടക്കി

കൊണ്ടു; (വസ്തുത്തിന്റെ തലകൊണ്ടു വീശിപ്പു) രാമാനന്ദൻ=
രാമന്റെ മുഖപ്പുതിപ്പു; ഭരിതവക്ത്രരജഃ മമാജ്ജ=അവിടെ
പാറിയിരുന്ന പൊടികളെ ഉടച്ചു;

എ.എ. ഘർഷവിശ്രാന്തിയേതോഃ=ഉണ്ണും ശമിപ്പാനോ
യിപ്പു; ധാണിതലനിഷണ്ണം രാമഭദ്രം=നിലത്തു ഇരിക്കുന്ന
വനായ രാമനെ; ജനകപുത്രീ=നീത; വാസസഃ പല്ലവേന=
വസ്തുത്തിന്റെ തലകൊണ്ടു; വൃജതി=വീശുന്നു; ഹൃഷ്യൻ ല
ക്ഷ്മണം=സുഹൃത്തുനായ ചക്രവർത്തി; അഗണിതനിജവേദഃ=
തന്റെ ബുദ്ധിമുട്ടുകളെ വഴവെണ്ണാത്തവനായിട്ടു; പാദസംവാ
ഹനാഭിഃ=ചാലു തിരുവാൽകൊണ്ടു; (ചാലു ചിതമ്മിക്കൊണ്ടു) പ
രിചരതി ച=ശുശ്രൂഷിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ജനീഭരപദ്യംകൊണ്ടു കവി ഉപലാഠനായ പ്രബന്ധ
ത്തെ ഉപസംഹരിച്ചു.

എ.എ. ഇത്ഥം=ഇപ്രകാരം; ത്രൈലോക്യഭൂഷാമണി=
മൂന്നു ലോകത്തിനും അലങ്കാരമായിട്ടുള്ളവനായി; അർവനീപ
ത്ഥിനീതിഗ് മധാമാ=ഭൂമിയാകുന്ന താമാപ്ലവായ്ക്കു സൂർയ്യാനായി
രിക്കുന്നു; രഘുവൈരമാൾ=ശ്രീരാമൻ; മൈഥിലീലക്ഷ്മണാ
ഭ്രാമ ചേൻ=സിതാചക്രവർത്തിയോടുകൂടി; അത്യാനന്ദോ=വള
രെ സുഖമായിട്ടു; അമിതസുഖേ ചിത്രകൂടാചലേന്ദ്രേ=അള
വില്ലാത്ത സുഖത്തോടുകൂടിയ ചിത്രകൂടാവൃതത്തിൽ; തത്രത്യാ
നാം മുനീനാം=അവിടെ വാസിക്കുന്ന മഹർഷിമാരുടെ; അഖി
ലം ഭയം വേർക്കി=സകല ഭയങ്ങളെയും നീക്കിക്കൊണ്ടു; ചി
ത്തേ=നെന്തിൽ; വാജ്ഞം പ്രമോദം കണ്ഠോണ്ടു=വല്ലതായു
ത്തോഷ്ണത്തോടുകൂടി വചനം ഇരുന്നു.

ശ്രഭം.

